

*Gmina
Czarna*

*Gmina
Lutowiska*

*Gmina
Olszanica*

*Gmina
Solina*

*Gmina
Ustrzyki Dolne*

**Lokalna Strategia Rozwoju (LSR)
w ramach
Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich
Oś 4. LEADER**

**Lokalna Grupa Działania
„Zielone Bieszczady”**

Ustrzyki Dolne 2014

ZAKRES LOKALNEJ STRATEGII ROZWOJU

WSTĘP

I. CHARAKTERYSTYKA LOKALNEJ GRUPY DZIAŁANIA (LGD) JAKO JEDNOSTKI ODPOWIEDZIALNEJ ZA REALIZACJĘ LOKALNEJ STRATEGII ROZWOJU (LSR)

- 1.1. Nazwa i status prawny LGD oraz data wpisu do KRS i numer w tym rejestrze
- 1.2. Opis procesu budowania partnerstwa
- 1.3. Charakterystyka członków LGD i sposób rozszerzania lub zmiany składu LGD
  - 1.3.1. Charakterystyka członków LGD
  - 1.3.2. Sposób rozszerzania lub zmiany składu LGD
- 1.4. Struktura Rady lub innego organu LGD, do którego wyłącznej właściwości należy wybór operacji zgodnie z art.62 ust.4 rozporządzenia nr 1698/2005, zwanych dalej „organem decyzyjnym”
- 1.5. Zasady i procedury funkcjonowania LGD oraz organu decyzyjnego
  - 1.5.1. Procedura rekrutacji pracowników
  - 1.5.2. Opis stanowisk
  - 1.5.3. Warunki techniczne i lokalowe biura LGD
  - 1.5.4. Szczegółowe zasady i procedury funkcjonowania organu decyzyjnego LGD
- 1.6. Kwalifikacje i doświadczenie osób wchodzących w skład organu decyzyjnego
- 1.7. Doświadczenie LGD i członków LGD albo jej partnerów w realizacji operacji

II. DEFINICJA OBSZARU OBJĘTEGO LSR

- 2.1. Wykaz gmin wchodzących w skład LGD
- 2.2. Uwarunkowania przestrzenne (mapa), geograficzne, przyrodnicze, historyczne i kulturowe
- 2.3. Ocena społeczno-gospodarcza obszaru, w tym potencjału demograficznego i gospodarczego obszaru oraz poziomu aktywności społecznej
  - 2.3.1. Potencjał demograficzny
  - 2.3.2. Potencjał gospodarczy
  - 2.3.3. Stan rozwoju infrastruktury wiejskiej
    - 2.3.3.1. Infrastruktura społeczna
    - 2.3.3.2. Infrastruktura techniczna
  - 2.3.4. Ocena aktywności społecznej

2.4. Specyfika obszaru

III. ANALIZA SWOT DLA OBSZARU OBJĘTEGO LSR; WNIOSKI WYNIKAJĄCE Z PRZEPROWADZONEJ ANALIZY

IV. CELE OGÓLNE I SZCZEGÓŁOWE, PLANOWANE PRZEDSIĘWZIĘCIA SŁUŻĄCE OSIĄGNIĘCIU POSZCZEGÓLNYCH CELÓW SZCZEGÓŁOWYCH

V. MISJA LGD

VI. SPÓJNOŚĆ SPECYFIKI OBSZARU Z CELAMI LSR

VII. UZASADNIENIE PODEJŚCIA ZINTEGROWANEGO DLA PRZEDSIĘWZIĘĆ PLANOWANYCH W RAMACH LSR

VIII. UZASADNIENIE PODEJŚCIA INNOWACYJNEGO DLA PRZEDSIĘWZIĘĆ PLANOWANYCH W RAMACH LSR

IX. PROCEDURY: OCENY ZGODNOŚCI OPERACJI Z LSR, WYBORU OPERACJI PRZEZ LGD, ODWOŁANIA OD ROZSTRZYGNIEŃ ORGANU DECYZYJNEGO

X. BUDŻET LSR DLA KAŻDEGO ROKU REALIZACJI LSR

XI. OPIS PROCESU PRZYGOTOWANIA I KONSULTOWANIA LSR

XII. OPIS PROCESU WDRAŻANIA I AKTUALIZACJI STRATEGII

XIII. ZASADY I SPOSÓB DOKONYWANIA OCENY (EWALUACJI) WŁASNEJ

XIV. POWIĄZANIA LSR Z INNYMI DOKUMENTAMI PLANISTYCZNYMI ZWIĄZANYMI Z OBSZAREM OBJĘTYM LSR

XV. PLANOWANE DZIAŁANIA, PRZEDSIĘWZIĘCIA LUB OPERACJE REALIZOWANE PRZEZ LGD W RAMACH INNYCH PROGRAMÓW WDRAŻANYCH NA OBSZARZE OBJĘTYM LSR

XVI. PRZEWIDYWANY WPLYW REALIZACJI LSR NA ROZWÓJ REGIONU I OBSZARÓW WIEJSKICH

XVII. INFORMACJA O ZAŁĄCZNIKACH DO LSR

WSTĘP

Od 1991 roku na terenie Unii Europejskiej realizowany jest program LEADER, który opiera się na bezzwrotnej pomocy skierowanej na obszary wiejskie. Program ten, Polska ujęła w Narodowym Planie Rozwoju. Pilotażowy program Leader+ został umieszczony w Sektorowym Programie Operacyjnym jako działanie 2.7. Głównym celem Programu LEADER+ było pobudzenie aktywności społecznej władz samorządowych, instytucji publicznych, organizacji pozarządowych, przedsiębiorców jak i wszystkich mieszkańców obszaru objętego programem.

W okresie programowania 2007-2013 LEADER jest realizowany jako jedna z czterech osi priorytetowych Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) - Oś 4 LEADER, w której jako podmiot programu występuje Lokalna Grupa Działania (LGD)

Lokalna Strategia Rozwoju (LSR) to strategia rozwoju obszaru, na podstawie której funkcjonują Lokalne Grupy Działania w ramach PROW. Wyznacza ona kierunki rozwoju w obranej perspektywie czasowej i jest indywidualnym pomysłem opartym o lokalne zasoby, bogactwa, tradycje i możliwości. Niniejszy dokument jest owocem pracy planistycznej społeczności lokalnych gmin: Czarna, Lutowska, Olszanica, Solina oraz Ustrzyki Dolne. Aktualizacja Strategii, oparta o konsultacje społeczne jest natomiast odpowiedzią na ciągle zmieniające się wewnętrzne i zewnętrzne warunki gospodarowania. Stanowi diagnozę stanu obecnego obszaru LSR a zarazem stanowi zbiór usystematyzowanych, jasno określonych potrzeb i wynikających z nich obranych kierunków działania. Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Zielone Bieszczady” jest zgodna z dokumentami strategicznymi dotyczącymi tego obszaru, takimi jak: Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020, Strategia Rozwoju Turystyki Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2013, strategii rozwoju gmin czy też plany rozwoju miejscowości.

Niniejsza strategia została opracowana zgodnie z wytycznymi dokumentu „Budowanie lokalnej strategii rozwoju w ramach osi 4. Leader” w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Powstała w oparciu o konsekwentnie stosowaną metodę konsultacji społecznych z przedstawicielami wszystkich środowisk. Jest ona wyrazem oczekiwań i ambicji społeczeństwa, ale też poziomu jego aktualnego rozwoju społecznego, kulturalnego i gospodarczego oraz stopnia świadomości obywatelskiej.

Celem LSR jest przyspieszenie rozwoju na terenie 5 gmin objętych zasięgiem działań LGD, w dwóch głównych obszarach: „Wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych, w tym potencjału obszarów należących do sieci Natura 2000” oraz „Poprawie jakości życia na obszarach wiejskich”. Strategia wyznacza cele i działania, służące przełamywaniu strukturalnych problemów gospodarczych i społecznych oraz podnoszeniu konkurencyjności regionu. Są to wyzwania, którym obszar objęty LSR, musi sprostać w dobie postępującego procesu globalizacji, liberalizacji i rozwoju gospodarki opartej na wiedzy.

Opracowanie i wdrożenie dokumentu pozytywnie wpłynie na rozwój regionu i obszarów wiejskich jak i na realizację planowanych przedsięwzięć na tym terenie. Strategia może być także wykorzystana jako źródło aktualnych i cennych informacji oraz analiz dotyczących regionu objętego LSR, stając się postawą rzeczywistej przemiany gospodarczej regionu.

I. CHARAKTERYSTYKA LOKALNEJ GRUPY DZIAŁANIA (LGD) JAKO JEDNOSTKI ODPOWIEDZIALNEJ ZA REALIZACJĘ LOKALNEJ STRATEGII ROZWOJU (LSR)

1.1. Nazwa i status prawny LGD oraz data wpisu do KRS i numer w tym rejestrze

Nazwa:

Oficjalna nazwa Lokalnej Grupy Działania odpowiedzialnej za realizację LSR oraz wspieranie jej działań zgodnie ze Statutem LGD nosi pełną nazwę: LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA „ZIELONE BIESZCZADY”. Biuro LGD ma swoją siedzibę w Ustrzykach Dolnych.

Status prawny:

Lokalna Grupa Działania „Zielone Bieszczady” ma status prawny stowarzyszenia, utworzonego w oparciu o art. 15 ustawy z 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Data wpisu do KRS i nadany numer:

LGD „Zielone Bieszczady” została wpisana do rejestru stowarzyszeń 26.09.2009 r. i uzyskała nr KRS: 0000314427

1.2. Opis procesu budowania partnerstwa

Lokalna Grupa Działania „Zielone Bieszczady” działa na obszarze 4 gmin wiejskich i 1 gminy miejsko – wiejskiej wchodzących w skład powiatów: bieszczadzkiego (3 gminy) i leskiego (2 gminy).

Proces budowania Lokalnej Grupy Działania rozpoczął się na początku 2008 r. W procesie tworzenia Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Zielone Bieszczady” udział brali przedstawiciele trzech sektorów: publicznego, społecznego i gospodarczego.

Zebranie Założycielskie Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Zielone Bieszczady” odbyło się 1 lipca 2008 r. w sali konferencyjnej Bieszczadzkiej Agencji Rozwoju Regionalnego w Ustrzykach Dolnych, a uczestniczyło w nim 16 osób – przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych, przedsiębiorców i osób fizycznych. W dniu 26 września 2008 r. Sąd Rejonowy w Rzeszowie XII Wydział Gospodarczy Krajowego Rejestru Sądowego dokonał wpisu Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Zielone Bieszczady” do rejestru KRS.

Podczas zebrania założycielskiego wybrano władze Stowarzyszenia: Zarząd, Komisję Rewizyjną i Radę LGD.

1.3. Charakterystyka członków LGD i sposób rozszerzania lub zmiany składu LGD

1.3.1. Charakterystyka członków LGD

LGD „Zielone Bieszczady” posiada osobowość prawną i jest utworzona przez przedstawicieli miejscowych podmiotów należących do trzech różnych sektorów: sektora publicznego, czyli instytucji reprezentujących administrację rządową i samorządową, sektora społecznego (pozarządowego), do którego zalicza się organizacje zaangażowane w rozwiązywanie spraw społecznych, zatrudnienia, jakości życia, itp. oraz sektora gospodarczego, do którego zalicza się podmioty gospodarcze (firmy, gospodarstwa rolne). LGD odpowiada za realizację Lokalnej Strategii Rozwoju w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich Oś 4. LEADER dla obszaru gmin Czarna, Lutowiska, Olszanica, Solina, Ustrzyki Dolne.

W celu uzyskania statusu Członka LGD wymagane było podpisanie odpowiedniego dla poszczególnych podmiotów dokumentu potwierdzającego członkostwo w LGD. Ci, którzy stali się członkami LGD zobowiązali się również do aktywnego uczestnictwa w jej pracach. Wszystkie wiążące dokumenty oraz deklaracje zgromadzone są i przechowywane w Biurze LGD.

Działalność LGD polega na partnerstwie trójsektorowym. W chwili obecnej stowarzyszenie zrzesza aktywnie działających 36 członków. W zależności od charakteru prowadzonej działalności członkowie mogą należeć do jednego z trzech sektorów: publicznego, społecznego lub gospodarczego. W chwili obecnej do LGD należy 6 jednostek z sektora publicznego, 22 jednostek sektora społecznego oraz 8 jednostki z sektora gospodarczego, stanowiące reprezentację społeczności obejmowanego terytorium, które obejmuje 5 gmin powiatów bieszczadzkiego i leskiego, gdzie działa 120 stowarzyszeń i organizacji społecznych i fundacji oraz około 2573 podmiotów gospodarczych. Na strukturę reprezentantów sektora publicznego składają się Jednostki Samorządów Terytorialnych obszaru oraz osoby prawne, których właścicielem jest JST. Partnerzy sektora społecznego reprezentowani są przez stowarzyszenia oraz osoby fizyczne.

TABLICA 1 Podmioty wchodzące w skład LGD "Zielone Bieszczady" reprezentujące sektor publiczny.

LGD "Zielone Bieszczady"	
Sektor Publiczny:	
1.	Gmina Czarna
2.	Gmina Lutowiska
3.	Gmina Olszanica
4.	Gmina Solina
5.	Gmina Ustrzyki Dolne
6.	Starostwo Powiatu Bieszczadzkiego

TABLICA 2 Podmioty wchodzące w skład LGD "Zielone Bieszczady" reprezentujące sektor społeczny

LGD "Zielone Bieszczady"	
Sektor społeczny:	
1.	Antoni Szewczyk
2.	Marek Sabara
3.	Anna Piłula

4. Danuta Zawada
5. Tadeusz Bocheński
6. Stowarzyszenie Społeczne Dzieciom Bieszczadzkiej Szkoły w Zatwarnicy – Magdalena Stanisławska
7. Stowarzyszenie „QUO VADIS”– Krzysztof Mischczak
8. Krystyna Wronowska
9. Alina Łukaszczuk
10. Magdalena Demkowicz
11. Agnieszka Magda-Pyzocha
12. Lucyna Sobańska
13. Rafał Gnot
14. Fundacja Bieszczadzka – Bogusław Pyzocha
15. Ewelina Widomska
16. Ilona Doliwa
17. Grzegorz Mokrzycki
18. Marta Niwczyk
19. Michał Regiel
20. Małgorzata Gądela
21. Bartłomiej Kądziołka
22. Stowarzyszenie Promocji „Stolica Bieszczad Ustrzyki Dolne” – Monika Bulik

TABLICA 3   **Podmioty wchodzące w skład LGD "Zielone Bieszczady" reprezentujące sektor gospodarczy**

LGD "Zielone Bieszczady"
Sektor gospodarczy:
<ol style="list-style-type: none"> 1. Marcin Budzyk – przedsiębiorca – Stadnina Koni „Forta” w Dźwiniaczu Dolnym 2. Janusz Demkowicz – przedsiębiorca – Firma „DEBIES” w Orelcu 3. Andrzej Kusz – przedsiębiorca –Gospodarstwo Agroturystyczne „BAZYL” w Bóbrce 4. Arkadiusz Kuc – przedsiębiorca – Bar-Restauracja „Niedźwiadek” w Ustrzykach Dolnych 5. Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej sp. z o.o. w Brzegach Dolnych 6. Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej w Ustrzykach Dolnych 7. Iwona Woch – przedsiębiorca – Usługi Doradcze i Szkoleniowe, Brzegi Dolne 8. Piotr Hołubowski – przedsiębiorca- Usługi Muzyczne, Ustrzyki Dolne

Skład Zarządu LGD:

Prezes Zarządu

Wiceprezes Zarządu

Wiceprezes Zarządu

Skarbnik

Członek Zarządu

Skład Komisji Rewizyjnej:

Grzegorz Mokrzycki, Michał Regiel, Arkadiusz Kuc

Skład Rady LGD opisano w pkt. 1.4. Lokalnej Strategii Rozwoju.

1.3.2. Sposoby rozszerzania lub zmiany składu LGD

LGD przewiduje poszerzanie swoich struktur o nowych członków. Nowi Partnerzy przyjmowani są do LGD uchwałą Zarządu LGD, po spełnieniu przez nich warunków opisanych w rozdz. 3, § 6 Statutu LGD „Zielone Bieszczady”. Zgodnie z jego zapisami członkiem stowarzyszenia może stać się:

a) osoba fizyczna, która:

- działa na rzecz rozwoju obszarów wiejskich lub wyrazi na piśmie deklaracją takiego działania;
- uzyska i przedstawi pisemne rekomendacje szerszych grup społecznych, w tym niesformalizowanych, przy czym liczba rekomendacji nie może być mniejsza niż 20
- złoży deklarację członkowską;

b) osoba prawna, w tym JST, która przedstawi uchwałę organu stanowiącego, zawierającą:

- deklarację przystąpienia do LGD
- deklarację działania na rzecz rozwoju obszaru objętego LSR,
- wskazanie osoby reprezentującej osobę prawną w LGD.

Zarząd może przyjąć rezygnację członka lub zdecydować o jego wykluczeniu z uczestnictwa w LGD.

Ustanie członkostwa może ustać na skutek:

- pisemnej rezygnacji członka,
- skreślenia z listy członków z powodu niepłacenia składek (przez okres jednego roku po uprzednim upomnieniu przez Zarząd),
- utraty praw obywatelskich na mocy prawomocnego wyroku sądu,
- śmierci członka,
- rozwiązania LGD „Zielone Bieszczady”.

1.4. Struktura Rady lub innego organu LGD, do którego wyłącznej właściwości należy wybór operacji zgodnie z art.62 ust.4 rozporządzenia nr 1698/2005, zwanych dalej „organem decyzyjnym”

Każda lokalna grupa działania, zgodnie z przepisami musi posiadać odpowiednie ciało decyzyjne wybierające projekty (operacje). Oprócz organów wymaganych zgodnie z Prawem o stowarzyszeniach, czyli walnego zebrania członków, zarządu i organu kontroli wewnętrznej musi posiadać również radę.

Procedury oraz zasady funkcjonowania Rady LGD określa Statut oraz Regulamin. Skład osobowy organu decyzyjnego zawiera tablica nr 4.

Co najmniej połowę członków Rady stanowią partnerzy sektora gospodarczego i społecznego. Członkami Rady nie mogą być osoby skazane prawomocnym wyrokiem za przestępstwo popełnione

umyślnie. Rada liczy od 7 do 16 członków. Jeżeli podczas wyborów nie wszystkie miejsca w Radzie zostaną obsadzone, skład Rady może zostać uzupełniony w drodze uchwały podjętej przez Walne Zgromadzenie.

Do wyłącznej kompetencji Rady należy wybór operacji zgodnie z art. 62 ust. 4 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia Rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz. Urz. UE L277 z 21.10.2005 r. str.1), które mają być realizowane w ramach opracowanej przez LGD LSR.

Wybór operacji o których mowa w akapicie powyżej dokonywany jest w formie uchwały Rady, podjętej zwykłą większością głosów przy obecności co najmniej połowy członków uprawnionych do głosowania. W przypadku równej liczby głosów decyduje głos Przewodniczącego.

TABLICA 4. Skład osobowy Rady LGD „Zielone Bieszczady”.

Rada LGD „Zielone Bieszczady”
1.Przewodniczący – Marek Sabara osoba fizyczna – sektor społeczny
2. Zastępca Przewodniczącego – Alicja Gruza Urząd Gminy Olszanica – sektor publiczny
3.Członek – Jacek Przybyła Urząd Miejski w Ustrzykach Dolnych – sektor publiczny
4. Członek – Janusz Demkowicz przedsiębiorca – sektor gospodarczy
5. Członek – Jakub Doliwa Urząd Gminy Lutowiska – sektor publiczny
6. Członek – Mirosław Oliwko Urząd Gminy Solina – sektor publiczny
7. Członek – Andrzej Kusz przedsiębiorca – sektor gospodarczy
8. Członek – Magdalena Stanisławska Stowarzyszenie Społeczne Dzieciom Bieszczadzkiej Szkoły w Zatwarnicy
9. Członek – Magdalena Demkowicz osoba fizyczna – sektor społeczny
10. Członek – Marlena Błyskał Urząd Gminy Czarna – sektor publiczny
11. Członek – Rafał Gnot osoba fizyczna – sektor społeczny
12. Członek – Andrzej Cioć Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej sp. z o.o. w Ustrzykach Dolnych – sektor gospodarczy

13. Członek – Agata Bartosik

Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej sp. z o.o. w Ustrzykach Dolnych – sektor gospodarczy

14. Członek – Katarzyna Dutka

Starostwo Powiatu Bieszczadzkiego – sektor publiczny

15. Członek – Lucyna Sobańska

osoba fizyczna – sektor społeczny

16. Członek – Agnieszka Magda-Pyzocho

osoba fizyczna – sektor społeczny

1.5. Zasady i procedury funkcjonowania LGD oraz organu decyzyjnego

1.5.1. Procedura rekrutacji pracowników

Celem procedury rekrutacji pracowników jest ustalenie zasad zatrudniania pracowników w oparciu o przejrzyste kryteria oraz zagwarantowanie sprawiedliwego i optymalnego wypełniania wakatów.

Nabór nowych pracowników, na poszczególne stanowiska odbywa się w drodze otwartego konkursu ogłoszanego na stronie internetowej LGD. Ogłoszenie zawierać będzie opis stanowiska, wymagania konieczne i pożądane, dokumenty jakie należy złożyć oraz termin składania ofert. Rekrutację ogłasza i przeprowadza Zarząd LGD. Oferty będą składane w biurze LGD w zaklejonych i opisanych kopertach z podaniem stanowiska pracy i adresu kandydata aplikującego wraz z telefonem (wyklucza się przesyłanie ofert drogą elektroniczną). Na podstawie dokumentacji przeprowadzona zostanie ocena formalna kandydatów. Kolejnym etapem będzie ocena merytoryczna, która zostanie dokonana na podstawie analizy ofert oraz rozmów kwalifikacyjnych i sprawdzenia umiejętności praktycznych. Dopuszcza się dodatkowo przeprowadzenie wśród kandydatów testów kwalifikacyjnych oceniających wiedzę i kompetencję z zakresu działania LGD.

Oceny testów i rozmowy kwalifikacyjnej dokonują:

- W przypadku stanowiska Kierownika Biura – Zarząd LGD
- W przypadku pozostałych stanowisk - Kierownik Biura LGD i Zarząd LGD

W przypadku trudności z zatrudnieniem pracowników spełniających wymagania konieczne Zarząd LGD ma prawo do zmiany niektórych z tych wymagań w celu zapewnienia ciągłości pracy biura i zatrudnienie tymczasowo osoby nie w pełni je spełniających. Po pojawieniu się kandydatury osoby, która spełniała wcześniejsze wymagania LGD ma prawo do ogłoszenia nowego naboru na dane stanowisko w celu podniesienia jakości pracy biura wg. wcześniej ustalonej procedury. W przypadku rezygnacji któregokolwiek z pracowników przewiduje się powtórzenie identycznego procesu rekrutacji w celu wypełnienia wolnego stanowiska pracy.

Decyzję o zatrudnieniu pracownika podejmuje Zarząd LGD uchwałą a wyniki naboru podane są do publicznej wiadomości poprzez umieszczenie na stronie internetowej LGD.

Dodatkowo LGD „Zielone Bieszczady” będzie umożliwiać osobom chętnym zdobycie doświadczenia zawodowego w Biurze LGD. Dopuszcza się także, we współpracy z Powiatowymi Urzędami Pracy, prowadzenie programów staży zawodowych i przygotowania zawodowego.

1.5.2. Opis stanowisk

Przewiduje się utworzenie 2 pełnych etatów na potrzeby obsługi biura LGD:

- Kierownik Biura (1 etat),
- specjalista ds. projektów (1 etat).
- księgowy (biuro rachunkowe)

Charakterystyka planowanych stanowisk pracy:

Opis stanowiska:	kierownik biura	księgowy	specjalista ds. projektów
podział obowiązków	- koordynowanie pracy biura - zarządzanie i rozliczanie prowadzonych projektów - świadczenie pomocy doradczej w zakresie przygotowywania przez beneficjentów wniosków o przyznanie pomocy - nadzór nad pracownikami Biura	- prowadzenie ksiąg rachunkowych - opisywanie dokumentów księgowych - sporządzanie bilansów	- świadczenie pomocy doradczej w zakresie przygotowywania przez beneficjentów wniosków o przyznanie pomocy
zakres odpowiedzialności	- odpowiedzialność organizacyjna, cywilna, administracyjna i karna	- odpowiedzialność za rzetelne i zgodne z prawem rozliczanie projektów	- odpowiedzialność za terminowe wykonywanie powierzonych działań - odpowiedzialność za powierzone mienie

1.5.3. Warunki techniczne i lokalowe biura LGD

Powierzchnia biura:	47,65 m ²
Liczba pomieszczeń:	2
Lokalizacja (kondygnacja)	I piętro
Liczba stanowisk pracy:	3
Czy posiada miejsce na archiwum?	☒ Tak Opis: pomieszczenie jest kompletnie umeblowane, posiada szafy i regały zamykane na klucz
Czy zapewnia możliwość obsługi interesantów?	☒ Tak

	Opis miejsca: układ pomieszczenia i umeblowanie umożliwia obsługę interesantów
Dostęp do internetu:	Wszystkie stanowiska pracy są wyposażone w łącze internetowe
Dostępny sprzęt biurowy:	Stowarzyszenie posiada 1 komputer stacjonarny z oprogramowaniem, jeden notebook, 2 urządzenia wielofunkcyjne (drukarkę, ksero, skaner, fax), rzutnik multimedialny, ekran do projektora, aparat fotograficzny, bindownicę.
Dodatkowe informacje:	Stowarzyszenie posiada promesę na wynajem sali na posiedzenia Rady, Walne Zebrania itp. o pow. 35 m ² w terminach ustalonych przez Stowarzyszenie.

1.5.4. Szczegółowe zasady i procedury funkcjonowania organu decyzyjnego LGD

Zadaniem i wyłączną kompetencją organu decyzyjnego jest wybór operacji zgodnie z art.62 ust.4 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia Rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na Rzecz rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz..Urz. UE. 1277 z 21.10/2005 r. str.1), które mają być realizowane w ramach opracowanej przez LGD Lokalnej Strategii Rozwoju w ramach osi 4– Leader+ PROW

Członkowie RADY (OD) wybierani są zgodnie z § 14 Statutu LGD. Skład RADY (OD) stanowi od 7 do 16 członków.

Członkowie RADY (OD) nie mogą być jednocześnie pracownikami Biura.

Członkowie RADY (OD) nie mogą być jednocześnie członkami Zarządu i Komisji Rewizyjnej Stowarzyszenia.

Członkami RADY (OD) mogą być przedstawiciele sektora publicznego, społecznego i gospodarczego, przy czym procentowy udział przedstawicieli sektora publicznego nie może przekraczać 50% ogólnej liczby członków.

Członkowie RADY (OD) spośród swojego grona wybierają Przewodniczącego.

Do zadań Przewodniczącego należy:

- a. organizacja pracy RADY (OD)
- b. zwoływanie posiedzeń RADY (OD) i przewodniczenie im
- c. współpraca z Zarządem, Biurem i WZC

Członkowie RADY (OD) mają obowiązek uczestniczenia w jej posiedzeniach. W razie niemożności wzięcia udziału w posiedzeniu RADY (OD), Członek RADY (OD) zawiadamia o tym Przewodniczącego lub/i Biuro przed terminem posiedzenia.

Posiedzenia RADY (OD) są zwoływane odpowiednio do potrzeb wynikających z procedur naboru i oceny operacji prowadzonych przez LGD, jak również odpowiednio do potrzeb procedury odwoławczej od decyzji RADY (OD) podjętej w stosunku do ocenianych operacji

Posiedzenie RADY (OD) zwołuje Przewodniczący lub upoważniona przez niego osoba, uzgadniając miejsce, termin i porządek posiedzenia z Zarządem i Biurem.

Członkowie RADY (OD) powinni być w każdy skuteczny sposób zawiadomieni o miejscu, terminie i porządku posiedzenia RADY (OD) najpóźniej 7 dni przed terminem posiedzenia.

W okresie 7 dni przed terminem posiedzenia RADY (OD) jej członkowie powinni mieć możliwość zapoznania się ze wszystkimi materiałami i dokumentami związanymi z porządkiem posiedzenia, w tym z dokumentacją operacji, które będą rozpatrywane podczas posiedzenia.

Posiedzenia RADY (OD) otwiera, prowadzi i zamyka Przewodniczący. Obsługę posiedzeń RADY (OD) zapewnia Biuro, które w szczególności przygotowuje niezbędną dokumentację i prezentację pozwalającą na ocenę i wybór operacji do przyznania pomocy. W przypadku nieobecności Przewodniczącego, jej członkowie mają prawo wybrać większością głosów spośród obecnych na posiedzeniu RADY (OD) Przewodniczącego Posiedzenia, na czas nieobecności Przewodniczącego.

RADA (OD) pracuje przy obecności co najmniej 50% członków co stanowi quorum. Decyzje dotyczące wyboru operacji lub innych spraw dotyczących funkcjonowania LGD RADA (OD) podejmuje w formie uchwał. RADA (OD) podejmuje decyzje zwykłą większością głosów. W przypadku równej ilości głosów decyduje głos Przewodniczącego lub Przewodniczącego Posiedzenia. Prawo głosu w głosowaniach nad podjęciem uchwały przysługuje wyłącznie członkom RADY (OD). W posiedzeniu RADY (OD) może uczestniczyć Prezes Zarządu lub wskazany przez niego Członek Zarządu oraz Przedstawiciel Biura, którym przysługuje głos doradczy. Przewodniczący może zaprosić do udziału w posiedzeniu osoby trzecie, w szczególności ekspertów. Prawomocność posiedzenia (quorum) stwierdza Przewodniczący (lub Przewodniczący Posiedzenia) na podstawie podpisanej listy obecności. W razie braku quorum Przewodniczący (lub Przewodniczący Posiedzenia) zamyka obrady wyznaczając równocześnie nowy termin posiedzenia, co zostaje odnotowane w protokole. Po stwierdzeniu quorum, RADA (OD) dokonuje wyboru sekretarza/protokolanta obrad oraz przyjmuje porządek obrad.

Wszystkie głosowania RADY (OD) są jawne.

Głosowania RADY (OD) mogą odbywać się w następujących formach:

- 1) Przez podniesienie ręki na wezwanie Przewodniczącego (lub Przewodniczącego Posiedzenia).
- 2) Przez wypełnienie i oddanie sekretarzowi/protokolantowi posiedzenia kart do oceny operacji stanowiących załączniki do Regulaminu Rady.

W stosunku do operacji będących przedmiotem posiedzenia RADY (OD) decyzje podejmowane są przez RADĘ (OD) w formie uchwały (odrębnie dla każdej operacji) o wybraniu lub o nie wybraniu operacji do finansowania. Uchwały podpisuje Przewodniczący (lub Przewodniczący Posiedzenia) po jej podjęciu.

Uchwały podjęte przez RADĘ (OD), nie później niż 7 dni od ich uchwalenia, Przewodniczący przekazuje Zarządowi. Protokół z posiedzenia RADY (OD) sporządza się w terminie 7 dni po odbyciu posiedzenia. Protokoły i dokumentacja z posiedzeń RADY (OD) jest gromadzona i przechowywana w Biurze.

Przed dyskusją i głosowaniem nad wyborem operacji członkowie RADY (OD) podpisują deklarację poufności i bezstronności. W głosowaniu i dyskusji nad wyborem operacji nie bierze udziału członek RADY (OD), którego udział w dokonywaniu wyboru operacji może wywołać wątpliwości, co do jego bezstronności.

Z mocy prawa wykluczeniu podlegają:

- a. osoby składające wniosek

- b. osoby spokrewnione w pierwszej linii z wnioskodawcą
- c. osoby zasiadające w organach lub będące przedstawicielami osób prawnych składających wniosek

W przypadkach innych niż wymienione powyżej o wykluczeniu decyduje głosowanie OD.

1.6. Kwalifikacje i doświadczenie osób wchodzących w skład organu decyzyjnego

Spośród 16 osób, będących członkami Rady LGD:

- 5 osób zawodowo związanych z tematyką pozyskiwania i zarządzania funduszami unijnymi
- 2 osoby bezpośrednio związane z tematyką LEADER'a przy realizacji II schematu Leader+
- 2 osoby z doświadczeniem realizowania projektów pomocowych na obszarach wiejskich
- 1 osoba biegle posługuje się językiem angielskim

1.7. Doświadczenie LGD i członków LGD albo jej partnerów w realizacji operacji

Podmioty wchodzące w skład Lokalnej Grupy Działania charakteryzują się doświadczeniem zdobytym podczas realizacji różnych operacji mających na uwadze rozwój obszarów wiejskich. Trzy Gminy były odpowiedzialne za działania projektowe w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich 2004-2006, jedna w ramach SPO Rolnictwo – Odnowa Wsi oraz Zachowanie Dziedzictwa Kulturowego, jedna realizowała projekt w ramach programu SAPARD.

II. Definicja obszaru objętego LSR

2.1. Wykaz gmin wchodzących w skład LGD

Obszar objęty Lokalną Strategią Rozwoju obejmuje pięć gmin: Czarna, Lutowiska, Olszanica, Solina, Ustrzyki Dolne położonych w dwóch sąsiadujących ze sobą powiatach.

Łączny obszar objęty LSR (1 417,02 km²) zajmuje ok. 7,843% terenu województwa podkarpackiego. Zamieszkuje go 27 748 osób co stanowi 1,32 % ogółu mieszkańców Podkarpacia. Teren charakteryzuje się bardzo wysokim stopniem spójności zarówno pod względem przyrodniczym, historycznym, kulturowym oraz ekonomicznym.

TABELA 2.1: Wykaz wszystkich gmin objętych LSR, wraz z identyfikatorami jednostki podziału administracyjnego kraju (JPTK) oraz typem gminy

	Lp.	Nazwa gminy	Typ gminy	JPTK	Obszar wiejski w km ²	Obszar miejski w km ²
Powiat leski	1.	Olszanica	wiejska	182104 2	93,54	-
	2.	Solina	wiejska	182105 2	184,52	-
Powiat bieszczadzki	3.	Czarna	wiejska	180103 2	184,77	-
	4.	Lutowiska	wiejska	180105 2	475,63	-

5.	Ustrzyki Dolne	miejsko-wiejska	180108 3	461,00	17,56
----	----------------	-----------------	----------	--------	-------

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Regionalnych. GUS, Rzeszów 2006

2.2. Uwarunkowania przestrzenne (mapa), geograficzne, przyrodnicze, historyczne i kulturowe

Powiat bieszczadzki i leski należą do województwa podkarpackiego. Są najdalej wysuniętą na południowy wschód częścią Polski. Graniczą od wschodu z Ukrainą, a od południa ze Słowacją. Od 1 maja 2004 roku granica z Ukrainą stanowi wschodnią granicę Unii Europejskiej. Geograficznie jest to teren wschodniego Przedgórze Karpackiego, objęty Międzynarodowym Rezerwatem Biosfery Karpaty Wschodnie. Ze względu na unikalne cechy środowiska został on w części objęty ochroną w ramach Bieszczadzkiego Parku Narodowego.

Dwie gminy z analizowanego obszaru należą do powiatu leskiego (Olszanica, Solina), trzy gminy do powiatu bieszczadzkiego (Czarna, Lutowiska, Ustrzyki Dolne).

Gmina Czarna

Typ gminy: gmina wiejska

Identyfikator jednostki podziału terytorialnego kraju: 180103 2

Powierzchnia gminy: 184,77 km²

Liczba mieszkańców gminy: 2 399 osób

Gminy sąsiadujące z gminą Czarna: Cisna, Lutowiska, Solina, Ustrzyki Dolne.

Gmina sąsiaduje z Ukrainą.

Gmina Czarna położona jest na terenie Bieszczad. Posiada na dużej przestrzeni dostęp do wód zalewu Solińskiego.

Gmina Lutowiska

Typ gminy: gmina wiejska

Identyfikator jednostki podziału terytorialnego kraju: 180105 2

Powierzchnia gminy: 475,63 km²

Liczba mieszkańców gminy: 2 193 osoby

Gminy sąsiadujące z gminą Lutowiska: Cisna, Czarna.

Obszar gminy odejmuje partie Bieszczad najbardziej atrakcyjne pod względem przyrodniczym i turystycznym. Znajdują się tu wszystkie formy ochrony: Bieszczadzki Park Narodowy, Park Krajobrazowy Doliny Sanu, strefa chronionego Krajobrazu z licznymi rezerwatami i pomnikami przyrody. Jest to również część Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery "Karpaty Wschodnie".

Gmina Olszanica

Typ gminy: gmina wiejska

Identyfikator jednostki podziału terytorialnego kraju: 182104 2

Powierzchnia gminy: 93,54 km²

Liczba mieszkańców gminy: 5 051 osób

Gminy sąsiadujące z gminą Olszanica: Bircza, Lesko, Solina, Tyrawa Wołoska, Ustrzyki Dolne

Gmina posiada urozmaiconą i malowniczą rzeźbę o charakterze podgórskim. Tworzą ją pasma wzniesień poprzedzielane dolinami rzek i potoków. Dodatkową atrakcyjność rzeźby terenu podkreślają lasy

porastające pasma wzniesień o bogatej faunie i florze. Gmina Olszanica łączy Bieszczady poprzez Góry Sanocko – Turczańskie z Pogórzem Przemyskim.

Gmina Solina

Typ gminy: gmina wiejska

Identyfikator jednostki podziału terytorialnego kraju: 182105 2

Powierzchnia gminy: 184,52 km²

Liczba mieszkańców gminy: 5 105 osób

Gminy sąsiadujące z gminą Solina: Baligród, Cisna, Czarna, Lesko, Olszanica, Ustrzyki Dolne.

Gmina Solina położona jest w centralnej części Bieszczad. Gmina Solina położona jest w województwie podkarpackim w centrum Bieszczad. Ponad 80% jej powierzchni zajmuje Wschodnio – Beskidzki Obszar Chronionego Krajobrazu – tereny leśne. Na terenie gminy znajdują się dwa zaporowe zbiorniki wodne: większy, soliński, zajmuje 21 km² i mniejszy, myczkowiecki, o powierzchni 2 km².

Gmina Ustrzyki Dolne

Typ gminy: gmina miejsko-wiejska

Identyfikator jednostki podziału terytorialnego kraju: 180108 3

Powierzchnia gminy: 478,56 km²

Liczba mieszkańców gminy: 17 592 osoby

Gminy sąsiadujące z gminą Ustrzyki Dolne: Bircza, Czarna, Fredropol, Olszanica, Solina

Gmina Ustrzyki Dolne leży w paśmie Gór Sanocko - Turczańskich. Dużą część powierzchni gminy zajmują lasy. Jest to mieszany starodrzew stanowiący część ogromnego kompleksu leśnego ciągnącego się od Słowacji po Ukrainę, a zarazem element otaczającego miasto od północy i wschodu Parku Krajobrazowego Gór Słonnych.

Pod względem powierzchni największą gminą obszary LSR są Ustrzyki Dolne obejmujące 478,66 km². W następnej kolejności plasuje się gmina Lutowska (475,63 km²) Najmniejszą powierzchnią charakteryzuje się natomiast gmina Olszanica na którą przypada 93,54 km².

Gminy Czarna i Lutowska obejmowane przez LSR, zaliczane są do obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania – górskie ONW (określone w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 czerwca 2004 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania objętej planem rozwoju obszarów wiejskich, Dz. U. Nr 73 i Nr 158, z późn. zm.). Procentowy udział użytków rolnych na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (obejmujących 7 179 ha) w stosunku do całkowitej powierzchni użytków rolnych na obszarze realizacji LSR (25 980 ha) wynosi 27,63%.

Uwarunkowania przyrodnicze i środowiskowe

Obszar obejmowany przez LSR przynależy do terenu wschodniego Przedgórze Karpackiego. Objęty jest on Międzynarodowym Rezerwatem Biosfery Karpaty Wschodnie. Ukształtowanie powierzchni tego regionu tworzą łańcuchy i pasma wzgórz oraz gór, które poprzecinane są licznymi dolinami rzek i potoków. Rzeki należą do zlewiska Bałtyku oraz (Strwiąż) Morza Czarnego. Główne grzbiety górskie zajęte są przez hale, zwane połoninami. Niższe partie Bieszczad są pokryte lasami bukowymi i jodłowo-bukowymi o bujnym poszyciu. Charakterystyczna jest tutaj nisko przebiegająca górna granica lasów. Najwyższymi szczytami na omawianym obszarze są: Tarnica (1346), Krzemień (1335) i Halicz (1333) a główną rzeką jest San (443 km długości), wraz z najważniejszymi dopływami: Solinką, Hoczewką, Wetliną, Wetlinką i Wołosatym.

Klimat

Bieszczadzki klimat odznacza się wysokimi amplitudami temperatur dobowych i rocznych. Jest to najbardziej kontynentalny skrawek obszaru Polski – oddalony od Bałtyki i Morza czarnego o ok. 600 km. Duży wpływ na klimat wywierają masy powietrza napływającego z Niziny Węgierskiej, które towarzyszą ciepłe, suche wiatry. Roczna suma opadów waha się w Bieszczadach w granicach od 800-1250 mm w wyższych partiach gór, przy czym, w odróżnieniu do innych pasm karpaccyckich, większa ilość opadów występuje jesienią niż na wiosnę. Większość opadów przypada na miesiące letnie, a najobfitszy w deszcze jest lipiec. Pokrywa śnieżna, zależna od wysokości, zalega w ciągu roku 90-140 dni, a jej grubość wynosi 40-80 cm, maksymalnie do 150 cm.

Średnie roczne temperatury powietrza maleją ze wzrostem wysokości. Najcieplejszym miesiącem jest lipiec (od 15,8 do 16,2°C), a najzimniejsze to styczeń i luty (od -5,4 do -7,4°C). Klimat obszaru charakteryzuje się ciepłym i wilgotnym latem oraz zimą z dużymi opadami śniegu, która w wyższych partiach gór jest stosunkowo długa. Od czasu zbudowania zapór na Sanie w Myczkowcach i Solinie, w znacznej części regionu zimy stały się łagodniejsze a okres wegetacji roślin wydłużył się.

Gleby

Karpaty Wschodnie na obszarze Polski, Słowacji i Ukrainy są zbudowane ze skał osadowych, które powstały w okresie kredowym i w starszym trzeciorzędzie. Osady te zwane są ogólnie fliszem karpaccyckim. W Rezerwacie występują dwie grupy gleb: leśne brunatne wytworzone z wietrzejących piasków i łupków oraz aluwialne i hydrogeniczne, występujące przeważnie w dolinach rzek. Największe powierzchnie zajmują gleby brunatne wylugowane oraz glejowe, dość kwaśne (3.5 - 7.5 pH) i umiarkowanie kamieniste. Na wierzchołkach przeważają gleby pseudobrunatne (skrytobelicowe), a na stokach - gleby glejowe. W dolinach zalegają mady kamieniste, rzadziej wykształcają się gleby bagienne na podłożu torfowym.

Bogactwa naturalne

Do bogactw naturalnych analizowanego obszaru LSR zalicza się kopaliny: surowce ilaste ceramiki budowlanej, osady o zmiennych cechach jakościowych i przydatności przy produkcji wyrobów ceramicznych: gliny zwietrzelinowe (karpaccyckie), łupki ilaste fliszu karpaccyckiego.

Lesistość

Obszar LSR charakteryzuje się bardzo wysokim ok. 70 procentowym stopniem zalesienia. Bieszczady wyróżniają się specyficznym układem pięter roślinnych. Na analizowanym obszarze brak jest zarówno piętra górnoreglowych lasów świerkowych, jak również kosodrzewiny. Wyróżniono tam trzy piętra roślinno-klimatyczne: pogórze (do około 500 m n.p.m.), regiel dolny (do około 1150 m n.p.m.) oraz piętro połonin.

TABELA 2.2: Lesistość obszaru LSR

L.p.	Jednostka Samorządu Terytorialnego	Powierzchnia gruntów leśnych ogółem w ha	Wielkość obszaru w ha	Zalesienie obszaru w %
1	Powiat bieszczadzki	79 961,40	113 906	70,20
2	Powiat leski (Olszanica, Solina)	15 173,70	83 494	18,17
RAZEM	Obszar LSR	95 135,10	197 400	48,19

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Regionalnych. GUS, Rzeszów 2006

Zasoby wodne

Pod szczytami i grzbietami gór znajdują się źródła dające początek potokom, które w niższych położeniach łączą się w większe rzeki. Tu biorą początek trzy ważne rzeki: San, Dniestr i Uz, których źródła znajdują się w bliskim sąsiedztwie od siebie. Rzeki stanowią zlewiska Bałtyku oraz Morza Czarnego (Strwiąż) Sieć rzeczna ma przebieg kratowy, co jest charakterystyczne dla gór o budowie rusztowej. Przez Rezerwat biegnie europejski dział wodny, mający znaczenie hydrologiczne i sedymentologiczne dla trzech graniczących ze sobą państw.

Zanieczyszczenia i ochrona środowiska

Środowisko naturalne terenu objętego LSD jest w niewielkim stopniu narażone na zanieczyszczenia przemysłowe, odpady komunalne czy zanieczyszczenia powietrza. Niewielka jest także ilość odpadów uciążliwych dla środowiska a te już wytworzone są we właściwy sposób zagospodarowywane (100% zebranych odpadów komunalnych zdeponowanych jest na składowiskach).

TABELA 2.3: Oczyszczalnie komunalne i ludność przez nie obsługiwana

L.p.	Jednostka Samorządu Terytorialnego	Oczyszczalnie komunalne mechaniczne	Oczyszczalnie komunalne biologiczne	Oczyszczalnie komunalne z podwyższonym usuwaniem biogenów	Ludność obsługiwana przez oczyszczalnie
1	Pow.bieszczadzki	0	8	1	10 422
2	Powiat leski (Olszanica, Solina)	0	2	0	246
Razem obszar LSR		0	10	1	10 668

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Regionalnych. GUS, Rzeszów 2006

Na obszarze LSR istnieje 10 komunalnych oczyszczalni biologicznych oraz 1 oczyszczalnia z podwyższonym usuwaniem biogenów. Na analizowanym terenie nie znajduje się żadna oczyszczalnia mechaniczna. Wymienione jednostki obsługują 10 668 osób co stanowi 32,40 % mieszkańców obszaru. Dla porównania w gminach powiatu sanockiego i brzozowskiego znajduje się kolejno 10 i 9 oczyszczalni. W sąsiadującym powiecie przemyskim jest ich 26.

Gminy leżące na terenie LSR przynależące do powiatu bieszczadzkiego oczyszczają 94,5 % wytworzonych ścieków, w gminach należących do powiatu leskiego odsetek ten jest niższy i wynosi 79,8 %.

TABELA 2.4: Obszary prawnie chronione i pomniki przyrody na obszarze LSR

L.p.	Jednostki Samorządu Terytorialnego	Obszary prawnie chronione ogółem w ha	Parki narodowe w ha	Rezerваты przyrody w ha	Parki krajobrazowe w ha	Pomniki przyrody
1	Powiat bieszczadzki	113 816,50	23 110,50	1 703,00	60 492,00	67
2	Powiat leski	81 977,00	6 090,50	1 121,30	45 723,50	25
Razem obszar LSR		241 311,50	29 201,00	5 079,80	128 583,50	102

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Regionalnych. GUS, Rzeszów 2006

Na obszarze LSR, obszary parków narodowych zajmują 12,02%, rezerваты przyrody 2,09% a parki krajobrazowe 52,94% powierzchni. Niniejszy projekt LSR dotyczy obszarów objętych ochroną. Są to:

- **Bieszczadzki Park Narodowy** - chroni fragmenty wschodnio-karpackiej przyrody w polskiej części Bieszczadów Zachodnich. Posiada on powierzchnię 29 201,62 ha. Park ten stanowi centralną część pierwszego na świecie trójstronnego Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery "Karpaty Wschodnie". Znaczną jego część zajmują lasy bukowe i bukowo-jodłowe z udziałem jawora i świerka.
- **Park Krajobrazowy Doliny Sanu** - posiada powierzchnię 28 718 ha. Obejmuje on malowniczą dolinę Sanu od jego źródeł po Jezioro Solińskie. Bogactwo przyrodnicze parku wynika z dużej lesistości ok. 80 %. W ramach Parku Krajobrazowego Doliny Sanu występują rezerваты przyrody: Rezerwat przyrody "Zakole", Rezerwat przyrody "Hulskie im. Stefana Myczkowskiego", Rezerwat przyrody "Krywe", Rezerwat Przyrody "Śnieżycza wiosenna w Dwerniczku".

Wszystkie wymienione obszary objęte ochroną: Bieszczadzki Park Narodowy, Park Krajobrazowy Doliny Sanu w ok. 85 % położone są na obszarze LSR.

Uwarunkowania historyczne

Najważniejszymi wydarzeniami historycznymi mającymi wpływ na analizowany obszar LSR były: osadnictwo ludności bojkowskiej i łemkowskiej, wydarzenia związane z I wojną światową, akcja Wisła, walki Ukraińska Armia Wyzwoleńczą a Wojskiem Polskim i miejscową ludnością oraz polityka zagospodarowania Bieszczadów w czasach PRL

Tereny objęte programem do końca II wojny światowej zamieszkiwane były przez ludność pochodzenia ukraińskiego (w przeważającej mierze) oraz polskiego. Na trwałe w jego kulturę wpisane były mniejszości narodowe – Bojków i Łemków z charakterystyczną i unikatową tradycją duchową oraz materialną. Po drugiej wojnie w związku z walkami wyzwolenческими i konfliktem ukraińsko – polskim przejawiającym się w walkach pomiędzy Wojskiem Polskim a Ukraińską Armią Wyzwoleńczą, ludność rdzenna została zmuszona do opuszczenia dotychczas zajmowanych terenów. Akcja „Wisła”, w ramach

której dokonano wyludnienia, opustoszyła Bieszczady do początku lat 60. Ponowne ich zasiedlenie nastąpiło w wyniku fal osadnictwa zachęcanych dobrze płatną pracą, mieszkaniami, preferencyjnymi kredytami. Poważne zagrożenia ekologiczne spowodowała w czasach PRL lokalizacja na terenie gminy wielkich ferm hodowlanych, powiązana z tzw. „rekultywacją” dolin prowadzącą do zmiany stosunków wodnych, erozji gleb, zniszczeń pokrywy roślinnej, obiektów przyrodniczych oraz nielicznych pozostałości dziedzictwa historycznego.

Uwarunkowania kulturowe

Na obszarze LSR wyszczególnić można zarówno dobra kultury materialnej, jak i zwyczaje, obrzędy i tradycje, które składają się na dziedzictwo kulturowe analizowanego obszaru. Do najbardziej charakterystycznych wizytówek obszaru LGD zalicza się zabytki architektury drewnianej, przede wszystkim stare kościoły i cerkwie m.in. cerkwie zbudowane w tzw. stylu łemkowskim, które nie występują nigdzie indziej. Obok cerkwi charakterystyczne dla regionu są skupiska starego budownictwa ludowego.

Jednym z głównych uwarunkowań kulturowych obszaru jest znaczący dorobek w zakresie ikonografii. Specyfiką regionu jest także artystyczna obróbka drewna, tak powszechnie dostępnego w regionie Bieszczadów. Region słynie także z innych dziedzin twórczości, malarstwa i rękodzielnictwa: wikliniarstwa, bibułkarstwa i hafciarstwa. Produktem lokalnym podkreślającym specyfikę analizowanego obszaru jest także bartnictwo. Głównym produktem tej działalności jest miód, ale także pochodne np. produkty lecznicze na bazie propolisu oraz świece. Charakterystyczne dla regionu jest także wypalanie węgla drzewnego.

2.3. Ocena społeczno gospodarcza-obszaru

2.3.1. Potencjał demograficzny

Liczba ludności

Obszar objęty LSR zamieszkuje 32.919 osób (z czego ok. 15,3 tys. to ludność wiejska). Jest to ludność zróżnicowana etnicznie, posiadająca korzenie ukraińskie, łemkowskie i polskie. Charakterystyczny dla tego terenu jest niski poziom rodzimej ludności - spowodowany przymusową emigracją po II wojnie światowej na tereny byłego Związku Radzieckiego i zachodnie tereny Polski. Powtórne zasiedlenie Bieszczad spowodowane zostało falą osadnictwa na początku lat sześćdziesiątych XX wieku.

TABELA 2.5: Liczba ludności analizowanego obszaru LSR

Wyszczególnienie/gmina	Ludność ogółem		
	Ogółem miasto/ wieś	Mężczyźni miasto/ wieś	Kobiety miasto/ wieś
1. Czarna	2 399	1 220	1 179
2. Lutowiska	2 193	1 134	1 059
3. Olszanica	5 051	2 527	2 524
4. Solina	5 105	2 579	2 526
5. Ustrzyki Dolne	17 592	8 694	8 898
w tym ludność wiejska	8 125	4 101	4024
Obszar LSR	32 919		
w tym ludność wiejska	15 327		

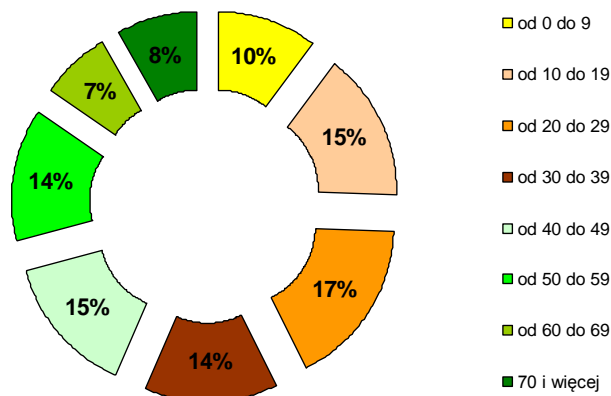
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Regionalnych. GUS, Rzeszów 2006

Badany teren charakteryzuje się niskim poziomem zasiedlenia - głównie wiejskim gdzie skupia się 46,56% mieszkańców. Najbardziej zaludnionymi gminami są według kolejności: Ustrzyki Dolne (32,63%) i Solina (9,47).

Struktura wieku ludności

W strukturze wieku ludności obszaru objętego LSR można zauważyć, że udziały poszczególnych grup wiekowych w ogólnej liczbie ludności są rozłożone dość proporcjonalnie. Największe odsetki ludności stanowią ludzie młodzi w wieku od 20 do 29 lat, następnie w wieku od 10 do 19 lat oraz ludzie starsi (powyżej sześćdziesiątego i siedemdziesiątego roku życia łącznie).

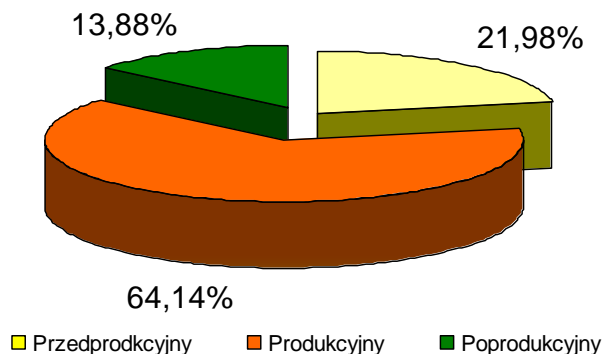
Wykres 2.1. Struktura ludności obszaru objętego LSR według wieku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Regionalnych. GUS, Rzeszów 2006

Badając strukturę wiekową, zauważyć należy, iż ludność w wieku produkcyjnym utrzymuje się na względnie wysokim poziomie. Zrównoważony poziom tego wskaźnika ma istotny wpływ na lokalny rynek pracy, a w szczególności na zwalczanie skutków bezrobocia. Znaczenie tego wskaźnika potęguje fakt, iż obecnie na rynek pracy wchodzi pokolenie lat osiemdziesiątych, a więc z wyżu demograficznego. Jak wynika z ostatnich danych ilość osób w wieku produkcyjnym kształtuje się na poziomie 64,14% ogółu ludności. Ludność w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym wynosi odpowiednio 21,98% i 13,88% ogółu ludności.

Wykres 2.2. Ludność wg grup wiekowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Regionalnych. GUS, Rzeszów 2006

Poniższa tablica prezentuje zbiorcze zestawienie struktury wiekowej ludności w badanych powiatach. Udział ludności w wieku produkcyjnym w ogólnej liczbie ludności dla powiatu leskim wynosi ok. 63,5% natomiast w bieszczadzkim 64,20%,. Wszystkie przypadki stanowią wynik wyższy od średniej wojewódzkiej, która w tym przypadku wynosi 62,58%. Podobne zjawisko zaobserwować można w sąsiadującym z powiatem leskim powiecie sanockim (63,95%). Wśród badanych powiatów najniższy po tym względem wskaźnik notuje powiat brzozowski – 60,13%. Pewnego rodzaju przesłanką dla ekstrapolacji w przyszłość społeczno – gospodarczą jednostek terytorialnych jest poziom ludności w wieku przedprodukcyjnym. Najwyższy wskaźnik na obszarze LSR

przypada powiatowi bieszczadzkiemu – 22,48%. Następny co do wielkości wskaźnik 21,92% przypada powiatowi leskiemu. Dla porównania średnia wojewódzka wynosi 22,34%. Pośród badanych powiatów najniższy wskaźnik pod tym względem prezentuje powiat sanocki -21,76% a największy brzozowski – 24,26%.

TABELA 2.6: Ludność w podziale na grupy wiekowe wg wybranych powiatów (w liczbach bezwzględnych.)

Powiaty	W wieku przedprodukcyjnym	W wieku produkcyjnym	W wieku poprodukcyjnym	Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym
Bieszczadzki	4 988	14 243	2 953	55,8
Brzozowski	15 825	39 226	10177	66,3
Leski	5827	16 887	3 864	57,4
Sanocki	20 610	60 567	13 542	56,4
Województwo	468 683	1 312 640	316 241	59,8
Polska	7 660 567	24 481 670	5 983 242	55,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Regionalnych. GUS, Rzeszów 2006

Obszar LSR charakteryzuje wyższa dynamika demograficzna w stosunku do przeciętnej w kraju (wskaźnik przyrostu naturalnego na 1000 ludności wyniósł 3,0). Jak wynika z powyższych danych jest to obszar młody pod względem struktury wieku mieszkańców. W szczególności większy niż średnio w kraju jest odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym (ok. 22%, w kraju 15,79%), natomiast niższy jest udział ludności w wieku poprodukcyjnym (13,88%, w kraju 15,69%).

Negatywnym zjawiskiem na potencjał demograficzny jest migracja ludności, która wykazuje tendencję wzrostową. W każdym powiecie objętym LSR oraz w powiatach sąsiadujących - sanockim i brzozowskim, saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały jest ujemne. Podobna tendencja dotyczy całego województwa, kształtując się na poziomie -1,9 na 1000 mieszkańców regionu.

Poziom zatrudnienia i stopa bezrobocia

Poziom bezrobocia na terenie LSR w 2006 roku jest znacznie wyższy od średniej stopy bezrobocia w Polsce i wynosi ok. 22,8%. Według ostatnich informacji stan bezrobocia na XII.2007r zmalał do poziomu 19,6% i jest nieco większy niż średnia województwa wynosząca 14,4%. Zgodnie z Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 1999 r. (Dz. U. z dnia 30 grudnia 1999 r. Nr 110, poz. 1264 z późn. zm.), gminy na analizowanym obszarze LSR takie jak: Czarna, Lutowska, Olszanica, Solina, Ustrzyki Dolne, zagrożone są wysokim bezrobociem strukturalnym.

TABELA 2.7: Charakterystyka bezrobocia w wybranych powiatach – stan na koniec grudnia 2007 r. i stycznia 2008 r.

Powiat	Wskaźniki XII.2007 rok		Wskaźniki I.2008 rok		
	Bezrobotni ogółem XII.2007 r.	Stopa bezrobocia stan na XII.2007	Bezrobotni ogółem 31.I.2008	Zamieszkali na wsi	% udział zamieszkałych na wsi w ogólnej liczbie bezrobotnych
Bieszczadzki	1 715	21,8	1 777	1 094	61,6
Brzozowski	5 882	22,8	6 163	5 602	90,9
Leski	2 351	23,0	2 429	1 961	80,7
Sanocki	5 177	14,0	5 378	2 981	55,4
Województwo	126 360	14,4	131 628	83 204	63,2

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych z Powiatowych Urzędów Pracy 2008r.

Struktura bezrobocia na terenie LSR - najwyższego w województwie i jednego z największych w Polsce, charakteryzuje się dużą ilością osób pozbawionych pracy dłużej niż 24 miesiące, a więc pozbawionych możliwości ubiegania się o zasiłki ze strony państwa. Te i tak wysokie wskaźniki bezrobocia są zaniżone. Nie uwzględniają one bowiem wielkości bezrobocia ukrytego – charakterystycznego dla terenów rolniczych.

W badanym okresie, od czasu wstąpienia Polski do UE wskaźnik stopy bezrobocia gmin leżących na terenie LSR wykazuje tendencje malejącą. W przeciągu trzech ostatnich lat jego średnia wartość obliczona dla obszaru działania LGD zmalała o 6,9 punktów procentowych. Jednakże stopa bezrobocia w badanych gminach utrzymuje się na relatywnie wysokim poziomie względem stopy bezrobocia wojewódzkiej i krajowej.

Według stanu na koniec stycznia 2008 r. na terenie województwa podkarpackiego zarejestrowanych było 131 628 bezrobotnych, w tym 75 176 kobiet (57,1 %). Stopa bezrobocia dla województwa wynosiła 14,4% (w 2006 kształtowało się na poziomie 16,4%) i była większa od krajowej stopy bezrobocia o 3,0 punkty procentowe. Największa liczba bezrobotnych posiada wykształcenie gimnazjalne i zawodowe. Najmniej osób gotowych do podjęcia pracy, ukończyło licea ogólnokształcące lub studia wyższe.

Gospodarstwa rolne

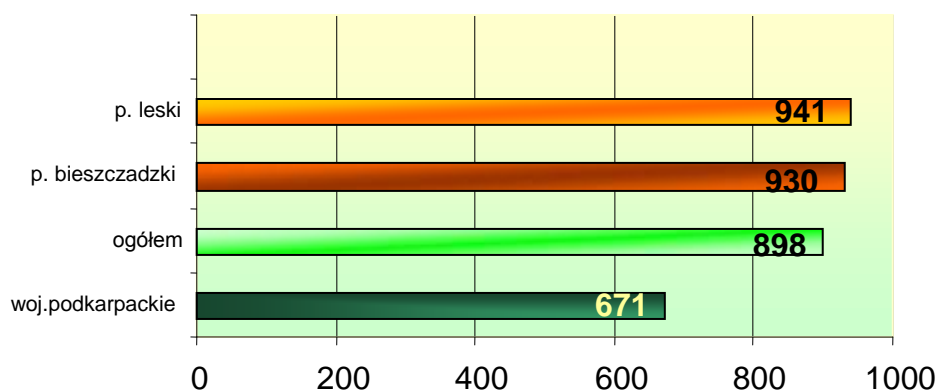
Rolnictwo, które stanowi podstawę egzystencji miejscowej ludności charakteryzuje się typowym dla Podkarpacia dużym rozdrobnieniem. Według powszechnego spisu rolnego na badanym obszarze znajduje się 4 744 gospodarstw rolnych z czego aż 69,50% ma wielkość powyżej 1ha. Użytki rolne zajmują 17% terenu objętego LSR z czego 40% stanowią użytki rolne ogółem. Podstawowym problem obszaru jest niska jakość gleb - głównie IV i V klasy bonitacyjnej, rozdrobnienie gospodarstw, rozdrobnienie hodowli zwierzęcej, brak rynków zbytu spowodowanych przede wszystkim utratą eksportowego rynku wschodniego, krótki okres wegetacji roślin. Biorąc pod uwagę wysoki poziom bezrobocia w regionie, stanowi ono podstawę utrzymania zdecydowanej większości populacji. Podobnie, jak w całym kraju, na analizowanym obszarze rolnictwo przeżywa regres.

2.3.2. Potencjał gospodarczy

Podmiot gospodarcze w regionie

W grudniu 2007 roku na obszarze LSR działało około 2573 podmiotów gospodarczych. Sektor małych i średnich przedsiębiorstw na badanym terenie (jak i w województwie) jest stosunkowo słabo rozbudowany. W strukturze przedsiębiorstw analizowanego obszaru zdecydowanie przeważają w nim firmy małe, zatrudniające do 9 osób, których działalność jest w dużej mierze sezonowa (budownictwo, rolnictwo, turystyka). W szczególności dominują jednoosobowe podmioty gospodarcze, które stanowią średnio ponad 80% wszystkich jednostek gospodarczych działających na terenie LSR.

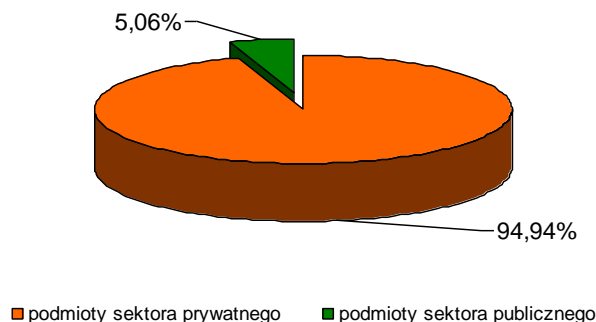
Wykres 2.3.: Liczba podmiotów gospodarczych na 10 000 ludności na obszarze objętym LSR

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Regionalnych. GUS, Rzeszów 2006

W każdej z gmin przynależącej do analizowanego obszaru, dominują firmy z sektora prywatnego stanowiące około 95% wszystkich podmiotów gospodarczych na tym terenie. Struktura podmiotów wyraźnie wskazuje na kierunek zmian na lokalnym rynku pracy w stronę odchodzenia od etatowego zatrudniania pracowników w stronę samozatrudnienia.

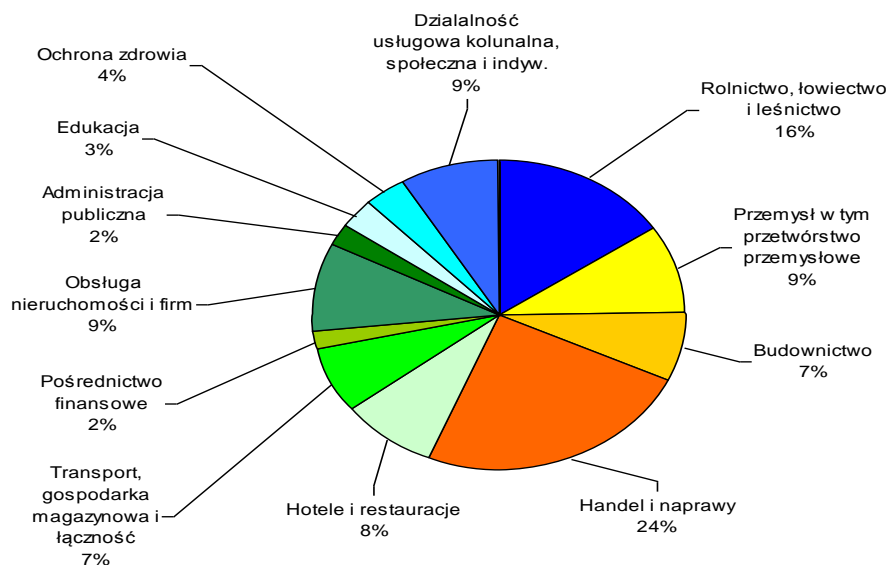
Wykres 2.4: Struktura podmiotów ze względu na prywatny lub publiczny sektor działalności

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Regionalnych. GUS, Rzeszów 2006

Najwięcej podmiotów gospodarczych zarejestrowanych jest w działalności związanej z handlem i naprawami co stanowi 24% wszystkich podmiotów gospodarczych na obszarze LSR. Istotną część stanowią także dziedziny takie jak rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo (16%), przemysł i przetwórstwo przemysłowe (9%), obsługa nieruchomości i firm (9%) czy działalność usługowa (9%). Nieco mniej popularna w regionie, okazuje się działalność w zakresie hotelarstwa i turystyki (8%), budownictwo (7%) oraz transport i gospodarka magazynowa (7%). Niecałe 2 % podmiotów – zarejestrowanych jest w pośrednictwie finansowym.

Wykres 2.5: Struktura podmiotów gospodarczych wg wybranych sekcji PKD

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Regionalnych. GUS, Rzeszów 2006

Branże gospodarki mające kluczowe znaczenie dla rozwoju obszaru

Na analizowanym obszarze podstawowymi formami działalności zarobkowej jest rolnictwo, leśnictwo, związany z nimi przemysł - w głównej mierze przetwórczy; dużym sektorem zatrudnienia jest również budownictwo, handel. Branżą rozwijającą się najdynamiczniej jest turystyka, w tym agroturystyka i turystyka kwalifikowana. Przemysł, w którym zatrudnionych jest najwięcej mieszkańców analizowanego obszaru LSR związany jest przede wszystkim z surowcami dostępnymi na miejscu, w znacznej części sprowadzając się do obróbki drewna. Jednakże jej efektem są głównie półprodukty (palety, deski), a tylko w niewielkiej części produkty w pełni przetworzone np.: meble (branża dynamicznie rozwijająca się).

2.6. Stan rozwoju infrastruktury wiejskiej

2.6.1 Infrastruktura społeczna

Ochrona zdrowia i opieka społeczna

Na obszarze objętym LSR znajduje się 1 szpital. Na 10 000 osób przypada 63,60 łóżek, o około 21 więcej niż wskaźnik województwa.

TABELA 2.8: Ilość łóżek szpitalnych cywilnej służby zdrowia oraz ich wykorzystanie w wybranych powiatach

Powiaty	Liczba szpitali	Łóżka w szpitalach ogólnych na 10.000 ludności
Bieszczadzki	1	63,60
Brzozowski	1	53,20
Leski	1	55,70
Sanocki	1	40,20
Województwo	30	42,70

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Regionalnych. GUS, Rzeszów 2006

Poza szpitalami, w skład infrastruktury zdrowotnej obszaru LSR wchodzi infrastruktura zakładów ambulatoryjnej opieki zdrowotnej i przychodni.

TABELA 2.9: Ilość zakładów ambulatoryjnej opieki zdrowotnej oraz ich wykorzystanie w wybranych powiatach

Powiaty	Zakłady opieki zdrowotnej			Praktyki lekarskie	
	Publiczne	Niepubliczne	w km ² powierzchni na 1 przychodnię	W mieście	Na wsi
Bieszczadzki	2	3	227,8	10	1
Brzozowski	10	16	20,73	9	7
Leski	1	2	278,33	9	6
Sanocki	16	13	42,21	15	6
Województwo	296	526	21,71	405	149

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Regionalnych. GUS, Rzeszów 2006

Na omawianym obszarze LGD zlokalizowanych jest 6 aptek. Średnio na 5486 osób zamieszkałych na obszarze LSR przypada jedna apteka. Wśród powiatów wchodzących w skład LSR oraz jednostek sąsiadujących najlepsze wyniki pod tym względem osiąga powiat sanocki i brzozowski. Leski (Gminy Olszanica i Solina) i bieszczadzki zajmują przedostatnie miejsce posiadając kolejno 2 i 4 apteki.

TABELA 2.10: Ilość czynnych aptek w wybranych powiatach

Powiaty	Apteki ogółem	Ludność na 1 aptekę w km ² powierzchni na 1 aptekę
Bieszczadzki	4	5546
Brzozowski	10	6523
Leski (Olszanica, Solina)	2	5078
Sanocki	30	3157
Województwo	557	3766

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS 2006 r.

Bezpieczeństwo publiczne

Poziom bezpieczeństwa publicznego na terenie LSR jest relatywnie wysoki. Zagrożeniem jest jednak wzrost zainteresowania regionem ze strony turystów. Tendencja ta wpływa na stopniowe obniżanie się poziomu bezpieczeństwa. Wzrost natężenia ruchu drogowego oraz pogarszająca się z tego powodu nawierzchnia dróg na obszarze LSR może stać się przyczyną zwiększenia liczebności wypadków i kolizji. Napływ osób odwiedzających omawiany region oraz osiedlających się na stałe może powodować wzrost patologii (np. narkomanii czy innych niebezpiecznych zjawisk wśród młodzieży).

Na poziom bezpieczeństwa publicznego mają wpływ także zabezpieczenie lokalnej społeczności i turystów przed kłóskami żywiołowymi np. powodzią. Pod tym względem bezpieczeństwo publiczne na obszarze LSR również należy ocenić jako umiarkowanie wysokie.

Edukacja

Na analizowanym obszarze LSR funkcjonuje:

- 2 przedszkola
- 31 szkół podstawowych
- 13 gimnazjów
- 1 liceum ogólnokształcące
- 1 szkoła policealna

TABELA 2.11: Liczba szkół w wybranych powiatach obejmujących gminy wchodzące w skład obszaru LSR

Powiaty	Przedszkola	Szkoły podst	Gimnazja	Szkoły policealne	Szkoły wyższe	File, szkół wyższych
Bieszczadzki	2	17	7	1	-	-
Brzozowski	16	48	26	1	-	-
Leski (Olszanica, Solina)	-	14	6	0	-	-
Sanocki	12	49	21	8	2	-
Województwo	414	1 180	543	154	17	12

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS 2006 r.

Dostępność palcówek edukacyjnych na analizowanym terenie LSR kształtuje się ona na ogół na poziomie umiarkowanym. Natomiast w przypadku szkolnictwa zawodowego oraz liceów ogólnokształcących sytuacja jest jedną z gorszych na badanym obszarze.

Sport i rekreacja

Walory i atrakcje turystyczne przyciągają turystów do analizowanego obszaru LSR, pomimo zróżnicowanej standardem, często niewystarczającej infrastruktury sportowej i rekreacyjnej. Region jest znany w Polsce z kultury i sztuki ludowej. Wymienione tereny są tradycyjnie odwiedzane przez turystów uprawiających turystykę pieszą, rowerową, konną, wodną i narciarstwo. Sanatoria i pól-sanatoria są skoncentrowane głównie w powiecie leskim – gmina Solina (6 obiektów). Ogółem w całym województwie podkarpackim obejmującym analizowany obszar LSR funkcjonuje 335 obiektów zbiorowego zakwaterowania o zróżnicowanym standardzie z których 243 to obiekty całoroczne. Obiekty te dysponują

296 palcówkami gastronomicznymi oraz 20169 miejscami noclegowymi. W powiecie leskim w roku 2006 zlokalizowanych było 60 obiektów turystycznych zbiorowego zakwaterowania natomiast w powiecie bieszczadzkim 34.

Informacja i promocja rekreacyjno-turystyczna i sportowa, monitoring ruchu turystycznego, jak również ilość i jakość ofert turystycznych są na niezadowalającym poziomie. Brakuje również współpracy pomiędzy poszczególnymi usługodawcami.

Dobrze rozwijającą się formą turystyki jest agroturystyka. Na terenie województwa podkarpackiego znajdowało się ponad 520 gospodarstw. Przewodzący pod tym względem powiaty, to: leski – 159, sanocki – 69 i bieszczadzki – 40.

Ruch turystyczny na obszarze województwa podkarpackiego posiada wyraźne cechy sezonowości. Ponad 60% całorocznego ruchu koncentruje się w miesiącach letnich, a szczególnie w okresie wakacyjnym.

Na podkreślenie zasługuje fakt istnienia w większych miejscowościach kilku ludowych zespołów sportowych, popularyzujących głównie dyscyplinę piłki nożnej. LZS najczęściej dysponują ograniczoną infrastrukturą. Infrastrukturę w tym zakresie uzupełniają obiekty zlokalizowane wokół szkół podstawowych i gimnazjów.

Kultura

Istniejąca obecnie na obszarze LSR sieć placówek kultury zapewnia podstawowe zapotrzebowanie społeczne, chociaż wymaga korekty w zakresie bibliotek powiatowych oraz gminnych ośrodków kultury. Dostępność do szeroko pojmowanej kultury nie jest jednakowa na całym analizowanym obszarze. Najliczniejsze są biblioteki i domy kultury, a w dalszej kolejności galerie i muzea. Na obszarze LGD znajdują się 1 kino oraz 21 punkty biblioteczne. Liczba tych placówek jest niemalże dwukrotnie mniejsza niż sąsiadujących powiatów: brzozowski i sanocki. Ceniony jest w regionie społeczny ruch kulturalny, w tym działalność stowarzyszeń i towarzystw społeczno-kulturalnych. Wszystkie funkcjonujące na obszarze LSR instytucje i placówki kultury prowadzą aktywną działalność artystyczną, oświatową, edukacyjną. Utrzymane są w większości przez samorządy: wojewódzki i lokalne. Szczupłe środki finansowe, jakimi dysponują ograniczają, a czasami uniemożliwiają ich rozwój. Szczególnych nakładów wymaga ochrona zabytków kultury materialnej i dziedzictwa kultury, w tym prace konserwatorsko-renowacyjne.

Organizacje pozarządowe działające na obszarze objętym LSR

Na obszarze obejmowanym przez LSR działają liczne organizacje pozarządowe. Na terenie tym zinventaryzowano łącznie 120 stowarzyszeń, organizacji społecznych i fundacji oraz 30 klubów sportowych. Wszystkie podmioty wchodzące w skład LGD "Zielone Bieszczady" reprezentujące sektor społeczny wymienione zostały w rozdziale pierwszym niniejszego opracowania. Do wiodących organizacji pozarządowych realizujących liczne projekty na obszarze LSR należą:

- Fundacja Bieszczadzka Partnerstwo dla Środowiska,
- Bieszczadzkie Stowarzyszenie „Bies” Lutowiska,
- Bieszczadzkie Towarzystwo Cyklistów,
- Bieszczadzka Fundacja Rozwoju postaw Twórczych „Orelec-Gala”
- Bieszczadzkie Centrum Informacji i Promocji Ustrzyki Dolne,
- Bieszczadzka Agencja Rozwoju Regionalnego Sp.zo.o. Ustrzyki Dolne,
- Stowarzyszenie Agroturystyczne Galicyjskie Gospodarstwa Gościnne Bieszczady,
- Stowarzyszenie Społeczne Dzieciom Bieszczadzkiej Szkoły w Zatwarnicy,

2.6.2. Infrastruktura techniczna

Sieć komunikacyjna

Analizowany obszar LSR położony jest nieopodal ciągu istniejących bądź potencjalnych korytarzy transportowych o zasięgu transeuropejskim. Ponadto niespełna 100 km od granic analizowanego obszaru znajduje się lotnisko krajowe Rzeszów – Jasionka, posiadające położenie strategiczne dla rozwoju ruchu lotniczego we wschodniej części kraju. Mniej więcej w tej samej odległości od obszaru obejmowanego LSR, w chwili obecnej budowana jest autostrada A4 łącząca m.in. Niemcy, Wrocław, Kraków, Tarnów, Rzeszów oraz przejście graniczne z Ukrainą Korczowa-Krakowiec, która ma zostać oddana do użytku najpóźniej do 2011 roku. Będzie ona główną arterią komunikacyjną dla województwa podkarpackiego.

Podstawową sieć drogową tworzą drogi wojewódzkie i krajowe. Drogi krajowe, przebiegające przez analizowany obszar, to również tranzytowe szlaki komunikacyjne przenoszące ruch zewnętrzny, które w powiązaniu z drogami wojewódzkimi stanowią szkielet komunikacyjny, do którego powinny być włączone wszelkie rozwiązania komunikacyjne na drogach powiatowych.

Sieć dróg powiatowych i gminnych ma istotne znaczenie dla układu komunikacyjnego. Drogi powiatowe w większości posiadają nawierzchnię bitumiczną. Na drogach tych w wielu miejscach obserwuje się uszkodzenia nawierzchni w postaci przełomów, głównie spowodowane ruchem pojazdów ciężarowych o masie nie dostosowanej do wytrzymałości tych dróg. Sieć dróg powiatowych zapewnia dobre połączenie z wszystkimi sąsiednimi powiatami. Przepustowość tych dróg jest jednak znacznie ograniczona. Szybki rozwój motoryzacji, a tym samym wzmożony ruch samochodów, zarówno osobowych, jak i ciężarowych na tych drogach spowodował, iż drogi powiatowe nie spełniają obecnych wymagań.

TABELA 2.12: Długość dróg gminnych i powiatowych o twardej nawierzchni w wybranych powiatach (w km)

Powiat	Ogółem	w tym:	
		powiatowe	gminne
Bieszczadzki	342,70	179,90	162,80
Brzozowski	347,70	245,60	102,10
Leski	211,40	137,50	73,90
Sanocki	447,60	239,60	208,00
Województwo	11689,40	6403,40	5286,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS 2006 r.

W badanym przedmiocie wśród analizowanych powiatów najlepszy wynik osiąga powiat sanocki przez który przebiega 447,60 km dróg z których 53,5% to drogi powiatowe, a 46,5% to gminne.

Stan dróg stanowi jedną z podstawowych barier rozwoju regionu. Brak jest głównych arterii drogowych, które zdecydowanie wpłynęły by na polepszenie jakości podróżowania obszarze LSR. Poważne utrudnienie komunikacyjne stanowi również brak dostatecznej liczby mostów i przepustów na lokalnych rzekach.

Przez analizowany obszar LSR przebiega linia kolejowa łącząca takie miejscowości jak: Stróże, Jasło, Krosno, Sanok, Zagórz, Lesko, Olszanica, Ustrzyki Dolne, przejście graniczne w Krościenku, i dalej Chórów (Ukraina). Wspomniany szlak komunikacyjny ma bardzo istotne znaczenie dla rozwoju regionu (handel przygraniczny, napływ turystów).

Zaopatrzenie w energię

Dostawy energii do obszaru LSR realizowane są obecnie ze źródeł zlokalizowanych na terenie województwa podkarpackiego. Regionalne zasoby energetyczne zaspokajają potrzeby zarówno odbiorców komunalnych jak i przedsiębiorstw. Województwo podkarpackie zasilane jest energią elektryczną przede wszystkim z źródeł Elektrowni Połaniec w województwie świętokrzyskim i Elektrowni Stalowa Wola. W obszarze powiatu leskiego (gmina Solina) działa zespół elektrowni wodnych, szczytowo – pompowych „Solina – Myczkowce”, która działając okresowo zaspokaja potrzeby lokalne. Stan techniczny sieci energetycznych, zwłaszcza na terenach wiejskich, wymaga gruntownej poprawy.

TABELA 2.13: Sieć gazowa i zużycie gazu sieciowego w gospodarstwach domowych

Powiat	Sieć rozdzielcza w km	Połączenia prowadzące do budynków	Odbiorcy gazu sieciowego ogółem w tys.	Zużycie gazu sieciowego	
	Stan w dniu 31.12.2006			w hm ³	m ³ na 1 mieszkańca
Bieszczadzki	16,0	77	0,1	0,0	1,2
Brzozowski	711,2	14499	14,2	6,8	104,8
Leski	133,7	1779	1,2	1,2	46,8
Sanocki	730,5	14787	22,4	11,2	118,1
Województwo	18097,2	329053	444,0	258,4	123,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS 2006 r.

Pod względem długości sieci rozdzielczej, połączeń prowadzących do budynków oraz ilości odbiorców gazu, powiat leski oraz bieszczadzki zajmują kolejno przedostatnie i ostatnie miejsce. Poziom zużycia gazu na 1 mieszkańca w powiatach także świadczy o znikomym jego udziale jako nośnika energii w gospodarstwach domowych powiatu leskiego i bieszczadzkiego i jest znacząco niższy niż w innych

powiatach. Tak niski udział gazu w bilansie energetycznym gospodarstw domowych może mieć peyoratywny wpływ na obniżanie poziomu zanieczyszczenia środowiska naturalnego w powiecie.

Gospodarka wodno-ściekowa

W zakresie zaopatrzenia w wodę sytuacja jest zróżnicowana. Istnieją niedobory z uwagi na brak zbiorników podziemnych i duże zanieczyszczenie wód powierzchniowych. Zaopatrzenie w wodę na obszarze LSR odbywa się różnymi sposobami: z ujęć powierzchniowych, z ujęć opartych o studnie głębinowe, na nich bazują wodociągi wiejskie, często wodociągi grupowe obejmujące system zaopatrzenia w wodę prawie wszystkie miejscowości w danej gminie oraz ze studni kopanych,

Systemy odprowadzania ścieków są znacznie słabiej rozwinięte niż systemy zaopatrywania w wodę i dotyczy to szczególnie obszarów wiejskich. Ze względu na hydrauliczne warunki transportu ścieków istniejące sieci kanalizacyjne na omawianym terenie są w przeważającej części typu grawitacyjnego. Pozostałą część stanowi kanalizacja ciśnieniowa oraz – w znikomej ilości – kanalizacja podciśnieniowa. Długość rozdzielczej sieci wodociągowej na obszarze LSR wynosi obecnie około 178,5km, a sieci kanalizacyjnej ponad 54,7km.

TABELA 2.14:Wodociągi i kanalizacja w wybranych powiatach

Powiat	Sieć w km		Połączenia do budynków mieszkalnych		Zużycie wody z wodociągów gosp. domowych		Ścieki odprowadzone drogą kanalizacyjną
	Wodociągowa rozdzielcza	Kanalizacyjna	Wodoc.	Kanalizac.	w dam ³	Na mieszka ¹ w m ³	
Bieszczadzki	84,9	29,4	1729	663	402,9	18,1	357,5
Brzozowski	149,8	234,9	3114	4286	560,6	8,6	875,1
Leski (Olszanica, Solina)	93,6	25,3	1256	474	18,6	3,7	36,9
Sanocki	270,8	382,0	6523	4921	1586,4	16,7	2066,5
Województwo	12676,9	9283,3	272386	157547	46560,8	22,8	50062,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS 2006 r.

Zagospodarowanie odpadów

Obszar objęty LSR jest terenem o bardzo dużych zasobach i walorach środowiska naturalnego. Znajduje się tam największy, jeszcze stosunkowo mało zanieczyszczony zbiornik retencyjny – Jezioro Solińskie, obecnie o I klasie czystości. Warunki przyrodnicze sprzyjają leczniczemu wykorzystaniu wód mineralnych z okolic Baligrodu. Walory przyrodnicze objęte są różnymi formami ochrony. Wśród rozpatrywanych powiatów najwięcej nie oczyszczonych ścieków przemysłowych i komunalnych wytwarza się w powiecie bieszczadzkim. Minimalne są obszary degradacji środowiska i tereny przewidziane do rekultywacji.

TABELA 2.15: Zanieczyszczenia i ochrona powietrza w wybranych powiatach

Powiat	Emisja zanieczyszczeń w tonach na rok		% zanieczyszczeń zatrzymanych w urządzeniach do redukcji emisji	
	pyłowych	gazowych	pyłowych	gazowych
Bieszczadzki	24	202	45,5	-
Brzozowski	-	-	-	-
Leski	-	-	-	-
Sanocki	240	831	88,3	34,4
Województwo	3208	25842	98,8	16,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS 2006 r.

Na stan czystości powietrza duży wpływ, coraz częściej identyfikowany, mają materiały wykorzystywane do ogrzewania budynków indywidualnych. W indywidualnych kotłowniach prywatnych

domów procesy spalania nie podlegają żadnej kontroli. Często do spalania przeznaczane są różnego rodzaju odpady. Niskie temperatury spalania oraz niekontrolowane ilości dostarczanego do procesu tlenu powodują uwalnianie się substancji szkodliwych, w tym rakotwórczego benzopirenu.

TABELA 2.16: Odpady uciążliwe dla środowiska (z wyłączeniem komunalnych) w wybranych powiatach

Powiat	Odpady wytworzone w ciągu roku				Odpady dotychczas składowane/nagromadzone	Tereny składowania nie zrehabilitowane – stan na koniec roku
	Ogółem	Poddane odzyskowi	Unieszkodliwione	Magazyn. czasowo		
	W tys. ton					w hektarach
Bieszczadzki	9,1	9,1	-	-	-	-
Brzozowski	4,1	4,1	-	-	-	-
Leski	-	-	-	-	-	-
Sanocki	25,7	21,1	2,6	2,0	-	-
Województwo podkarpackie	1336,9	1184,2	83,6	69,1	712,9	74,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS 2006 r.

Najpoważniejsze problemy stwarza niezadowolający stan gospodarki odpadami komunalnymi. Odpadami są zużyte przedmioty oraz substancje ciekłe powstające w związku z bytowaniem człowieka lub działalnością gospodarczą, nieprzydatne i uciążliwe dla środowiska. Wszystkie odpady nieselektywnie gromadzone, będące mieszaniną różnorodnych pozostałości, często zakażone mikroorganizmami chorobotwórczymi, stanowią zagrożenie dla środowiska i zdrowia ludzi. Składniki zawarte w odpadach komunalnych, głównie organiczne, ulegają przemianom biochemicznym i oddziałują na środowisko poprzez produkty rozkładu: dwutlenek węgla, amoniak, siarkowodór, metan, azotany, azotyny, siarczany itp. które stwarzają możliwość skażenia powietrza, wód gruntowych i powierzchniowych. Tylko prawidłowo zorganizowana gospodarka odpadami może ograniczyć ujemny ich wpływ. Podstawowe jej elementy to: odpowiednio urządzone miejsca składowania odpadów, segregacja odpadów u źródła i likwidacja tzw. „dzikich wysypisk”.

Telekomunikacja

Kolejną barierą rozwoju gospodarczego analizowanego obszaru LSR jest niezadowolający stan łączności telefonicznej zarówno pod względem ilości abonentów jak i połączeń telefonicznych. W chwili obecnej trudno określić, jaką ilością telefonów komórkowych dysponują mieszkańcy gminy, gdyż nie prowadzi się ewidencji ich użytkowników. Poziom telefonizacji na obszarze LSR jest relatywnie niski zakresie porównaniu do średniego krajowego poziomu telefonizacji. Nasycenie w zakresie liczby abonentów na 1000 mieszkańców w poszczególnych gminach obszaru jest zróżnicowane. W gminie Ustrzyki Dolne wynosi 33 abonentów (dla przykładu w gminie Lesko 242 abonentów).

2.6.3. Ocena aktywności społecznej

Na terenie objętym LSR działa 120 stowarzyszeń, organizacji społecznych i fundacji. Według dokumentu „Baza danych organizacji z obszaru LGD Fundacji Bieszczadzkiej Partnerstwo dla Środowiska w podziale na gminy” na terenie tym istnieje około 165 pozostałych organizacji pozarządowych jak np. Koła Gospodyń Wiejskich, Ochotnicze Straże Pożarne czy Związki Sportowe. W porównaniu do terenów sąsiadujących z analizowanym obszarem nie są to wyniki wysokie. Liczbę oraz rozmieszczenie przestrzenne organizacji przedstawia poniższa tabela.

TABELA 2.17: Liczba organizacji pozarządowych na obszarze działania LGD

L.p.	Jednostka Samorządu Terytorialnego	Liczba Stowarzyszeń i org, społecznych na terenie gminy	Liczba Fundacji na terenie gminy	Razem
Powiat leski				
1.	Olszanica	16	1	17
2.	Solina	15	1	16
Razem powiat leski		31	2	33

Powiat bieszczadzki				
3.	Czarna	13	0	13
4.	Lutowiska	12	3	15
5.	Ustrzyki Dolne	57	2	59
Razem powiat bieszczadzki		82	5	87
Razem obszar LSR		113	7	120
6.	Powiat sanocki	215	13	228
7.	Powiat brzozowski	111	4	115

Źródło: Opracowanie własne na podst. GUS 2006 r.

Najwięcej stowarzyszeń i fundacji na obszarze objętym LSR działa na terenie Gminy Ustrzyki Dolne. Połowa wszystkich organizacji pozarządowych skupia się na obszarze gminy Ustrzyki Dolne (57 stowarzyszeń i innych organizacji społecznych oraz 2 fundacje). Według powyższej tabeli reszta gmin okazuje się mniej aktywna. Przyczyną tego zjawiska może być również mniejszy stopień zaludnienia terenów LSR w porównaniu z obszarami sąsiadującymi.

Region jest znany w Polsce z kultury i sztuki ludowej. Prężnie działają tu liczne zespoły i kapele folklorystyczne propagujące kulturę polską, bojkowską i łemkowską. Aktywność społeczna przejawia się również w sztuce ludowej w dziedzinach takich jak rzeźba, obrazy, wyroby z wikliny i bibuły, haft i koronkarstwo.

Niezwykle ważnym atutem obszaru objętego LSR jest aktywność jego mieszkańców, przedstawicieli sektora społecznego, publicznego i prywatnego na rzecz rozwoju regionu, przejawiająca się licznymi programami i inicjatywami realizowanymi przez te podmioty na rzecz rozwoju regionu pod względem społecznym, gospodarczym jak i turystycznym. Istotnym celem działań stała się dla tych podmiotów także ochrona i promocja regionu w którym one funkcjonują.

2.7. Specyfika obszaru

Obszar objęty LSR obejmuje tereny góryste o dużej wartości przyrodniczej. Teren ten na tle województwa jak i kraju charakteryzuje się czystością środowiska, niskim zagospodarowaniem, oraz małym poziomem zaludnienia stanowiącym jedynie 2,57% ogółu mieszkańców Podkarpacia oraz dużym zalesieniem terenu. Specyficznymi cechami odznacza się przede wszystkim bieszczadzki klimat. Góry te dzieli zarówno od Bałtyku, jak też Morza Czarnego odległość około 600 km. Jest to najbardziej kontynentalny skrawek obszaru Polski. Klimat bieszczadzki został złagodzony poprzez budowę zbiornika wodnego w Solinie. Wpłynęło to na ograniczenie przymrozków w okresie wiosennym i jesiennym oraz wydłużył się okres wegetacji roślin. Atrakcyjne masywy górskie, walory krajobrazowe, Jeziora Solińskie i Myczkowieckie o pierwszej klasie czystości wód wraz z infrastrukturą rekreacyjno-wypoczynkową stanowią główne atrakcje turystyczne regionu.

Specyfika obszaru wynika też z niesamowitej mieszanki kulturowej i narodowościowej. Charakterystyczne dla terenu stały się dwie grupy etnograficzne – Bojkowie i Łemkowie. Obydwie grupy były wyznania greckokatolickiego, ale różniły się sposobem ubierania, budowania domów, cerkwi i miały też inny język. Bieszczady a w tym teren LSR - to jedyny obszar w Europie, gdzie przyroda zastąpiła gospodarkę człowieka. Po 1947 r. Bieszczady, wcześniej przeludnione, przez wiele lat pozostawały niezamieszkałe. Akcja „Wisła” spowodowała niemalże całkowite opustoszenie Bieszczad w wyniku wysiedlenia większości ludności ukraińskiej i Rusinów. W latach 60-tych zaczęli napływać tu pierwsi osadnicy. Ponowne zasiedlenie terenu nastąpiło w wyniku fal osadnictwa zachęcanych dobrze płatną pracą, mieszkaniem jak i kredytami na preferencyjnych warunkach. Bieszczady z w tym obszar LSR dzięki kolejnym migracjom stały się symbolem tolerancji kulturowej, znanym wszystkim Polakom. Specyficzny dla obszaru jest klimat gór jak i bogata kuchnia regionalna.

III. Analiza SWOT obszaru objętego LSR

Analiza SWOT jest efektywną metodą identyfikacji kategorii słabych i silnych stron (czynników wewnętrznych) oraz wyszczególnienie szans i zagrożeń wynikających z otoczenia, sprzyjających i utrudniających rozwój analizowanego regionu. Opracowanie poszczególnych elementów wchodzących w skład analizy pozwoliło na stworzenie kompleksowego obrazu terenu działania LGD, który obejmuje 5 gmin.

W pierwszej fazie analizę SWOT dokonano techniką „burzy mózgów” i wyszczególnienia czynników, stanowiących o sile i słabości regionu, a także określających i ograniczających przyszły rozwój. W fazie drugiej wybrano czynniki o najwyższej wadze dla regionu. Etap ostatni opierał się na dokonaniu oceny czynników oraz nakreśleniu scenariusza na przyszłość.

Identyfikacja mocnych stron obszaru LSR

- Bieszczady - najmniej zaludnione i najmniej zagospodarowane góry w Polsce, co stanowi atrakcję turystyczną – wycieczki w ciszy, spokoju, w zgodzie z naturą,
- Bieszczadzki Park Narodowy – atrakcyjne Masywy Tarnicy, Wielkiej Rawki, Połoniny Wetlińskiej i Caryńskiej,
- Plenery, krajobrazy nieistniejących już wsi,
- Walory krajobrazowe doliny Sanu,
- Jeziora Solińskie i Myczkowieckie wraz z infrastrukturą rekreacyjno-wypoczynkową,
- Architektura drewniana i cerkwie,
- Bieszczadzka Kolejka Wąskotorowa wraz z atrakcjami na jej trasie,
- Infrastruktura do aktywnego wypoczynku i sportów zimowych (narcciarstwo – wyciągi) i letnich – liczne ścieżki rowerowe Zielony Rower – Greenway Karpaty Wschodnie,
- Bieszczady są znane i rozpoznawalne w Polsce przez większość turystów,
- Otwarcie granicy ze Słowacją na podstawie układu Schengen
- Położenie geograficzne – granice ze Słowacją i Ukrainą, przejścia graniczne,
- Wysoki stopień identyfikacji mieszkańców analizowanego obszaru LSR ze swoim regionem,
- Rozwijająca się produkcja i rosnąca sprzedaż produktów lokalnych wykorzystujących lokalne zasoby,
- Udział społeczności lokalnej w działaniach na rzecz rozwoju regionu,
- Doświadczenie i kompetencje w zakresie realizacji projektów na rzecz rozwoju regionu – liczne programy realizowane przez instytucje i organizacje
- Wysoki wskaźnik zalesienia terenów

Identyfikacja słabych stron obszaru LSR

- Brak zintegrowanego systemu informacji turystycznej, w szczególności w zakresie bazy hotelowej i gastronomicznej,
- Ograniczone działania w zakresie promocji obszaru objętego LSR,
- Brak jednoznacznego wyróżniania oferty turystycznej

- Stosunkowo niski poziom rozwoju infrastruktury technicznej i turystycznej,
- Brak spójnych działań mieszkańców i instytucji w regionie (np. brak wspólnego kalendarza imprez, brak wspólnej polityki w zakresie agroturystyki: standardy, informacja itp.),
- Słabo rozwinięta infrastruktura drogowa - dojazd własnym samochodem lub autokarem (brak innych środków komunikacji na całym obszarze analizowanego regionu);
- Niekorzystna struktura demograficzna zamieszkujących na stałe obszar objęty LSR - odpływ młodych ludzi z analizowanego regionu,
- Relatywnie niski potencjał ekonomiczny regionu – niski poziom inwestycji realizowanych na obszarze LSR z wykorzystaniem wewnętrznych środków, niski poziom siły nabywczej, wysoka stopa bezrobocia,
- Niski poziom konkurencyjności rolnictwa – mała efektywność, brak specjalizacji.
- Ujemne saldo migracji ludności
- Duże rozdrobnienie gospodarstw rolniczych
- Brak przedsiębiorstw dających miejsca pracy na rynku lokalnym

Identyfikacja szans obszaru LSR

- Rosnąca siła nabywcza potencjalnych turystów,
- Napływ turystów zagranicznych z zachodniej i południowej granicy,
- Rosnąca mobilność społeczeństwa polskiego,
- Zmiany w zwyczajach nabywczych i stylach życia konsumentów – np. trend korzystania z częstych, aktywnych form wypoczynku,
- Rosnące zainteresowanie społeczeństwa problemami ekologii o ochrony środowiska,
- Rosnąca popularność lokalnych produktów,
- Możliwość wykorzystania współpracy gospodarczej z Ukrainą i Słowacją,
- Polityka UE wspierająca rozwój ekologii,
- Dodatkowe środki z UE przeznaczane na tzw. „ścianę wschodnią” zwiększające fundusz nabywczy mieszkańców,
- Wspieranie przez samorządy rozwoju turystyki i agroturystyki,
- Zwiększenie zainteresowania inwestorów krajowych i zagranicznych analizowanym obszarem,
- Realizacja założeń przyjętych w Lokalnej Strategii Rozwoju,
- Wykorzystanie funduszy unijnych, w tym także środków przeznaczonych na PROW,
- Nawiązanie związków, podjęcie partnerskiej współpracy z innymi Lokalnymi Grupami Działania,
- Nawiązanie współpracy z regionami partnerskimi w Polsce i za granicą.

Identyfikacja zagrożeń dla obszaru objętego LSR

- Wzrost dostępności innych „atrakcyjnych miejsc” w Polsce i zagranicą, dzięki m.in. tanim liniom lotniczym,
- Dewastacja środowiska naturalnego wynikająca ze wzmożonego ruchu turystycznego,
- Poprawiająca się jakość i infrastruktura techniczna innych regionów w Polsce,

- Rygorystyczna ustawa o ochronie przyrody i wynikające z niej ograniczenia,
- Niestabilny system finansowania samorządów,
- Duża migracja (zwłaszcza ludzi młodych i wykształconych)
- Niska konkurencyjność polskiego rolnictwa.

Wybór kluczowych czynników w analizie SWOT dla obszaru LSR w Bieszczadach

Zestawienie wszystkich czynników pozwoliło wyodrębnić te o najistotniejszej dla obszaru wadze. W selekcji wzięto pod uwagę głównie te, które są najważniejsze z perspektywy konkurencyjności regionu, z perspektywy obecnego i przyszłego potencjału konkurencyjnego regionu. Wyniki selekcji przedstawiono w tabelicy:

Tablica 3.1. Analiza SWOT dla obszaru gmin Czarna, Lutowiska, Olszanica, Solina, Ustrzyki Dolne – czynniki kluczowe

<p><u>Mocne strony:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Bieszczady - najmniej zaludnione i najmniej zagospodarowane góry w Polsce, co stanowi atrakcję turystyczną – wycieczki w ciszy, spokoju, w zgodzie z naturą, • Bieszczadzki Park Narodowy – atrakcyjne Masywy Tarnicy, Wielkiej Rawki, Połoniny Wetlińskiej i Caryńskiej, • Walory krajobrazowe doliny Sanu, • Jeziora Solińskie i Myczkowskie wraz z infrastrukturą rekreacyjno-wypoczynkową, • Infrastruktura do aktywnego wypoczynku i sportów zimowych (narcciarstwo – wyciągi) i letnich – liczne ścieżki rowerowe, • Położenie geograficzne – granice ze Słowacją i Ukrainą, przejścia graniczne, • Rozwijająca się produkcja i rosnąca sprzedaż produktów lokalnych wykorzystujących lokalne zasoby, • Doświadczenie i kompetencje w zakresie realizacji projektów na rzecz rozwoju regionu – liczne programy realizowane przez instytucje i organizacje 	<p><u>Słabe strony:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Brak zintegrowanego systemu informacji turystycznej, w szczególności w zakresie bazy hotelowej i gastronomicznej, • Ograniczone działania w zakresie promocji obszaru objętego LSR, • Stosunkowo niski poziom rozwoju infrastruktury technicznej i turystycznej, • Brak spójnych działań mieszkańców i instytucji w regionie (np. brak wspólnego kalendarza imprez, brak wspólnej polityki w zakresie agroturystyki: standardy, informacja itp.), • Słabo rozwinięta sieć komunikacji - dojazd własnym samochodem lub autokarem (brak innych środków komunikacji na całym obszarze analizowanego regionu);
<p><u>Szanse</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Napływ turystów zagranicznych z za wschodniej i południowej granicy, • Zmiany w zwyczajach nabywczych i stylach życia konsumentów – np. trend korzystania z częstych, aktywnych form wypoczynku, • Rosnąca popularność lokalnych produktów, • Możliwość wykorzystania współpracy gospodarczej z Ukrainą i Słowacją, • Polityka UE wspierająca rozwój ekologii, • Realizacja założeń przyjętych w Lokalnej Strategii Rozwoju, • Wykorzystanie funduszy unijnych, w tym także środków przeznaczonych na PROW, • Nawiązanie związków, podjęcie partnerskiej współpracy z innymi Lokalnymi Grupami Działania. 	<p><u>Zagrożenia</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Wzrost dostępności innych „atrakcyjnych miejsc” w Polsce i zagranicą, dzięki m.in. tanim liniom lotniczym, • Dewastacja środowiska naturalnego wynikająca ze wzmożonego ruchu turystycznego, • Poprawiająca się jakość i infrastruktura techniczna innych regionów w Polsce, • Rygorystyczna ustawa o ochronie przyrody i wynikające z niej ograniczenia, • Duża migracja (zwłaszcza ludzi młodych i wykształconych)

Wnioski wynikające z analizy:

Ocena mocnych i słabych stron obszaru LSR w Bieszczadach

Analiza mikrootoczenia poprzez zestawienie mocnych i słabych stron regionu objętego LSR pozwala stwierdzić, że obszar gmin Czarna, Lutowiska, Olszanica, Solina, Ustrzyki Dolne posiada liczne zasoby naturalne, rozpoznawalne w całym kraju, stanowiące niewątpliwe walory tego regionu. Do najważniejszych z nich należy zaliczyć teren Bieszczadzkiego Parku Narodowego, Dolinę Sanu, jeziora Solińskie i Myczkowieckie. Specyfika Bieszczad sprzyja rozwojowi turystyki aktywnej, pieszej, konnej, czy rowerowej. Bardzo korzystna jest lokalizacja Bieszczadów. Obszar usytuowany jest z dala od dużych aglomeracji miejskich, w bliskości od przejść granicznych oraz traktów komunikacyjnych, co jest znaczącym czynnikiem ożywiającym ruch turystyczny oraz wymianę handlową.

Bardzo ważnym atutem obszaru objętego LSR jest aktywność mieszkańców, przedstawicieli sektora społecznego, publicznego i prywatnego na rzecz rozwoju regionu. Aktywność ta, przejawia się licznymi programami i inicjatywami realizowanymi przez te podmioty na rzecz rozwoju regionu.

Znaczące mocne strony obszaru LGD należy skonfrontować ze jego słabościami. Eliminacji wymaga niespójność i brak koordynacji działań dotyczących promocji regionu oraz kształtowania oferty turystycznej: imprez i wydarzeń atrakcyjnych dla turystów, oraz promocja i sprzedaż lokalnych produktów. Słabością regionu ograniczająca ruch turystyczny jest nie dość rozwinięta infrastruktura noclegowa i gastronomiczna.

Generalnie mocne strony obszaru LSR przeważają jego strony słabe, które mogą zostać wyeliminowane m.in. poprzez realizację LSR. Ta zaś, przyczynić się może do poprawy bytu i warunków życia a w konsekwencji do ograniczenia emigracji ludności.

Ocena szans i zagrożeń dla obszaru LSR w Bieszczadach

Jedną z głównych szans rozwoju obszaru LSR jest dalszy rozwój turystyki uwarunkowany napływem turystów krajowych i zagranicznych, popularyzacją produktów lokalnych i regionalnych oraz zmianami w zwyczajach nabywczych i stylach życia konsumentów – np. trend korzystania z częstych, aktywnych form wypoczynku. Rozwojowi analizowanego obszaru LSR sprzyjały i w dalszym ciągu sprzyjać będą środki finansowe z funduszy z UE. Fakt przystąpienia Polski do struktur unijnych rodzi potencjalne szanse dla regionu w zakresie finansowania przedsięwzięć prorozwojowych. Ponadto, dalsza współpraca z Ukrainą i Słowacją może przyczynić się do ożywienia lokalnej gospodarki. Istotnymi czynnikami, które należy brać pod uwagę przy projektowaniu strategii LSR są: moda na aktywny wypoczynek w czystym otoczeniu, oraz zdrową żywność ekologiczną.

Istotną negatywną cechą, osłabiającą konkurencyjność a zarazem zagrożeniem dla obszaru jest znaczna emigracja, zwłaszcza ludzi młodych i wykształconych co jest związane z wejściem Polski do Unii Europejskiej. Młodzi, energiczni i wykształceni upatrują większą szansę rozwoju w większych aglomeracjach Polski bądź w krajach Europy Zachodniej. Taki jednokierunkowy ruch ludności niekorzystnie wpłynie na strukturę potencjału ludzkiego na analizowanym obszarze.

Następnym istotnym zagrożeniem dla analizowanego obszaru jest coraz większa konkurencja ze strony innych atrakcyjnych regionów turystycznych w kraju i za granicą. O sile alternatywnych atrakcji w stosunku do analizowanego obszaru LSR decyduje często lepsza infrastruktura zarówno komunalna, jak i turystyczna, lepsza dostępność komunikacyjna czy zaplecze kapitałowe. Zagraniczne regiony turystyczne stają się coraz bardziej dostępne dzięki m.in. tanim liniom lotniczym. Dla wielu turystów z zagranicy analizowany region Bieszczad mimo wielu atrakcji przyrodniczo-krajobrazowych jest jeszcze mało atrakcyjny ze względu na słabo rozwiniętą infrastrukturę i słabą promocję poza granicami kraju.

Ważnymi czynnikami zewnętrznymi, które będą miały wpływ na rozwój analizowanego obszaru LSR są:

1. Proces integracji z Unią Europejską oraz możliwości korzystania z funduszy strukturalnych.
2. Warunkiem korzystania z funduszy jest umiejętność absorpcji tych środków przez samorządy terytorialne oraz organizacje pozarządowe (m.in. LGD).
3. Postępujący rozwój współpracy regionalnej polskich samorządów z regionami europejskimi oraz stworzenie warunków do budowy partnerstwa pomiędzy miastami i gminami.
4. Dostosowania do standardów i norm UE w zakresie nowoczesnej infrastruktury ekonomicznej: obsługującej obrót kapitału, wymianę handlową, wspomagającej rozwój przedsiębiorczości.
5. Zmiana polityki państwa w sferze polityki rolnej na rzecz wzrostu koniunktury na produkty i usługi rolne, restrukturyzacja zatrudnienia w rolnictwie, konkurencyjność polskiego przemysłu i rolnictwa na rynkach UE.

Ukazane powyżej uwarunkowania w zależności od ich przebiegu mogą być zagrożeniami lub szansami rozwojowymi.

Proponowane kierunki rozwoju obszaru objętego LSR wynikające z oceny mocnych i słabych stron oraz analizy szans i zagrożeń

Dokonana analiza SWOT oraz ocena poszczególnych czynników pozwala wytyczyć kierunki rozwoju obszaru objętego LSR. Znajduje to odzwierciedlenie w wyznaczonej wizji obszaru Bieszczadów. Wizja ta jest określeniem docelowego stanu rozwoju w długofalowej perspektywie kilkunastu lat. Według przyjętej na podstawie analizy SWOT wizji Bieszczady powinny być:

- Postrzegane jako region atrakcyjny turystycznie – konkurencyjny wobec innych regionów turystycznych, np. alternatywa dla Zakopanego, Karpacza,
- Postrzegane jako region, gdzie w zgodzie z naturą można cieszyć się pięknem przyrody i korzystać z jej darów oraz dodatkowych atrakcji przygotowanych specjalnie dla turystów,
- Regionem wyróżniającym się charakterem i atrakcjami, region zdecydowanie odrębny od konkurencyjnych ośrodków w kraju i za granicą,
- Regionem dla wyselekcjonowanych grup docelowych turystów (turyści szanujący naturę, zorientowani na wypoczynek w zgodzie i harmonii z naturą),
- Regionem kojarzonym przez docelowych turystów z zasobami naturalnymi i atrakcjami służącymi aktywnemu wypoczynkowi w zgodzie z naturą,
- Regionem rozpoznawalnym powszechnie w Polsce przez większość społeczeństwa,
- Regionem odwiedzanym przez liczne grupy turystów (do 2015 roku przyjmujące połowę liczby turystów odwiedzających Zakopane i okolice).

IV. Cele ogólne i szczegółowe LSR oraz planowane przedsięwzięcia

Wybór tematów priorytetowych LSR

W świetle analizy SWOT dla obszaru objętego LSD, przedstawionej w rozdziale III strategii oraz w świetle konsultacji społecznych, dokonano wyboru tematów wiodących, które winny wytyczać kierunek działań niniejszej LSR:

- 1. Wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych, w tym potencjału obszarów należących do sieci Natura 2000.**
- 2. Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich.**

Przyjęto, że pierwszy z obszarów dotyczy takiego wykorzystania zasobów naturalnych i kulturowych regionu, w tym potencjału obszarów należących do sieci Natura 2000, aby na podstawie zasobów naturalnych i kulturowych rozszerzać i podnosić jakość oferty turystycznej dla przyjeżdżających w Bieszczady w celach wypoczynkowych, edukacyjnych oraz rekreacyjnych. Jednocześnie ważna jest szczególna dbałość o zasoby naturalne i kulturowe, aby nie ulegały zniszczeniu lub zapomnieniu. Drugi z tematów wiodących dotyczy wszelkiego rodzaju inicjatyw mogących podnosić jakość życia mieszkańców.

Cele ogólne, szczegółowe i przedsięwzięcia

Wszystkie wyznaczone dalej cele ogólne i szczegółowe oraz przyjmowane działania musiały wpisywać się w kierunki zadeklarowane w wizji przyszłości obszaru LGD i powinny być zgodne z przyjętymi priorytetami, inaczej nie można uznać ich za strategiczne.

Przyjęta w LSR hierarchia celów porządkuje je pod względem ważności i znaczenia dla zrównoważonego rozwoju obszaru LGD. Kierunki działania zmierzające do realizacji poszczególnych celów ogólnych wyszczególnione są w zadaniach. Zadania, które nie znalazły miejsca w przyjętym wariantcie wdrażania strategii mogą być podstawą dla aktualizacji LSR w następnych latach, w procesie monitorowania tego dokumentu.

Temat wiodący I:

Wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych, w tym potencjału obszarów należących do sieci Natura 2000

Cel ogólny 1:

Wspieranie rozwoju sektora turystycznego oraz tworzenia markowych produktów turystycznych wykorzystujących zasoby naturalne i kulturowe obszaru LSR, ukierunkowanych na potrzeby rynku i zgodnych z zasadami rozwoju zrównoważonego.

Cel szczegółowy 1:

Rozwój infrastruktury turystycznej.

Przedsięwzięcia:

- 1.1.1. *Budowa i rozbudowa i infrastruktury około turystycznej w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe.*
- 1.1.2. *Budowanie funkcjonalnej sieci szlaków turystyki pieszej, konnej i rowerowej oraz tras narciarskich.*

Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia:

Obszar LSR zlokalizowany jest w Bieszczadach, co powoduje, iż teren jest bogaty w zasoby przyrodniczo-krajobrazowe, które obecnie nie są w pełni wykorzystane. Brakuje również infrastruktury niezbędnej do rozwoju sektora turystycznego. Realizacja działań w ramach niniejszego priorytetu stworzy warunki dla rozwoju społeczno-ekonomicznego obszaru wiejskiego i aktywizacji ludności wiejskiej przez wsparcie inwestycyjne przyznawane na realizację projektów związanych z zagospodarowaniem przestrzeni publicznej, wpływających na poprawę infrastruktury turystycznej wykorzystując atrakcyjność obszarów wiejskich objętych LSR. Działania te będą wpływać na poprawę jakości życia na obszarach wiejskich przez rozwój tożsamości społeczności wiejskiej i specyfiki obszarów wiejskich wykorzystując już istniejące sieci szlaków, oraz poprzez budowę nowej infrastruktury. Przyczyni się to do wzrostu atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej obszarów wiejskich.

Cel szczegółowy 2:

Promowanie zasobów naturalnych i kulturowych na obszarze LSR.

Przedsięwzięcia:

- 1.2.1. *Organizacja i udział w imprezach.*
- 1.2.2. *Przygotowanie i wydanie materiałów promujących obszar LSR*

Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia:

Obszar objęty działaniem LSR jest atrakcyjnym terenem z zachowanym dziedzictwem kulturowym. Działające na terenie LGD zespoły ludowe poprzez brak odpowiedniej infrastruktury są ograniczone w swych działaniach. Przedsięwzięcie przyczyni się do podejmowania działań mających na celu ożywienie i ukazanie lokalnych tradycji, co pozwoli na wzmocnienie tożsamości i aktywizację mieszkańców wsi oraz przyczyni się do rozwoju społeczno-ekonomicznego obszaru wiejskiego. Organizacja wszelkich imprez będzie w konsekwencji wpływać na poprawę jakości życia na obszarach wiejskich. Ponadto, szeroko zakrojona promocja regionu, oraz realizowanych działań pozwoli na dalszy rozwój tożsamości społeczności wiejskiej, zachowanie dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich.

Temat wiodący II:

Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich

Cele ogólny 2:

Pobudzenie aktywności i przedsiębiorczości mieszkańców regionu w zakresie inicjatyw i przedsięwzięć związanych ze zrównoważonym rozwojem regionu, w tym z rozwojem produktów turystycznych i produktów lokalnych.

Cel szczegółowy 1:

Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości oraz działań związanych z przeciwdziałaniem bezrobociu na obszarze LSR.

Przedsięwzięcia:

2.1.1. Tworzenie i rozwój podmiotów generujących miejsca pracy w sektorze usług turystycznych

2.1.2. Działania związane z podnoszeniem kwalifikacji i kompetencji poprzez różne formy kształcenia.

Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia:

Teren objęty LSR posiada bogate zasoby przyrodnicze i kulturowe, brakuje jednak małej infrastruktury turystycznej oraz aktywnie działających firm podejmujących się realizacji przedsięwzięć w zakresie turystyki. Osoby, które chciałyby założyć działalność gospodarczą, oraz firmy istniejące na rynku często borykają się z problemem braku środków finansowych na realizację inwestycji z wymienionego powyżej zakresu. Nie są więc w stanie realizować ciekawych przedsięwzięć, które skutecznie wykorzystywałyby zasoby obszaru działania LGD i konkurowałyby z ofertą większych ośrodków turystycznych zlokalizowanych na terenie województwa podkarpackiego. Działania takie mogłyby natomiast znacznie przyczynić się do podniesienia atrakcyjności turystycznej tego terenu. Istnieje więc konieczność stworzenia korzystnych warunków, które z jednej strony zachęcą społeczność lokalną do zakładania nowych firm działających w wymienionym powyżej obszarze, a z drugiej strony zmotywują firmy już istniejące na lokalnym rynku do realizacji inwestycji wykorzystujących lokalne zasoby kulturalne i przyrodnicze. Przedsięwzięcie przyczyni się do aktywizacji gospodarczej lokalnej społeczności, zwiększenia dynamiki rozwoju sektora turystycznego oraz poprzez stwarzanie nowych miejsc pracy, w wyniku realizacji nowych inwestycji, do poprawy jakości i warunków życia mieszkańców.

Cel szczegółowy 2:

Podnoszenie świadomości znaczenia środowiska naturalnego i działań proekologicznych w podniesieniu jakości życia mieszkańców obszaru działania LGD.

Przedsięwzięcia:

2.2.1. . Prowadzenie akcji społecznych na rzecz poprawy środowiska naturalnego.

Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia:

Obszar działania LGD posiada ogromne bogactwo kulturalne i przyrodnicze, które odpowiednio wykorzystane może przyczynić się znacznie do rozwoju sektora turystyki i dynamicznego rozwoju społeczno – gospodarczego tego terenu. Dla osiągnięcia takiego stanu konieczne jest jednak zintensyfikowanie akcji na rzecz poprawy środowiska naturalnego i działań proekologicznych. Przyczyni się to pośrednio do wzrostu poziomu wiedzy o regionie i w konsekwencji do realizacji inwestycji i przedsięwzięć w ważnych dla tego obszaru dziedzinach, takich jak turystyka, ochrona środowiska i ekologia.

Cel szczegółowy 3:

Wspieranie integracji i aktywizacji mieszkańców obszaru wiejskiego objętego LSR, budowy społeczeństwa obywatelskiego i kształtowania ich kulturowej tożsamości

Przedsięwzięcia:

2.3.1. Budowa, remont, modernizacja i wyposażenie obiektów publicznych i społeczno-kulturowych

2.3.2. Oddolne inicjatywy aktywizujące i integrujące społeczność lokalną

Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia:

Obszar objęty działaniem LSR jest atrakcyjnym terenem z wieloma zabytkami kulturowymi, jak również bogaty w zespoły kultywujące tradycje. Brakuje jednak podstawowej infrastruktury skupiającej i umożliwiającej wykorzystanie w/w zasobów. Realizacja działań w ramach niniejszego przedsięwzięcia stworzy warunki dla rozwoju społeczno-ekonomicznego obszaru wiejskiego i aktywizacji ludności wiejskiej przez wsparcie inwestycyjne przyznawane na realizację projektów związanych z zagospodarowaniem przestrzeni publicznej, tworzenie oraz wyposażenie wiejskich centrów wsi, świetlic wiejskich, renowację miejsc kultu (kościół, kapliczki), organizację miejsc spotkań, gdzie może być przedstawiana oferta turystyczna, kultywująca kulturę przez mieszkańców LSR. Działania te będą wpływać na poprawę jakości życia na obszarach wiejskich przez rozwój tożsamości społeczności wiejskiej i specyfiki obszarów wiejskich wykorzystując tradycje, zabytki oraz wpłyną na wzrost atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej obszarów wiejskich. Ponadto do osiągnięcia pełnego wykorzystania zasobów obszaru konieczne będzie podjęcie równocześnie działań promujących tereny wiejskie, co przyczyni się to do wzrostu poziomu wiedzy o regionie i w konsekwencji do realizacji inwestycji i przedsięwzięć w ważnych dla tego obszaru dziedzinach, takich jak turystyka.

Wskaźniki i źródła weryfikacji dla przedsięwzięć, rezultatów i oddziaływania LSR

Cel ogólny	Cel szczegółowy	Typy przedsięwzięć	Wskaźniki produktu	Wskaźniki rezultatu	Wskaźniki oddziaływania
<p>1. Wspieranie rozwoju sektora turystycznego oraz tworzenia markowych produktów turystycznych wykorzystujących zasoby naturalne i kulturowe obszaru LSR, ukierunkowanych na potrzeby rynku i zgodnych z zasadami rozwoju zrównoważonego.</p>	<p>1.1. Rozwój infrastruktury turystycznej.</p>	<p>1.1.1. Budowa, rozbudowa i infrastruktury około turystycznej w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe</p>	<p>Liczba obiektów infrastruktury około turystycznej - 8</p>	<p>Liczba osób korzystających z obiektów infrastruktury istniejącej lub nowopowstałej – 5000 osób</p>	<p>Wzrost deklarowanych dochodów z turystyki u beneficjentów w pomocy do 2015 o 5%</p>
		<p>1.1.2. Budowanie funkcjonalnej sieci szlaków turystyki pieszej, konnej i rowerowej oraz tras narciarskich..</p>	<p>Liczba wytyczonych/ oznaczonych/ opisanych szlaków/zrewitalizowanych - 6</p>		
	<p>1.2.Promowanie zasobów naturalnych i kulturowych na obszarze LSR.</p>	<p>1.2.1. Organizacja i udział w imprezach</p>	<p>Liczba imprez - 34</p>	<p>Liczba uczestników imprez – 20000 osób</p>	
		<p>1.2.2. Przygotowanie i wydanie materiałów promujących obszar LSR</p>	<p>Liczba nośników informacyjnych (np. strony internetowe, foldery, książki, filmy, prezentacje multimedialne itp.) - 30</p>	<p>Liczba adresatów działań promocyjnych – 50000 osób</p>	
<p>ŹRÓDŁA WERYFIKACJI WSKAŹNIKÓW</p>			<p><i>Protokoły odbioru, sprawozdania beneficjentów działań finansowanych w ramach LEADER</i></p>	<p><i>Sprawozdania beneficjentów, ankieta monitorująca</i></p>	<p><i>Ankieta monitorująca, dane statystyczne – GUS, badania sondażowe przeprowadzone przez LGD, Urzędy Gmin</i></p>

Cel ogólny	Cel szczegółowy	Typy przedsięwzięć	Wskaźniki produktu	Wskaźniki rezultatu	Wskaźniki oddziaływania
<p>2. Pobudzenie aktywności i przedsiębiorczości mieszkańców regionu w zakresie inicjatyw i przedsięwzięć związanych ze zrównoważonym rozwojem regionu, w tym z rozwojem produktów turystycznych i produktów lokalnych.</p>	<p>2.1 Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości oraz działań związanych z przeciwdziałaniem bezrobociu na obszarze LSR.</p>	<p>2.1.1 Tworzenie i rozwój podmiotów generujących miejsca pracy w sektorze usług turystycznych</p>	<p>Liczba mikroprzedsiębiorstw objętych wsparciem - 8</p>	<p>Liczba utworzonych miejsc pracy - 5</p>	<p>Wzrost dochodów przedsiębiorców objętych wsparciem o 10%</p>
		<p>2.1.2. Działania związane z podnoszeniem kwalifikacji i kompetencji poprzez różne formy kształcenia.</p>	<p>Liczba zorganizowanych form kształcenia - 35</p>	<p>Liczba osób uczestniczących w różnych formach kształcenia - 500</p>	<p>Wzrost poziomu kwalifikacji i kompetencji wśród uczestników różnorodnych form kształcenia</p>
	<p>2.2. Podnoszenie świadomości znaczenia środowiska naturalnego i działań proekologicznych w podniesieniu jakości życia mieszkańców obszaru działania LGD</p>	<p>2.2.1. Prowadzenie akcji społecznych na rzecz poprawy środowiska naturalnego.</p>	<p>Liczba przeprowadzonych akcji - 2</p>	<p>Liczba osób zaangażowanych w akcje – 50 osób</p>	<p>Wzrost liczby osób zaangażowanych w inicjatywy społeczne o 10 %</p>
	<p>2.3 Wspieranie integracji i aktywizacji mieszkańców obszaru wiejskiego objętego LSR, budowy społeczeństwa obywatelskiego i kształtowania ich kulturowej tożsamości</p>	<p>2.3.1. Budowa, remont, modernizacja i wyposażenie obiektów publicznych i społeczno-kulturowych</p>	<p>Liczba wybudowanych/wyremontowanych/zmodernizowanych/do wyposażonych obiektów publicznych i społeczno-kulturowych - 30</p>	<p>Liczba osób korzystających – 30000 osób</p>	
		<p>2.3.2. oddolne inicjatywy aktywizujące i integrujące społeczność lokalną</p>	<p>Liczba przeprowadzonych inicjatyw - 3</p>	<p>Liczba osób zaangażowanych w działania - 50</p>	
	<p>ŹRÓDŁA WERYFIKACJI WSKAŹNIKÓW</p>			<p>Protokoły odbioru, sprawozdania beneficjentów działań finansowanych w ramach LEADER</p>	

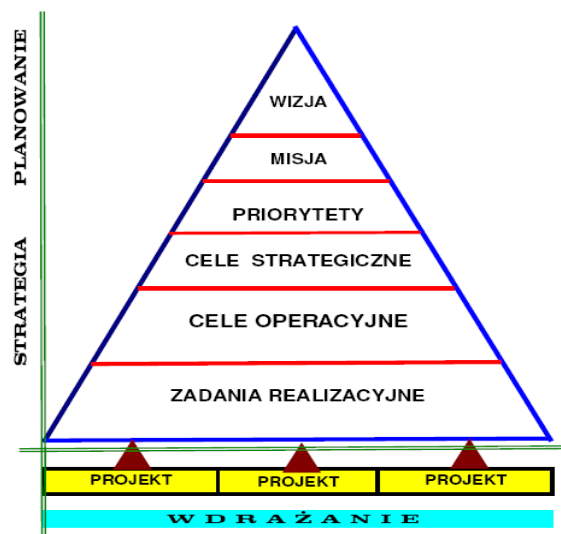

V . Misja i wizja LGD

Misja i wizja należą do kluczowych elementów strategii. Wizja jest pierwszym po sporządzeniu diagnozy elementem planu strategicznego. Określa ona pożądany stan docelowy do którego dąży każda organizacja. Z wizji wynikają cele ogólne, z nich zaś cele szczegółowe, które są przekładane z kolei na konkretne programy, zadania i operacje.

W określeniu misji najważniejsze jest zrozumienie sensu jej wyznaczenia i roli jaką pełni. Misja powinna natomiast odnosić się do podmiotu odpowiedzialnego za wdrażanie strategii.

Struktura części planistycznej LSR została wypracowana od ogółu do szczegółu według poniższego schematu.

W pierwszym rzędzie opracowano wizję i misję obszaru działania LGD „Zielone Bieszczady”, które należą do kluczowych elementów strategii. W wizji zaznaczyły się priorytety i obszary strategiczne, w których miała być realizowana LSR, natomiast w każdym z obszarów cele ogólne i cele szczegółowe, które będą zmierzać do osiągnięcia celu wizji i misji. Realizacja celów ogólnych możliwa będzie tylko poprzez wykonanie całego szeregu zadań realizacyjnych.

Wizja

Lokalna Strategia Rozwoju powinna wynikać z ogólnej wizji regionu oraz być pochodną założeń przyjętych w misji regionu.

Wizja jest określeniem docelowego, pożądanego stanu, który powinien zostać osiągnięty. Wizja jest swego rodzaju koncepcją funkcjonowania organizacji, w przypadku zaś regionu koncepcją funkcjonowania całego regionu. Jest to więc pożądany stan wszelkiego rodzaju relacji i zależności pomiędzy podmiotami działającymi w regionie przy szczególnym uwzględnieniu stanu zasobów oraz infrastruktury. Każdy region obejmuje pewien obszar geograficzny posiadający różnego rodzaju naturalne zasoby, na terenie którego działa wiele podmiotów: instytucji, organizacji oraz przedsiębiorstw determinujących jego funkcjonowanie.

W kontekście wymienionych wskazań i dalszych konsultacji wypracowano następującą wizję obszaru działania LGD:

Wizja obszaru działania Lokalnej Grupy Działania „Zielone Bieszczady”:

Obszar działania naszej Lokalnej Grupy Działania, czyli Bieszczady widzimy jako miejsce turystyki aktywnej i ambitnej z wykorzystaniem walorów kulturowych i naturalnych regionu, jednakże w zgodzie z naturą, w którym zrównoważony rozwój społeczny i gospodarczy oparty jest na czystym środowisku przyrodniczym, dziedzictwie historyczno-kulturowym oraz partnerskiej współpracy samorządów, przedsiębiorstw i organizacji społecznych, która umożliwi obecnym i przyszłym mieszkańcom Bieszczadów warunki do trwałego polepszania jakości życia, a odwiedzającym je turystom warunki do atrakcyjnego wypoczynku i rekreacji.

Misja

Misja określana jest jako „credo organizacji” lub „deklaracja zasad działalności”. Prezentuje ona do czego organizacja zmierza i komu chce służyć. Misja definiuje system wartości organizacji.

Misja jest ważna zarówno z wewnętrznego, jak i z zewnętrznego punktu widzenia:

- wewnątrz organizacji misja umożliwia identyfikację pracowników z kierownictwem, zapewnia niekonfliktowość celów w ramach organizacji (misja jest nadrzędna i wyznacza pozostałe cele działania), w ten sposób przyczyniając się do tworzenia kultury organizacyjnej.
- misja stanowi wkład do tworzenia tożsamości organizacji, która „chwali się” swoimi osiągnięciami i dążeniami.

U podstaw formułowania misji jest przekonanie klienta o tym, że ma on do czynienia z organizacją szczególną, nastawioną na zaspokojenie konkretnych potrzeb i pragnień oraz posiadającą w tej dziedzinie określone kompetencje.

Tworząc misję można / należy uwzględnić:

- zakres obsługiwanych rynków (nabywcy i ich potrzeby)
np. „chcemy dostarczać usługi z zakresu .....”
- kształtowanie produktu,
np. „pragniemy kształtować pakiet kompleksowych usług przynoszących satysfakcję”
- aspiracje dotyczące pozycji rynkowej,
np. „chcemy być liderem na rynku ..... w zakresie .....”
- stosunek do innowacji i rozwoju technologii.
np. „dążymy do tego, by być najbardziej innowacyjnym przedsiębiorstwem w zakresie.....”

Jeżeli organizacja jest zorientowana marketingowo (zwraca uwagę na potrzeby, preferencje klienta), misja wyraża:

- CZYJE PROBLEMY,
- W JAKIM ZAKRESIE,
- W JAKI SPOSÓB, organizacja powinna rozwiązać.

Rozpatrując tworzenie misji z punktu widzenia Lokalnej Strategii Rozwoju należy dokonać rozróżnienia pomiędzy ujęciem w skali regionu oraz w skali podmiotów realizujących strategię. Misją regionu, a więc wszystkich jednostek administracyjnych oraz organizacji działających w regionie jest podejmowanie skoordynowanych, ustawicznych działań służących rozwojowi regionu oraz dążenie do realizacji wizji regionu atrakcyjnego turystycznie, gdzie można wypocząć aktywnie w zgodzie i harmonii z naturą. Szczególnie ważną organizacją pod względem konceptualizacji i wdrażania LSR jest Lokalna Grupa Działania.

Misja, którą przyjęła Lokalna Grupa Działania „Zielone Bieszczady”:

Lokalna Grupa Działania „Zielone Bieszczady” rozwiązuje problemy gospodarcze, społeczne i ekologiczne obszaru objętego swym oddziaływaniem poprzez zintegrowanie partnerskich działań organizacji pozarządowych, lokalnych przedsiębiorców, osób fizycznych, samorządów i innych instytucji publicznych służących jak najlepszemu wykorzystaniu zasobów naturalnych i kulturowych do rozwoju turystycznego, podniesieniu jakości życia mieszkańców oraz stworzeniu spójnego programu zrównoważonego rozwoju Bieszczadów.

W misji LGD kładzie się nacisk na satysfakcję zarówno klientów wewnętrznych – przedstawicieli społeczności lokalnych, jak i klientów zewnętrznych – turystów. Podstawą satysfakcji jednych i drugich ma być zrównoważony rozwój regionu. Propagowanie wypoczynku w regionie oraz wzmożony ruch turystów nie mogą zakłócić wizerunku regionu, którego podstawą są jego zasoby naturalne i budowane na tej bazie atrakcje.

VI. Spójność specyfiki obszaru z celami LSR

Teren obejmowany przez Lokalną Strategię Rozwoju charakteryzuje się bardzo wysokim stopniem spójności pod względem przyrodniczym, historycznym, kulturowym jak i ekonomicznym. Mieszkańcy obszaru gmin: Czarna, Lutowiska, Olszanica, Solina oraz Ustrzyki Dolne bardzo mocno identyfikują się z tym obszarem. Analizowane gminy objęte LSR w sposób naturalny zostały połączone obszarem ochronnym. Łączą je dwa parki: Bieszczadzki Park Narodowy i Park Krajobrazowy Doliny Sanu. Bieszczady stanowią fragment łańcucha Karpat Wschodnich. Klimat Bieszczadów ma charakter górski. Cechą charakterystyczną omawianego terenu jest bardzo duża ilość lasów, zajmują one w niektórych gminach (np. Lutowiska) często ponad 80% powierzchni. Wyjątkowym bogactwem obszaru jest cały jego potencjał należący do sieci Natura 2000. Specyficzny dla regionu jest także niski poziom rozwoju gospodarczego, negatywnie prezentujący się w zestawieniu z województwem oraz całym krajem.

Specyfika terenu (społeczna, gospodarcza i przyrodnicza) jak i jego potencjał odnośnie kapitału finansowego, ludzkiego oraz informacyjnego, znalazły odzwierciedlenie w analizie SWOT. Zestawienie mocnych i słabych stron oraz szanse i zagrożenia pozwoliły na wytyczenie kierunków rozwoju oraz celów ogólnych i szczegółowych LSR. Podstawą głębokiej spójności w tych dwóch dziedzinach stały się potrzeby wynikające ze specyfiki obszaru, które znalazły głębokie odzwierciedlenie w celach zawartych w strategii.

Bogactwa naturalne i przyrodnicze oraz spuścizna kulturowa determinują rozwój regionu pod kątem wykorzystania zasobów naturalnych i kulturowych, w tym potencjału należącego do sieci natura 2000 (*temat wiodący pierwszy*). Znajdują one także oddźwięk w celu ogólnym 1 – „Wspieranie rozwoju sektora turystycznego oraz tworzenia markowych produktów turystycznych wykorzystujących zasoby naturalne i kulturowe obszaru LSR, ukierunkowanych na potrzeby rynku i zgodnych z zasadami rozwoju zrównoważonego” oraz podlegających mu wszystkim celach szczegółowych.

Z kolei wysokie bezrobocie, niska stopa życiowa, brak odpowiedniej infrastruktury społecznej i gospodarczej, niewystarczający poziom wykształcenia (charakterystyczne dla regionu) wymuszają podejmowanie działań związanych z szeroko rozumianą poprawą jakości życia na obszarach wiejskich (*temat wiodący drugi*). Cele te silnie wynikają ze specyfiki obszaru i potrzeby jego rozwoju. Cel ogólny 1 II tematu wiodącego oraz przypisane mu cele szczegółowe, doskonale wpłynąć będą na zaspokojenie charakterystycznych dla słabo rozwiniętego regionu potrzeb, takich jak: pobudzenie aktywności i przedsiębiorczości mieszkańców, kształcenie wykwalifikowanej kadry menedżerskiej wzmacniającej rozwój LGD, walka z wysokim bezrobociem, podniesienie świadomości ekologicznej, propagowanie działań pro-ekologicznych, wspieranie integracji i aktywizacji mieszkańców obszarów wiejskich.

Z punktu widzenia wyboru tematu wiodącego: *Wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych, w tym potencjału należącego do sieci natura 2000*, należy podkreślić dużą spójność obszaru w zakresie charakteryzujących go uwarunkowań przyrodniczych oraz środowiskowych. Obszar LSR, w nawiązaniu do celów ogólnych przyjętych w obrębie tematu wiodącego łączą zasoby naturalne Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Podobieństwo zasobów naturalnych – ukształtowanie terenu, roślinność, pomniki przyrody - umożliwia też na ich bazie tworzenie wspólnej oferty rekreacyjnej i turystycznej: rozwój ścieżek do jazdy konnej, a także ścieżek rowerowych (Zielony Rower „Greenway – Karpaty wschodnie”). Należy podkreślić również spójność obszaru objętego LSR w zakresie kultywowanych w regionie tradycji wytwarzania

lokalnych produktów, do których zalicza się malowanie ikon, hafciarstwo, bibułkarstwo, wikliniarstwo oraz stolarstwo artystyczny, a także wyrów bartnictwo i wyrób produktów na bazie kitu pszczelego.

Z punktu widzenia tematu wiodącego: *Poprawa jakości życia mieszkańców w regionie* oraz postawionych w obrębie tematu celach ogólnych należy podkreślić spójność obszaru objętego LSR pod względem zapotrzebowania na zwiększanie aktywności i przedsiębiorczości mieszkańców na rzecz inicjatyw i przedsięwzięć związanych ze zrównoważonym rozwojem regionu.

VII. Uzasadnienie podejścia zintegrowanego dla planowanych w ramach LSR przedsięwzięć

LGD wdraża zintegrowane podejście poprzez planowanie przedsięwzięć i operacji realizowanych przez podmioty z trzech sektorów gospodarki: publicznego (8 Partnerów), społecznego (12 Partnerów) oraz gospodarczego (4 Partnerów). Realizacja działań opisanych w rozdziale IV przewiduje współpracę podmiotów wszystkich wymienionych sektorów. Jednostki te z założenia mają wykonywać częstkowe zadania oraz operacje składające się na dane przedsięwzięcie.

LGD zamierza podjąć działania w zakresie wykorzystania zasobów naturalnych i kulturowych, w tym potencjału obszarów należących do sieci Natura 2000 oraz poprawy jakości życia na obszarach wiejskich. Grupa planuje rozwijać zasoby ludzkie (m.in. poprzez kształcenie, wspieranie przedsiębiorczości) polepszając w ten sposób poziom ich stopy życiowej przy jednoczesnym wpływanie na zrównoważony rozwój obszaru, w pełni wykorzystując jego bogactwa (np. wspieranie i rozwój produktu turystycznego, ochronę dziedzictwa kulturowego, wspieranie działań związanych z ochroną i rewitalizacją krajobrazu, promowanie pozytywnych przykładów wykorzystania zasobów naturalnych i kulturowych). Działania, podjęte w tych dwóch dziedzinach będą wzajemnie na siebie oddziaływać dając efekt synergii.

Przykładem zintegrowanego podejścia LSR są także działania na rzecz rozwoju turystyki, bazujące na przyrodniczej atrakcyjności obszaru oraz wykorzystujące lokalne, kulturowe i historyczne dziedzictwo. W przypadku LGD „Zielone Bieszczady” będą to działania takie jak: wspieranie rozwoju sektora produktów lokalnych, wspieranie rozwoju przedsiębiorczości opartej o wytwarzanie tych produktów, wspieranie rozwoju agroturystyki, jak i rozwoju markowego produktu turystycznego.

VIII. Uzasadnienie podejścia innowacyjnego dla planowanych w ramach LSR przedsięwzięć

Polityka innowacyjności prowadzona przez LGD realizowana jest na kilka sposobów. Nie zawsze jednak rozwiązania innowacyjne dla analizowanego obszaru stanowią nowość dla terenów sąsiadujących bądź partnerskich. Lokalna Grupa Działania poprzez współpracę z innymi LGD oraz wizyty studyjne poznaje i poszukuje rozwiązań innowacyjnych, które mogłyby zostać wdrożone na obszarze 5 analizowanych gmin. Współpraca z innymi organizacjami, wyjazdy studyjne oraz poznawanie dobrych praktyk sprzyjać będzie wprowadzaniu innowacyjnych projektów i rozwiązań.

Podejście innowacyjne zostanie zrealizowane również poprzez tworzenie produktów turystycznych, będących ofertą dla szczególnie wymagających turystów. Nowością na obszarze LSR będzie, opracowanie innowacyjnych pakietów - ofert turystycznych, dostosowanych do zinwentaryzowanych zasobów przyrodniczych i kulturowych, ukierunkowanych na zindywidualizowane preferencje różnych grup turystów. Wspierana będzie także przedsiębiorczość oraz rozwój turystyki niszowej obejmującej, np. indywidualne wycieczki w celu obserwowania przyrody lub odnajdowania i identyfikowania konkretnych gatunków flory lub fauny. Dziedzina ta, tak mało znana w Bieszczadach, jak i Polsce, jest niezwykle popularna w krajach Europy Zachodniej. Obszar LGD dysponuje doskonałym potencjałem dla rozwoju tego typu usług.

Ważnym elementem wpływającym na innowacyjność obszary stanie się także wspieranie rozwoju przedsiębiorczości i edukacji opartej na nowych technologiach informacyjnych, podniesienie umiejętności mieszkańców obszaru działania LGD poprzez wsparcie szkoleniowo-doradcze.

Podsumowując, innowacyjność działań LSR skupi się głównie na:

- obserwowaniu działań zaprzyjaźnionych LGD oraz przenoszenie nowatorskich i najlepszych pomysłów na obszar 5 gmin
- obserwowaniu tendencji rynkowych oraz nowych zjawisk na obszarze LGD oraz wykorzystywanie ich zgodnie z kierunkami rozwoju obszaru
- wspieranie niszowych dziedzin turystyki
- rozwój i promocja zinwentaryzowanych produktów lokalnych
- rozwój i promocja nowych produktów turystycznych (np. wytyczone ścieżki rowerowe, szlaki piesze)
- tworzenie nowoczesnych, informatycznych baz danych o dziedzictwie historyczno-kulturowym regionu.
- opracowaniu nowych, kompleksowych ofert turystycznych na bazie zinwentaryzowanych zasobów

IX. Procedura wyboru operacji przez LGD w ramach działania. Przyjęte przez LGD kryteria lokalne wraz z opisem procedury ich zmiany.

IX.1. Procedura wyboru operacji

Jednym z ważniejszych aspektów wdrażania strategii jest procedura oceny wniosków, stosowana w oparciu o lokalne kryteria oceny. Beneficjenci zamierzający złożyć wniosek o dofinansowanie swoich przedsięwzięć, będą mieli możliwość skorzystania z pomocy specjalnie w tym celu zatrudnionej osoby, w przygotowaniu wniosku.

Założenia

Zgodnie z założeniami odnośnie wdrażania LSR Lokalna Grupa Działania ma możliwość ogłaszania naborów.

Informacje o terminach poszczególnych naborów zostaną podane do publicznej wiadomości z zachowaniem następującej procedury:

1. Opracowanie przez Zarząd LGD informacji o możliwości realizacji LSR przez poszczególnych Beneficjentów.
2. Ogłoszenie o naborze wniosków podawane jest do publicznej wiadomości poprzez publikację ogłoszenia w lokalnej prasie oraz na stronie internetowej LGD, na tablicy ogłoszeń w siedzibie LGD.
3. W ogłoszeniu o naborze wniosków podaje się następujące informacje:
  - a) dokładny adres i dane kontaktowe LGD,
  - b) nazwa działania, którego dotyczy nabór,
  - c) rodzaje operacji, jakie mogą podlegać dofinansowaniu,
  - d) termin i miejsce składania wniosków (termin składania wniosków o przyznanie pomocy na operacje nie krótszy niż 14 dni i nie dłuższy niż 30 dni, rozpoczynający bieg nie wcześniej niż po upływie 14 dni od dnia podania do publicznej wiadomości tej informacji),
  - e) limit dostępnych środków,
  - f) sposób pozyskania pełnej informacji o naborze i dokumentów niezbędnych do ubiegania się o dofinansowanie (wzory dokumentów, oświadczeń, instrukcje, kryteria wyboru).
  - g) minimalne wymagania, których spełnienie jest niezbędne do wyboru małego projektu przez LGDInformacja o możliwości składania za pośrednictwem LGD „Zielone Bieszczady” wniosków o przyznanie pomocy na operacje może zawierać również inne elementy niż określone powyżej, w szczególności wskazanie tematycznego zakresu operacji.
4. Lokalna Grupa Działania w terminie **44** dni przed rozpoczęciem naboru wniosków o przyznanie pomocy w ramach działania „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju” występuje do Samorządu Województwa z wnioskiem o podanie do publicznej wiadomości informacji o możliwości składania za jej pośrednictwem wniosków o przyznanie pomocy w ramach działania „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”, a dokumenty niezbędne do podania do publicznej wiadomości informacji o możliwości składania wniosków o przyznanie pomocy – LGD składa do Samorządu Województwa w terminie **24** dni przed planowanym dniem rozpoczęcia biegu terminu składania wniosków o przyznanie pomocy
5. Po podaniu do publicznej wiadomości informacji o możliwości składania, za pośrednictwem LGD wniosków o przyznanie pomocy Biuro LGD przyjmuje wnioski o dofinansowanie, a następnie kieruje je do oceny Radzie LGD. Rada LGD – jako ciało decyzyjne LGD ma wyłączne uprawnienia do dokonywania oceny operacji pod względem zgodności celu operacji z celami LSR, zgodności z przedsięwzięciami określonymi w LSR oraz stopnia spełniania lokalnych kryteriów wyboru operacji.
6. Rada dokonuje oceny projektów nie później niż w terminie 21 dni od dnia w którym upłynął termin składania wniosków. Rada dokonuje wyboru operacji:

- 1) spośród operacji

a) które:

- są zgodne z LSR,

- zostały złożone w miejscu i terminie wskazanym w informacji o możliwości składania za pośrednictwem LGD wniosków o przyznanie pomocy na operacje;

2) których zakres tematyczny jest zgodny z tematycznym zakresem operacji wskazanym w informacji o naborze, o ile w tej informacji został wskazany tematyczny zakres operacji;

3) na podstawie kryteriów wyboru operacji;

4) do wysokości limitu dostępnych środków wskazanego w informacji o możliwości składania wniosków o przyznanie pomocy na operacje. W przypadku, gdy informacja o możliwości składania wniosków o przyznanie pomocy na operacje w danym zakresie jest podawana do publicznej wiadomości po raz ostatni, LGD wybiera operacje do wysokości 120% limitu dostępnych środków wskazanego w tej informacji.

7. LGD informuje Wnioskodawców na piśmie o:

- Zgodności operacji z LSR, albo jej niezgodności z LSR – wskazując przyczyny niezgodności;
- Liczbie uzyskanych punktów w ramach tej oceny lub miejscu na liście ocenionych małych projektów;
- Wybraniu lub niewybraniu operacji do finansowania wskazując przyczyny niewybrania.
- Możliwości złożenia odwołania od wyników tej oceny zgodnie z procedurą określoną w LSR;
- Informacje, czy projekt mieści się w ramach limitu dostępnych środków-
- W przypadku, gdy informacja o możliwości składania wniosków o przyznanie pomocy na operacje w danym zakresie jest podawana do publicznej wiadomości po raz ostatni i LGD wybiera operacje do wysokości 120% limitu dostępnych środków wskazanego w tej informacji, to lista operacji, które zostały wybrane zawiera dodatkowo wskazanie operacji, które mieszczą się w ramach limitu dostępnych środków, wskazanego w informacji o naborze.

8. W terminie 45 dni od dnia, w którym upłynął termin składania wniosków o przyznanie pomocy LGD przekazuje właściwemu podmiotowi wdrażającemu:

- i. Wnioski o przyznanie pomocy, które nie wpłynęły w terminie wraz z ich listą; oraz te które nie są zgodne zakresem tematycznym operacji wskazanym w informacji o naborze wraz z ich listą;
- ii. Wnioski o przyznanie pomocy, w których nie wskazano adresu Wnioskodawcy i nie ma możliwości ustalenia tego adresu wraz z ich listą;
- iii. Wnioski o przyznanie pomocy, które zostały wybrane do finansowania w ramach LSR wraz z uchwałami w sprawie wyboru;
- iv. Listę wniosków o przyznanie pomocy wybranych do finansowania w ramach LSR (wraz z uchwałą, w przypadku, gdy lista została przyjęta w formie uchwały), na której wnioski zostały zamieszczone w kolejności według liczby uzyskanych punktów;
- v. Wnioski o przyznanie pomocy, które nie zostały wybrane do finansowania w ramach LSR wraz z uchwałami w sprawie nie dokonania wyboru;
- vi. Listę wniosków o przyznanie pomocy niewybranych do finansowania w ramach LSR (wraz z uchwałą, w przypadku, gdy lista została przyjęta w formie uchwały);
- vii. Wnioski o przyznanie pomocy niezgodne z LSR;
- viii. Wykaz wniosków o przyznanie pomocy niezgodnych z LSR.
- ix. Listę operacji niewybranych do finansowania w ramach LSR wraz z uchwałą, ze wskazaniem operacji, których zakres tematyczny nie jest zgodny z tematycznym

zakresem operacji wskazanym w informacji o naborze – w przypadku gdy ta informacja zawierała wskazanie tego zakresu.

Wnioskodawca przy pomocy biura LGD oprócz ogólnej dokumentacji wniosku o dofinansowanie operacji składa tzw. fiszkę operacji wg. wzoru udostępnionego przez Biuro LGD. Jednocześnie wyraża on pisemną zgodę na jej wcześniejsze udostępnienie członkom organu decyzyjnego celem zapoznania się z ideą operacji, jej zakresem i celami jeszcze przed dokonywaniem oceny zgodności z LSR.

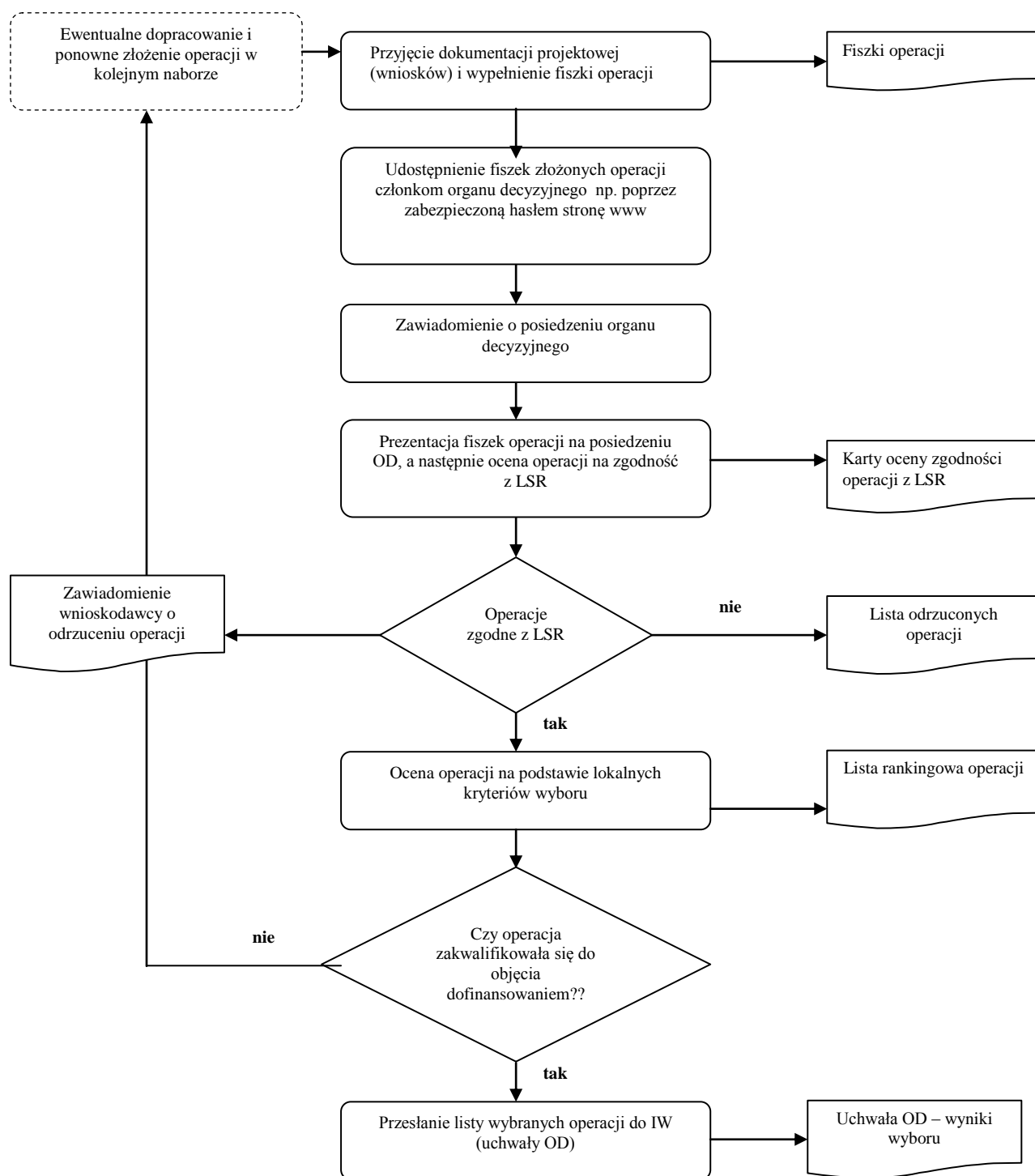
Do ww. dokumentacji dołącza się oświadczenie wnioskodawcy o fakcie, iż nie złożył on wyżej wymienionej dokumentacji do tego samego działania (odnowa wsi, różnicowanie działalności, mikroprzedsiębiorstwa) realizowanego na poziomie regionalnym.

Członek organu decyzyjnego nie powinien rozpowszechniać informacji nt. operacji poza gronem osób oceniających oraz Zarządem i Biurem LGD.

Zawartość wzoru fiszki projektowej (1 strona A4 z ograniczeniem liczby znaków)

1. Tytuł operacji
2. Cele operacji
3. Zakres operacji
4. Koszt całkowity operacji / Wnioskowana dotacja

OGÓLNA PROCEDURA WYBORU OPERACJI

IX.2. PROCEDURA OCENY ZGODNOŚCI OPERACJI Z LSR

Procedura oceny zgodności projektu z LSR polega na dokonaniu oceny zgodności celów i zakresu operacji z celami ogólnymi, szczegółowymi i przedsięwzięciami zapisanymi w LSR przez członków OD. Ocena zgodności z LSR jest dokonywana indywidualnie przez członków OD (na podstawie instrukcji) poprzez wypełnienie imiennej karty oceny zgodności.

Uznanie operacji za zgodną z LSR skutkuje przekazaniem operacji do dalszej oceny wg lokalnych kryteriów wyboru.

Operacja zostanie uznana za zgodną z LSR jeżeli **będzie zgodna z: co najmniej jednym celem ogólnym, co najmniej jednym celem szczegółowym oraz co najmniej jednym przedsięwzięciem zapisanym w LSR.**

Do dalszej oceny na podstawie lokalnych kryteriów wyboru zostaną przekazane operacje uznane za zgodne przez bezwzględną większość głosów (50%+1) członków OD (regulamin OD).

Miejsce na pieczętę	(wzór) KARTA OCENY zgodności projektu z LSR				KO nr 1
					Wersja: 1.1
					Strona 1 z 1
NUMER WNIOSKU:	IMIĘ i NAZWISKO lub NAZWA WNIOSKODAWCY:				
NAZWA / TYTUŁ WNIOSKOWANEGO PROJEKTU:					
DZIAŁANIE PROW 2007-2013 W RAMACH WDRAŻANIA LSR	☐ Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej ☐ Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw ☐ Odnowa i rozwój wsi ☐ Małe projekty				
1. Czy realizacja projektu / operacji przyczyni się do osiągnięcia celów ogólnych LSR?					
CO 1: <i>Nazwa celu</i>					☐
CO 2: <i>Nazwa celu</i>					☐
2. Czy realizacja projektu / operacji przyczyni się do osiągnięcia celów szczegółowych LSR?					
CSZ 1.1	☐	CSZ 2.1	☐		
CSZ 1.2	☐	CSZ 2.2	☐		
		CSZ 2.3	☐		
3. Czy realizacja projektu / operacji jest zgodna z przedsięwzięciami zaplanowanymi w LSR?					
P 1.1.1	☐	P 1.2.2	☐	P 2.1.1	☐
P 1.1.2	☐			P 2.1.2	☐
P 1.2.1	☐			P 2.2.1	☐
UZASADNIENIE ZGODNOŚCI PROJEKTU/OPERACJI Z ZAZNACZONYMI PRZEDSIĘWZIĘCIAMI W LSR:					
IMIĘ i NAZWISKO CZŁONKA OD :					
Głosuję za uznaniem/nie uznaniem* operacji za zgodną z LSR (niepotrzebne skreślić)					
MIEJSCE:		DATA:		CZYTELNY PODPIS:	
PODPIS SEKRETARZA POSIEDZENIA OD					

IX.3. PROCEDURA OCENY OPERACJI NA PODSTAWIE LOKALNYCH KRYTERIÓW

Procedura oceny na podstawie lokalnych kryteriów wyboru polega na dokonaniu oceny operacji zakwalifikowanych wcześniej, jako zgodnych z LSR na podstawie specyficznych dla danej LGD lokalnych kryteriów wyboru. Jej zasadniczym celem jest wybór operacji, które w największym stopniu mogą realizować założenia LSR.

Ze względu na różne cele i charakter poszczególnych działań (odnowa wsi, różnicowanie, mikroprzedsiębiorstwa oraz małe projekty) stosowane będą różne zestawy lokalnych kryteriów wyboru.

Ocena dokonywana jest indywidualnie przez członków OD na imiennych kartach oceny operacji wg. lokalnych kryteriów wyboru. Miejsce operacji na liście rankingowej określi średnia arytmetyczna wszystkich indywidualnych ocen.

Miejsce na pieczęć LGD	<i>(wzór)</i> KARTA OCENY projektu wg. lokalnych kryteriów wyboru				KO nr 2
					Wersja: 1.2
					Strona 1 z 1
NUMER WNIOSKU:		IMIĘ i NAZWISKO lub NAZWA WNIOSKODAWCY:			
NAZWA / TYTUŁ WNIOSKOWANEGO PROJEKTU:					
DZIAŁANIE PROW 2007-2013 W RAMACH WDRAŻANIA LSR		☐ Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej ☐ Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw ☐ Odnowa i rozwój wsi ☐ Małe projekty			
NAZWA PRZEDSIĘWZIĘCIA W RAMACH LSR					
1. LOKALNE KRYTERIA WYBORU					OCENA
1.1.	Kryterium 1				
1.2.	Kryterium 2				
1.3.	Kryterium 3				
1.4.	Kryterium 4				
1.5.	Kryterium 5				
1.6.	Kryterium 6				
SUMA PUNKTÓW					
IMIĘ i NAZWISKO CZŁONKA OD :					
MIEJSCE:		DATA:		CZYTELNY PODPIS:	
PODPIS SEKRETARZA POSIEDZENIA OD					

W przypadku niezadowolenia z rozstrzygnięcia organu decyzyjnego, wnioskodawcy przysługuje prawo odwołania się od decyzji Rady, w postaci złożenia wniosku o ponowne rozpatrzenie wniosku o dofinansowanie operacji.

IX.4. PROCEDURA ODWOŁAWCZA OD DECYZJI RADY

1. Każdy wnioskodawca ma prawo do odwołania się od decyzji OD.
2. Odwołanie ma postać wniosku do OD o ponowne rozpatrzenie wniosku o dofinansowanie operacji, wg wzoru udostępnionego przez Biuro LGD. Jedynym organem uprawnionym do rozpatrywania odwołań jest OD.
3. Wnioskodawca po otrzymaniu pisma informującego o nie zakwalifikowaniu operacji do dofinansowania ma prawo w terminie 7 dni kalendarzowych złożyć osobiście w biurze LGD pisemny wniosek o ponowne rozpatrzenie wniosku o dofinansowanie operacji. Zachowanie terminu uważa się za dokonane jedynie wówczas kiedy wniosek złożony zostanie w biurze LGD we wskazanym terminie. Odwołanie od rozstrzygnięć Rady może dotyczyć decyzji podjętej przez Radę na etapie:
  - a) oceny zgodności operacji z LSR,
  - b) oceny operacji według lokalnych kryteriów LGD.W tym samym terminie wnioskodawcy przysługuje prawo wglądu do protokołu oceny w siedzibie Biura LGD.
4. Odwołanie polega na ponownym rozpatrzeniu przez OD wniosku o dofinansowanie operacji na najbliższym posiedzeniu OD.
5. Wniosek o ponowne rozpatrzenie operacji pozostaje bez rozpatrzenia w przypadku gdy:
  - a) został wniesiony po upływie terminu określonego w pkt 3,
  - b) został wniesiony bez zachowania formy określonej w pkt 3,
  - c) został wniesiony przez nieuprawniony podmiot, tzn. nie będący wnioskodawcą, którego wniosek o dofinansowanie operacji podlegał ocenie,
  - d) zakres tematyczny operacji nie jest zgodny z tematycznym zakresem operacji wskazanym w informacji o naborze, o ile w tej informacji został wskazany.
6. Wniosek o ponowne rozpatrzenie wniosku o dofinansowanie operacji powinien zostać szczegółowo uzasadniony.
7. W momencie ponownego rozpatrywania wniosku o dofinansowanie operacji członkowie OD rozpatrują wniosek na podstawie kryteriów obowiązujących w danym konkursie.
8. Wniosek o dofinansowanie operacji, który w wyniku ponownego rozpatrzenia uzyskał liczbę punktów, która kwalifikowałaby go do objęcia dofinansowaniem w danym naborze zyskuje prawo dofinansowania w ramach dostępnych środków.
9. Wniosek o ponowne rozpatrzenie wniosku o dofinansowanie konkretnej operacji może zostać złożony tylko jeden raz.
10. O wynikach ponownego rozpatrzenia wniosku wnioskodawca zostaje poinformowany w terminie 14 dni od dnia posiedzenia OD, na którym wniosek był rozpatrywany.

INSTRUKCJA WYPEŁNIANIA WNIOSKU:

- Pola zaciemnione wypełnia biuro LGD
- Pola białe wypełnia wnioskodawca
- Wniosek będzie uznany za poprawnie złożony, tylko w sytuacji wypełnienia wszystkich białych pól, w tym w szczególności uzasadnienia dla wszczęcia procedury odwoławczej.

		WNIOSEK O PONOWNE ROZPATRZENIE WNIOSKU o dofinansowanie operacji		WOPRW nr 1	
				Wersja: 1.1	
				Strona 1 z 1	
NUMER WNIOSKU:		IMIĘ i NAZWISKO lub NAZWA WNIOSKODAWCY:			
NAZWA / TYTUŁ WNIOSKOWANEJ OPERACJI:					
DZIAŁANIE PROW 2007-2013 W RAMACH WDRAŻANIA LSR		☐ Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej ☐ Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw ☐ Odnowa i rozwój wsi ☐ Małe projekty			
DECYZJA RADY O NIEWYBRANIU PROJEKTU ZAPADŁA NA ETAPIE:		☐ Oceny zgodności z LSR ☐ Oceny projektów wg. lokalnych kryteriów wyboru			
UZASADNIENIE DLA WSZCZĘCIA PROCEDURY ODWOŁAWCZEJ:					
IMIĘ i NAZWISKO / NAZWA WNIOSKODAWCY:					
ADRES ZAMIESZKANIA / SIEDZIBY WNIOSKODAWCY					
ADRES KORESPONDENCYJNY (jeżeli inny niż wskazany powyżej)					
TELEFON KONTAKTOWY WNIOSKODAWCY:					
ADRES E-MAIL WNIOSKODAWCY:					
WNOSZĘ O PONOWNE ROZPATRZENIE WNIOSKU O DOFINANSOWANIE OPERACJI PRZEZ ORGAN DECYZYJNY LGD					
MIEJSCE:		DATA:		CZYTELNY PODPIS:	
POTWIERDZENIE ZŁOŻENIA WNIOSKU W BIURZE LGD PRZEZ PERSONEL LGD		DATA:		CZYTELNY PODPIS:	

IX.5. Minimalne wymagania

Minimalne wymagania, których spełnienie jest warunkiem wyboru operacji do dofinansowania:

- Zgodność operacji z co najmniej jednym celem ogólnym i jednym celem szczegółowym.
- Uzyskanie ustalonego minimum punktowego dla danego typu operacji tj.
  - ✓ *Odnowa i rozwój wsi – 4 pkt.*
  - ✓ *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej – 6 pkt.*
  - ✓ *Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw – 6 pkt.*
  - ✓ *Małe projekty – 5 pkt.*

IX.6. PRZYJĘTE PRZEZ LGD LOKALNE KRYTERIA WYBORU

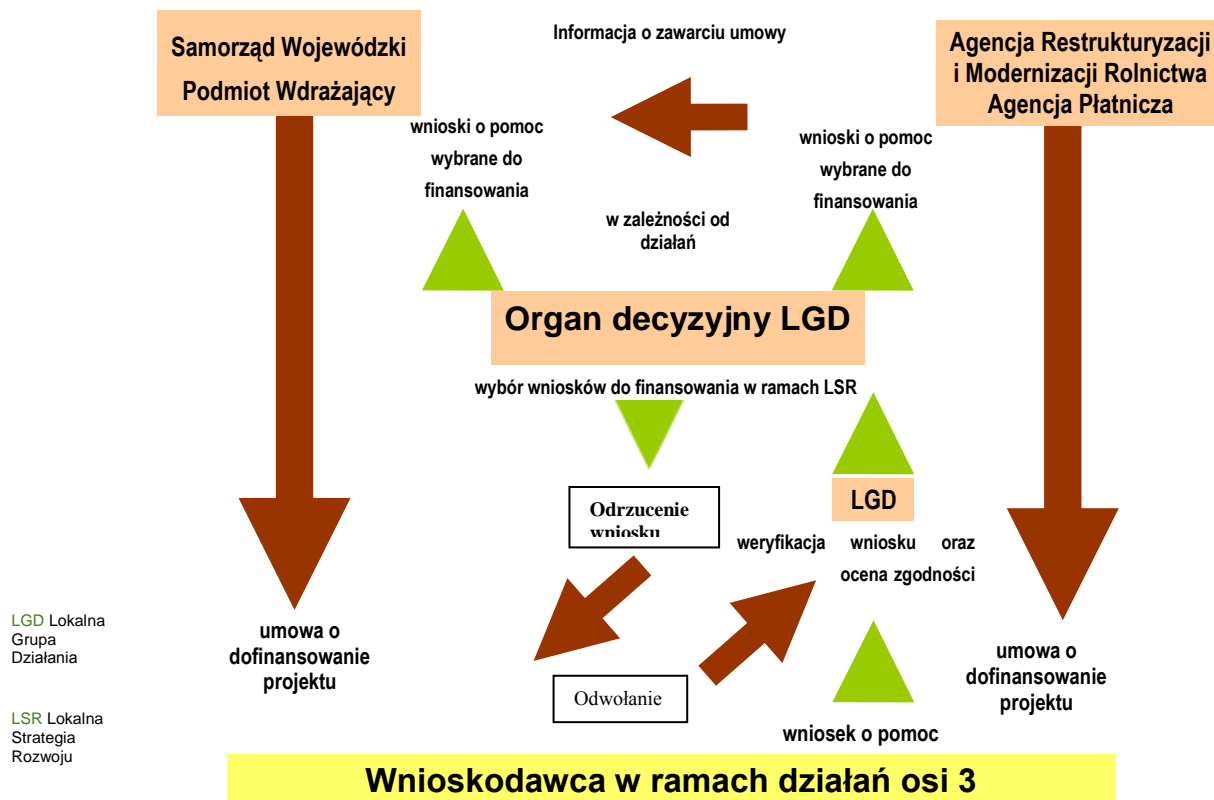
Lokalne Kryteria Wyboru „Odnowy i rozwój wsi”

L.p	Kryteria	Opis	Punkty
1.	Doświadczenie wnioskodawcy	Preferuje się wnioskodawców, którzy realizowali projekty ze środków UE lub krajowych	2 – wnioskodawca realizował więcej niż 1 projekt 1- wnioskodawca realizował min. 1 projekt 0- nie realizował
2.	Zasięg oddziaływania operacji	Preferuje się operacje o oddziaływaniu szerszym niż 1 miejscowość	3- 3 i więcej miejscowości 2 – 2 miejscowości 1– 1 miejscowość
3.	Powiązanie z innymi projektami realizowanymi na obszarze LGD	Preferuje powiązanie operacji z więcej niż jednym projektem lub innymi programami kierowanymi na obszary wiejskie	2 – powiązana z więcej niż jednym projektem 1 – powiązana z jednym projektem 0 – brak powiązań
4.	Wysokość wnioskowanej pomocy	Preferuje operacje zapewniające większy niż minimalny poziom wkładu własnego wnioskodawcy	1 – większy niż 20 % wkład własny 0- 20 % lub mniejszy wkład własny
5.	Wykorzystanie lokalnych zasobów	Preferuje operacje realizowane w oparciu o wykorzystanie lokalnych zasobów, tj. pracy, walorów przyrodniczych, surowców, historii, tradycji kulturowych	1- Wykorzystuje lokalne zasoby 0- Brak wykorzystania lokalnych zasobów
Maksymalna liczba punktów – 9 pkt - Wybrana operacja musi uzyskać co najmniej 4 pkt.			

Lokalne Kryteria Wyboru „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”, „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”.

Lp	Kryteria	Opis	Punkty
1.	Zasięg oddziaływania operacji	Preferuje operacje o oddziaływaniu szerszym	3 – obszar LGD 2- 1 gmina 1 – 1 miejscowość
2.	Realizacja celów LSR-u	Preferuje operacje realizujące kilka celów szczegółowych LSR- u	3 – 3 cele szczegółowe 2 – 2 cele szczegółowe 1 – 1 cel szczegółowy
3.	Czas realizacji operacji	Preferuje operacje realizowane do 1 roku	3 – do 1 roku 2 – 2 lata 1 – ponad 2 lata
4.	Mikroprzedsiębiorczość Długość prowadzonej działalności gospodarczej	Preferuje wnioskodawców rozpoczynających działalność gospodarczą	3 – zaczyna działalność 2 – działa do 1 roku 1 – działa powyżej 1 roku
5.	Wykorzystanie lokalnych zasobów	Preferuje operacje realizowane w oparciu o wykorzystanie lokalnych zasobów, tj. pracy, walorów przyrodniczych, surowców, historii, tradycji kulturowych	1- Wykorzystuje lokalne zasoby 0- Brak wykorzystania lokalnych zasobów
Maksymalna liczba punktów – 13 pkt - Wybrana operacja musi uzyskać co najmniej 6 pkt.			

Schemat finansowania projektów w ramach osi 3 PROW 2007-2013 ¹

Lokalne Kryteria Wyboru „Małych projektów”

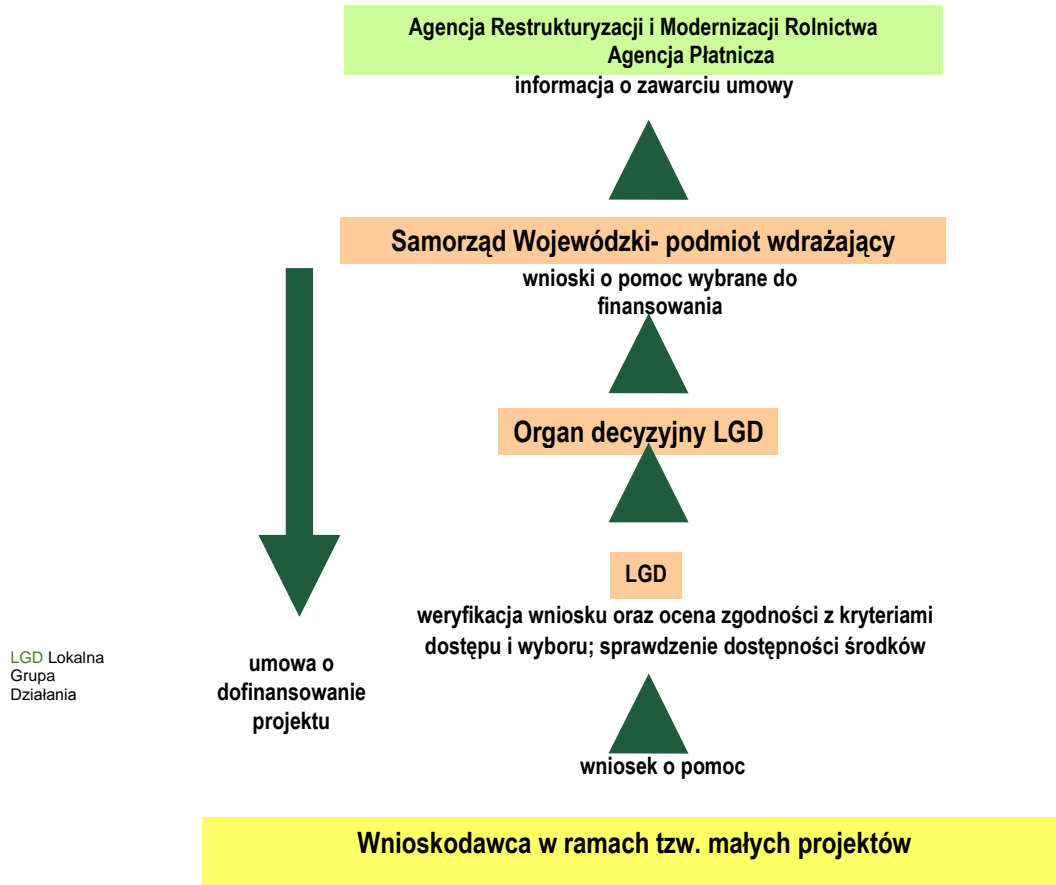
L.p	Kryteria	Opis	Punkty
1.	Powiązanie z innymi projektami realizowanymi na obszarze LGD	Preferuje powiązanie operacji z więcej niż jednym projektem związanym z działaniami Leader lub innymi programami kierowanymi na obszary wiejskie.	2 – powiązana z więcej niż jednym projektem 1- powiązana z jednym projektem 0 – brak powiązań
2.	Doświadczenie wnioskodawcy	Preferuje wnioskodawców którzy realizowali projekty ze środków UE lub środków krajowych	1 – wnioskodawca realizował min. 1 projekt 0- wnioskodawca nie realizował projektów
3.	Udział partnerów w realizacji operacji	Preferuje projekty realizowane z udziałem wielu partnerów	2 – więcej niż 2 partnerów 1- 1 lub 2 partnerów 0 – brak partnerów
4.	Zasięg oddziaływania operacji	Preferuje operacje mające wpływ na więcej niż jedną miejscowość	2 – wpływa na cały obszar LGD 1- wpływa na więcej niż 1 miejscowość 0 – wpływa na 1 miejscowość
5.	Realizacja operacji ma wpływ promocję obszaru	Preferuje operacje, które wpływają na promocję jak największego obszaru LGD	3 – promocja całego obszaru LGD 2- promocja 1 gminy 1 – promocja jednej miejscowości 0 – brak wpływu na promocję
6.	Wykorzystanie lokalnych zasobów	Preferuje operacje realizowane w oparciu o wykorzystanie lokalnych zasobów, tj. pracy, walorów przyrodniczych, surowców, historii, tradycji kulturowych	1- Wykorzystuje lokalne zasoby 0- Brak wykorzystania lokalnych zasobów
Maksymalna liczba punktów – 11 pkt - Wybrana operacja musi uzyskać co najmniej 5 pkt.			

¹ Szczegółowe wymagania jakim powinny odpowiadać wnioski osi 3 określono w rozporządzeniach MRiRW do działań:

- „Różnicowanie w kierunku działalności "nierolnej"
- „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw"
- „Odnowa i rozwój wsi"

Schemat finansowania małych projektów w ramach realizacji LSR

X. Budżet LSR dla każdego roku realizacji LSR

ROK	KOSZT	Działania osi 4 - wdrażane przez LGD											Razem os 4
		Wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju					Wdrażanie projektów współpracy 4.21				Funkcjonowanie Lokalnej Grupy Działania		
		4.1/413					4.31						
		Odnowa i rozwój wsi	Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	Małe projekty	Razem 4.1/413	Przygotowanie projektów współpracy	Realizacja projektów współpracy	Razem 4.21	Funkcjonowanie LGD (koszty bieżące)	Nabywanie umiejętności i aktywizacja	Razem 4.31	
2009	całkowite	0	0	0	0	0	0	0	0	33408	17850	51258	51258
	kwalfikowalne	0	0	0	0	0	0	0	0	33408	17850	51258	51258
	do refundacji	0	0	0	0	0	0	0	0	33408	17850	51258	51258
2010	całkowite	1163387,11	0	0	222625,37	1386012,48	0	0	0	126562	40440	167002	1553867
	kwalfikowalne	1163387,11	0	0	222625,37	1386012,48	0	0	0	126562	40440	167002	1553867
	do refundacji	872540,33	0	0	155837,76	1028378,09	0	0	0	126562	40440	167002	1195977
2011	całkowite	0	0	0	255640,93	255640,93	3619,48	0	3619,48	123292	40960	164252	679563
	kwalfikowalne	0	0	0	255640,93	255640,93	3619,48	0	3619,48	123292	40960	164252	679563
	do refundacji	0	0	0	178948,65	178948,65	3619,48	0	3619,48	123292	40960	164252	486056
2012	całkowite	0	0	0	437577,13	437577,13	0	0	0	123292	40960	164252	2026958
	kwalfikowalne	0	0	0	437577,13	437577,13	0	0	0	123292	40960	164252	2026958
	do refundacji	0	0	0	350061,70	350061,7	0	0	0	123292	40960	164252	1294417
2013	całkowite	1561447,5	0	0	0,00	1561447,50	0	95137,52	95137,52	123292	40960	164252	2047763
	kwalfikowalne	1561447,5	0	0	0,00	1561447,50	0	95137,52	95137,52	123292	40960	164252	2047763
	do refundacji	1249158,00	0	0	0,00	1249158,00	0	95137,52	95137,52	123292	40960	164252	1600670
2014	całkowite	390071,95	0	1400000,00	0,00	1790071,95	0	0	0	121292	42960	164252	164252
	kwalfikowalne	390071,95	0	1400000,00	0,00	1790071,95	0	0	0	121292	42960	164252	164252
	do refundacji	312057,56	0	700000,00	0,00	1012057,56	0	0	0	121292	42960	164252	164252
2015	całkowite	0	0	0	0,00	0	0	0	0	60646	18730	79376	79376
	kwalfikowalne	0	0	0	0	0	0	0	0	60646	18730	79376	79376
	do refundacji	0	0	0	0	0	0	0	0	60646	18730	79376	79376
2009 - 2015	całkowite	3114906,56	0	1400000,00	915843,43	5430749,98	0	98757	98757	711784	242860	954644	6603037
	kwalfikowalne	3114906,56	0	1400000,00	915843,43	5430749,98	0	98757	98757	711784	242860	954644	6603037
	do refundacji	2433755,89	0	700000,00	684848,11	3818604,00	0	98757	98757	711784	242860	954644	4872005

XI. Opis procesu przygotowywania LSR

Opracowanie LSR powinno być procesem społecznym, angażującym wszystkie podmioty, które mają wpływ na rozwój obszaru objętego planowaniem. Niniejszy dokument Lokalnej Strategii Rozwoju jest efektem pracy szerokich konsultacji społecznych przeprowadzonych na obszarze LGD. Został przygotowany na podstawie zidentyfikowanych potrzeb jak i w oparciu o doświadczenia wyniesione z realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju. Proces tworzenia strategii przebiegał w następujących etapach:

- **Etap I. Stworzenie Grupy inicjatywnej**
- **Etap II. Charakterystyka:** zgromadzenie danych, informacji oraz ich analiza.
- **Etap III. Konsultacje społeczne:** przeprowadzenie otwartych konsultacji z lokalną społecznością, w celu określenia mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń (Analiza SWOT). Dokonanie bilansu strategicznego, pozwalającego na wskazanie problemów do rozwiązania oraz wypracowanie głównych kierunków rozwoju obszaru, zdefiniowanie wizji i misji rozwoju. Sformułowanie celów strategii, ich struktury i współzależności, określenie listy zadań strategicznych.

Efektom etapu pierwszego było powołanie Grupy inicjatywnej - kolegialnego organu zarządzającego procesem tworzenia strategii, odpowiedzialnego za włączenie różnych grup i środowisk w tok podejmowanych prac oraz przeprowadzanie konsultacji. W skład grupy wchodził Przedstawiciel LGD oraz ekspert zewnętrzny uczestniczący w przygotowaniu LSR. Dzięki takiej strukturze Grupa inicjatywna dysponowała doskonałą znajomością lokalnej społeczności, umożliwiającą dobór i zaproszenie odpowiednich do współpracy osób.

Etap II polegał na zebraniu i analizie wszelkich aktualnych informacji na temat czynników mających wpływ na definicję i spójność obszaru objętego LSR. Dane zostały zaczerpnięte od:

- Jednostek Samorządu Terytorialnego - Urzędów Gmin (Czarna, Lutowiska, Solina, Olszanica, Ustrzyki Dolne),
- Starostw Powiatowych (Starostwo Powiatowe w Lesku, Starostwo Powiatowe w Ustrzykach Dolnych),
- Partnerów wszystkich sektorów wchodzących w skład LGD (publicznego, społecznego prywatnego),
- Powiatowych Urzędów Pracy; (PUP w Lesku, PUP w Ustrzykach Dolnych),
- Urzędu Statystycznego w Krośnie i Rzeszowie.

W trakcie wykonywania prac dołożono wszelkich starań aby przedstawione w Dokumencie Strategii dane były jak najbardziej aktualne i zgodne z rzeczywistością.

Celem etapu III było maksymalne uspołecznienie procesu budowania strategii. Dokonano otwartych konsultacji z mieszkańcami obszaru objętego LSR. Efektem konsultacji było wyodrębnienie mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń czyli stworzenie analizy SWOT. Po dokonaniu tejże analizy, określone zostały cele ogólne i szczegółowe. Opracowano również zarys planowanych do realizacji przedsięwzięć służących do osiągnięcia zamierzonych celów. Aby maksymalnie uspołecznić proces planowania, umożliwiając jak najliczniejszy udział mieszkańców, Grupa inicjatywna zastosowała następujące formy działania:

- zamieszczenie zaproszenia do udziału oraz informacji o spotkaniach, konsultacjach dotyczących tworzenia strategii na stronie internetowej LGD,
- wywiady Grupy inicjatywnej z lokalnymi liderami na tematy dotyczące zakresu ich działalności,
- wycieczki objazdowe w celu poznania problemów, z jakimi borykają się mieszkańcy regionu, oraz w celu poznania „dobrych praktyk”, które mogą znaleźć zastosowanie na obszarze działania LGD,
- spotkania organizowane w terenie, informujące o działalności LGD oraz tworzonej Lokalnej Strategii Rozwoju. Uzyskano w ten sposób wiele użytecznych informacji dotyczących problemów społecznych, problemów i oczekiwań mieszkańców, wykorzystanych przy formułowaniu LSR.

Z uwagi na wieloaspektowość i wielopodmiotowość strategii do udziału w jej opracowaniu zaproszono przedstawicieli trzech sektorów: społecznego, publicznego oraz gospodarczego. Uczestniczyli oni w spotkaniach i wywiadach, owocem których są konkluzje zawarte w niniejszym dokumencie. Dzięki upowszechnieniu informacji o powstawaniu LSR, każdy mieszkaniec mógł otrzymać interesujące go informacje, materiały, porozmawiać o nurtujących go sprawach i problemach dotyczących obszaru. Wszystkie etapy i zabiegi przeprowadzone pod nadzorem Grupy inicjatywnej, umożliwiły maksymalne uspołecznienie procesu budowania strategii i przyczyniły się do odzwierciedlenia rzeczywistego stanu obszaru i jego potrzeb w niniejszym dokumencie.

XII. Opis procesu wdrażania i aktualizacji strategii

Lokalna Grupa Działania, będąc „właścicielem” Lokalnej Strategii Rozwoju, otrzymując środki na jej realizację, odgrywać będzie główną rolę w procesie jej wdrażania. Wdrażanie LSR odbywać się będzie poprzez:

- zarządzanie procesem realizacji Strategii;
- koordynowaniem działań prowadzących do tego celu. Lokalna Grupa Działania odpowiadać będzie za powierzone jej publiczne środki finansowe i ich rozliczenie;
- przeprowadzanie naboru wniosków o przyznanie pomocy;
- pozyskiwanie informacji o postępach w wydatkowaniu środków LSR, zawartych w umowach o przyznaniu pomocy;
- Ocena operacji pod względem ich zgodności ze Strategią oraz wybór operacji zgodnie z lokalnymi kryteriami wyboru.

Z uwagi na fakt, iż jedną z podstawowych zasad na jakich opiera się funkcjonowanie Lokalnych Grup Działania (oraz sama idea Programu Leader) tj. podejście oddolne, przejawiające się m.in. poprzez aktywizowanie i zachęcanie do lokalnej społeczności do większego zaangażowania się na rzecz rozwoju lokalnego, Lokalna Grupa Działania, dążyć będzie do zagwarantowania jak najszerszemu kręgowi partnerów i mieszkańców udziału w wdrażaniu LSR.

Osiągnięcie wskazanego powyżej celu, zapewnione zostanie m.in. poprzez podejmowanie działań zgodnie z zasadą jawności działania LGD. Podejmowane działania sprowadzać będą się m.in. do:

- Akcji informacyjno – promocyjnych, zapewniających szerokie upowszechnienie informacji na temat funkcjonowania LGD i realizowanych przez nią działań;

Prowadzone na obszarze działania LGD działania informacyjno – promocyjne realizowane będą poprzez wykorzystanie kanałów komunikacji społecznej:

- Tablice informacyjne w urzędach gmin, w siedzibach organizacji partnerskich;
- Prasę lokalną, regionalną;
- Regionalne rozgłośnie radiowe i telewizyjne;

W miarę potrzeb Lokalna Grupa Działania podejmować będzie działania uzupełniające, polegające na:

- Organizacji spotkań z mieszkańcami;
- Plakaty;
- Biuletyny i ulotki wydawane w miejscach publicznych;

Podejmowane działania informacyjne opierać się będą również na wykorzystaniu Internetu, jako jednego z najbardziej skutecznych obecnie narzędzi komunikacji. Informacje na temat podejmowanych działań oraz funkcjonowania LGD zamieszczane będą na stronie internetowej LGD, gdzie zaplanowane zostało uruchomienie podstrony z aktualnościami, podstrony zawierającej najważniejsze dokumenty związane z funkcjonowaniem LGD

W godzinach pracy biura LGD, mieszkańcy będą mieli również możliwość skorzystania z pomocy wyznaczonego do kontaktu i obsługi klientów pracownika biura. Udzielać on będzie informacji na temat funkcjonowania, podejmowanych działań przez Lokalną Grupę Działania, realizowanych na obszarze LGD przedsięwzięciach. Mieszkańcy będą mieli również zagwarantowany dostęp do materiałów dokumentujących działalność LGD, w tym do protokołów z posiedzenia najważniejszych organów LGD (w tym posiedzeń Rady Dotacyjnej). Wskazany pracownik biura będzie również przyjmować wnioski i postulaty składane przez mieszkańców, dotyczące wdrażania LSR.

Wszystkie wnioski, postulaty, artykuły oraz audycje, poświęcone lub dotyczące funkcjonowania LGD, poddawane będą szczegółowej analizie przez LGD i w razie uznania ich słuszności podejmowane będą odpowiednie decyzje w zakresie zmiany sposobu wdrażania LSR.

Podejmowane działania, mające na celu upowszechnienie informacji o działalności Lokalnej Grupy Działania i promocję jej dorobku sprzyjać będą zachęceniu mieszkańców do zaangażowania się w działania podejmowane przez LGD.

Aktywizacja mieszkańców odbywać się również będzie poprzez stworzenie możliwości konsultowania projektów oraz pomocy w ich przygotowywaniu (za pośrednictwem specjalnie w tym celu oddelegowanego pracownika biura). Zainteresowane osoby będą miały możliwość skorzystania z bezpłatnych porad w zakresie projektowania operacji (przedsięwzięcia) i przygotowania wniosku.

W tym zakresie podejmowane będą również przez Lokalną Grupę Działania, przedsięwzięcia mające na celu przybliżenie zainteresowanym mieszkańcom, wiedzy i wyposażenie ich w umiejętność przygotowania wniosków o dofinansowanie przedsięwzięć ze źródeł zewnętrznych.

Jednym z podstawowych elementów związanych z efektywnym wdrażaniem lokalnej strategii rozwoju będzie proces monitorowania i oceny prowadzonych działań. Procedury monitoringu oraz ewaluacji opisane zostały w rozdziale kolejnym.

Monitorowanie odbywać się będzie w sposób ciągły, natomiast ocena prowadzonych działaniach dokonywana będzie w pewnych okresach tj. po zakończeniu etapu. Wyniki zarówno procesu monitorowania jak również oceny działań podlegać będą analizie przez Lokalną Grupę Działania, która w zależności od wyników oceny zobligowana będzie do modyfikacji podejmowanych działań lub nawet do zamiany założeń Lokalnej Strategii Rozwoju. Przy wprowadzaniu tego typu zmian, LGD, kierować się będzie naczelną zasadą, jaką jest odwoływanie się do opinii mieszkańców, partnerów i wykorzystanie zgłaszanych przez nich wniosków i uwag. W procesie aktualizacji LSR stosowane będą podobne formy pracy, które stosowano na etapie jej przygotowywania.

XIII. Zasady i sposób dokonywania ewaluacji własnej

W procesie stałego monitoringu, kontroli podlegać będzie realizacja LSR z zgodnie z przyjętymi założeniami (tj. cele, wskaźniki) oraz wydatkowanie środków finansowych (przeznaczonych zarówno na operacje jak i działania własne LGD).

Proces monitorowania obejmować będzie różne aspekty działalności LGD, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii finansowych (w dużej mierze środki na bieżącą działalność stanowiąc będą pochodną płatności zrealizowanych na rzecz beneficjentów, którzy składali wnioski o płatność).

Proces monitoringu obejmować będzie w szczególności:

1. Analizę osiągnięcia celów projektu (analiza prowadzona będzie z wykorzystaniem matrycy logicznej);
2. Coroczny przegląd procedur wdrażania szczegółowych działań LSR, który pozwoli na przegląd dotyczący ról, funkcji i poszczególnych wykonawców;
3. Przegląd wskaźników, służących do weryfikacji rzeczowych rezultatów projektów;
4. Raportowanie na temat postępów realizacji działań. W umowach, zawieranych z poszczególnymi wykonawcami, wprowadzone zostaną odpowiednie zapisy, ułatwiające stosowanie tego narzędzia.
5. Opracowany zostanie plan wdrażania dla systemu monitorowania, opisujący kolejne kroki i działania w procesie monitoringu, wskazanie rodzaju analizowanych dokumentów; wskazanie form zdobywania informacji o sposobie i efektach realizacji LSR.

Oprócz monitoringu LSR dokonywana będzie ewaluacja, określana czasem jako ocena sukcesu projektu, tj. oceny odpowiedzialności, skuteczności, efektywności i oddziaływania projektu w stosunku do założeń.

Obejmować będzie ona następujące aspekty projektu:

- Adekwatność projektu, czyli uzyskanie odpowiedzi na pytanie jakie problemy miały zostać rozwiązane dzięki realizacji celów projektu;
- Przygotowanie projektu i jego planu – czy projekt jest logicznie zaplanowany i spójny wewnątrz;
- Efektywność projektu – jakie są koszty projektu oraz czas realizacji tj. nakłady, w stosunku do osiągniętych rezultatów;
- Skuteczność projektu – czy dzięki realizacji projektu osiągnięto zakładaną zmianę? Jaki jest stosunek rezultatów do zakładanych celów;
- Oddziaływanie projektu – skutek jaki wywiera projekt w szerszym środowisku oraz jego wkład w realizację szerszych celów;
- Trwałość projektu – prawdopodobieństwo, że osiągnięte zmiany/korzyści będą nadal kontynuowane.

Docelowo planuje się przygotowanie dokumentu określającego zasady i sposób dokonywania ewaluacji działalności LGD i realizacji LSR i przyjęcie go w drodze uchwały przez Walne Zebranie Członków.

Procesem oceny objęte zostaną zarówno operacje w fazie planowania i podejmowania decyzji o ich realizacji (ocena ex ante).

Oprócz oceny ex ante dokonywana będzie również ocena działań zrealizowanych w minionym okresie. Ocena taka dokonywana będzie po zakończeniu realizacji etapu, jednak nie później niż co 2 lata.

Procesowi ewaluacji poddane zostaną również jakość partnerstwa i sprawność funkcjonowania LGD.

Wskazane działania podejmowane w procesie monitoringu i ewaluacji dokonywane będą częściowo przez Zarząd, częściowo mogą zostać również zlecone ekspertom zewnętrznym.

Ponadto Komisja Rewizyjna będzie odpowiedzialna w znacznej części za wskazane działania kontrolne.

Wyniki przeprowadzonej ewaluacji przedstawione zostaną w formie raportu zawierającego m.in. następujące elementy:

- Wykaz przedsięwzięć zrealizowanych w okresie objętym badaniem (z opisem merytorycznym i każdego z nich);
- Opis bezpośrednich efektów przedsięwzięć i porównanie ich z efektami, które były zakładane na etapie projektowania;
- Analizę dotyczącą wpływu zrealizowanych przedsięwzięć na osiągnięcie celów zaplanowanych w LSR;
- Wnioski w formie uwag i rekomendacji dotyczących zmian w zakresie funkcjonowania LGD, które zapewnią większą efektywność działań LGD oraz lepsze osiągnięcie celów zakładanych w LSR.

Raport prezentowany będzie podczas Walnego Zgromadzenia LGD.

Dodatkowo treść raportu poddana zostanie do publicznej wiadomości, poprzez zamieszczenie go na stronie internetowej.

XIV. Powiązania LSR z innymi dokumentami planistycznymi związanymi z obszarem objętym ZSR.

LGD „Zielone Bieszczady” nie jest jedyną organizacją zaangażowaną w podejmowanie działań rozwojowych na terenie 5 gmin: Czarna, Lutowiska, Solina, Olszanica i Ustrzyki Dolne. Prócz LGD inne organizacje i instytucje opracowują dla omawianego terenu dokumenty o charakterze strategicznym. Do głównych dokumentów planistycznych związanych z obszarem objętym LSR należą:

1. Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015²
2. Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020³
3. Strategia Rozwoju Turystyki Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2013
4. Strategia Rozwoju Powiatu Leskiego do 2013 roku
5. Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Bieszczadzkiego do 2013 roku
6. Strategia Rozwoju Gminy Czarna
7. Strategia Rozwoju Gminy Solina
8. Strategia Rozwoju Gminy Olszanica
9. Strategia Rozwoju Gminy Lutowiska
10. Strategia Rozwoju Gminy Ustrzyki Dolne
11. Strategia Rozwoju Turystyki w Bieszczadach, opracowana przez Bieszczadzki Park Narodowy, samorządy, lasy państwowe i organizacje pozarządowe.
12. Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego 2007-2013
13. Program Operacyjny Kapitał Ludzki
14. Program Operacyjny „Innowacyjna gospodarka”
15. Program Operacyjny „Infrastruktura i środowisko”
16. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

Niniejszy dokument LSR jest zgodny z założeniami zawartymi w tych strategicznych dokumentach. Dogłębna ich analiza pozwala stwierdzić, iż wszystkie planowane zadania wskazane w niniejszej LSR, przyczynią się do rozwoju obszaru LGD jak i całego województwa.

W poniższej tabeli zestawiono tematy wiodące, cele strategiczne oraz cele operacyjne określone w LSR (Rozdział IV LSR) oraz odpowiadające im obszary strategiczne, cele strategiczne i priorytety zapisane w Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020.

---

² Dokument przyjęty przez Radę Ministrów 29 listopada 2006 roku.

³ Dokument przyjęty przez Sejmik Województwa Podkarpackiego dnia 20 października 2006 r.

Tabela: Zestawienie celów LSR i celów Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2013

Zakres LSR		Zakres Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020	
Poziomy opracowania	Zakres	Poziomy opracowania	Zakres
Temat wiodący I	Wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych, w tym potencjału obszarów należących do sieci Natura 2000	Obszary strategiczne	<ul style="list-style-type: none"> • Gospodarka regionu • Obszary wiejskie i rolnictwo • Ochrona środowiska • Współpraca międzynarodowa • Ochrona zdrowia
Cel ogólny	Wspieranie rozwoju sektora turystycznego oraz tworzenia markowych produktów turystycznych wykorzystujących zasoby naturalne i kulturowe obszaru LSR, ukierunkowanych na potrzeby rynku i zgodnych z zasadami rozwoju zrównoważonego.	Cele strategiczne	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki poprzez rozwijanie przedsiębiorczości, zwiększanie jej innowacyjności oraz podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej regionu. • Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich sprzyjający powstawaniu rentownych gospodarstw rolnych oraz kreowaniu pozarolniczych źródeł dochodów. • Poprawa jakości środowiska oraz zachowanie i ochrona zasobów przyrodniczych i wartości krajobrazowych. • Wspieranie rozwoju gospodarczego regionu, wykorzystanie potencjału turystycznego i dziedzictwa kulturowego oraz ochrona wartości przyrodniczo – krajobrazowych. • Bezpieczeństwo zdrowotne ludności.
Cele szczegółowe	1. Rozwój infrastruktury turystycznej.	Priorytety	<ul style="list-style-type: none"> • Turystyka jako czynnik rozwoju społeczno – gospodarczego województwa.

	2. Promowanie zasobów naturalnych i kulturowych na obszarze LSR.		<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój pozarolniczych form działalności gospodarczej w warunkach zrównoważonego rozwoju. • Odnowa wsi oraz modernizacja przestrzeni wiejskiej. • Zachowanie oraz ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej. • Zmniejszenie zachorowalności oraz umieralności w społeczeństwie. (w szczególności poprzez Profilaktykę i promocję zdrowia – kierunek działania 3 Strategii).
Temat wiodący II	Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich	Obszary strategiczne	<ul style="list-style-type: none"> • Gospodarka regionu • Ochrona środowiska • Kapitał społeczny
Cel ogólny	Pobudzenie aktywności i przedsiębiorczości mieszkańców regionu w zakresie inicjatyw i przedsięwzięć związanych ze zrównoważonym rozwojem regionu, w tym z rozwojem produktów turystycznych i produktów lokalnych.	Cele strategiczne	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki poprzez rozwijanie przedsiębiorczości, zwiększanie jej innowacyjności oraz podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej regionu. • Poprawa jakości środowiska oraz zachowanie i ochrona zasobów przyrodniczych i wartości krajobrazowych. • Wszechstronny rozwój kapitału społecznego, umożliwiający pełne wykorzystanie potencjału i możliwości rozwoju osobistego mieszkańców regionu.
Cele operacyjne	<p>1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości oraz działań związanych z przeciwdziałaniem bezrobociu na obszarze LSR.</p> <p>2. Podnoszenie świadomości znaczenia środowiska naturalnego i działań proekologicznych w podniesieniu jakości życia mieszkańców obszaru działania LGD</p>	Priorytety	<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój przedsiębiorstw, szczególnie małych i średnich, poprzez wsparcie finansowe oraz instytucjonalne. • Podniesienie świadomości ekologicznej społeczeństwa. • Poprawa jakości systemu edukacji jako warunek pogłębiania wiedzy i wzrostu kompetencji. • Wzmocnienie jakościowego rozwoju zasobów pracy regionu.

	<p>3. Wspieranie integracji i aktywizacji mieszkańców obszaru wiejskiego objętego LSR, budowy społeczeństwa obywatelskiego i kształtowania ich kulturowej tożsamości</p>		<ul style="list-style-type: none"> • Wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. • Rozwój kultury.
--	---	--	---

Lokalna strategia Rozwoju jest także powiązana z PO Kapitał Ludzki, PO Innowacyjna Gospodarka oraz PO Infrastruktura i Środowisko. Dzięki tym powiązaniom LGD będzie mogła realizować się jako beneficjent w ramach innych programów niż oś.4 Leader PROW 2007-2013. LSR pozostaje także w ścisłej korelacji ze Strategią Rozwoju Turystyki dla województwa podkarpackiego na lata 2007-2013, wpisując się w jej obszary priorytetowe.

Tabela: Zestawienie celów LSR i celów Strategii Rozwoju Turystyki Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2013

Zakres LSR		Zakres Strategii Rozwoju Turystyki Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020	
Poziomy opracowania	Zakres	Poziomy opracowania	Zakres
Temat wiodący I	Wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych, w tym potencjału obszarów należących do sieci Natura 2000	Obszary strategiczne	Rozwój produktów turystycznych Wsparcie marketingowe
Cel ogólny	Wspieranie rozwoju sektora turystycznego oraz tworzenia markowych produktów turystycznych wykorzystujących zasoby naturalne i kulturowe obszaru LSR, ukierunkowanych na potrzeby rynku i zgodnych z zasadami rozwoju zrównoważonego.	Cele strategiczne	Cel strategiczny 1 Stworzenie ciekawej i unikalnej oferty turystycznej w oparciu o istniejący potencjał województwa podkarpackiego. Cel strategiczny 3 Zrównoważony rozwój i zarządzanie przestrzenią turystyczną
Cele szczegółowe	1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości oraz działań związanych z przeciwdziałaniem bezrobociu na obszarze LSR.	Priorytety	Cel operacyjny 1.1.: Rozwój istniejących produktów turystycznych oraz przekształcanie atrakcji w produkty turystyczne.

	<p>2. Podnoszenie świadomości znaczenia środowiska naturalnego i działań proekologicznych w podniesieniu jakości życia mieszkańców obszaru działania LGD</p>		<p>Cel operacyjny 1.2.: Rozwój nowych produktów turystycznych.</p> <p>Cel operacyjny 3.1.: Poprawa dostępności komunikacyjnej regionu oraz dostępności atrakcji i produktów turystycznych.</p> <p>Cel operacyjny 3.2.: Rozwój infrastruktury turystycznej i paraturystycznej zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.</p> <p>Cel operacyjny 3.3.: Ochrona środowiska naturalnego i krajobrazu kulturowego.</p>
Temat wiodący II	Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich	Obszary strategiczne	Rozwój zasobów ludzkich.
Cel ogólny	Pobudzenie aktywności i przedsiębiorczości mieszkańców regionu w zakresie inicjatyw i przedsięwzięć związanych ze zrównoważonym rozwojem regionu, w tym z rozwojem produktów turystycznych i produktów lokalnych.	Cele strategiczne	Cel strategiczny 2 Przygotowanie wysoko wykwalifikowanych kadr dla obsługi ruchu turystycznego, planowania oraz zarządzania rozwojem turystyki w regionie.
Cele szczegółowe	<p>1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości oraz działań związanych z przeciwdziałaniem bezrobociu na obszarze LSR.</p>	Priorytety	<p>Cel operacyjny 2.1: Doskonalenie kadr operacyjnych w usługach turystycznych i okołoturystycznych oraz kształtowanie postaw proturystycznych mieszkańców.</p> <p>Cel operacyjny 2.2: Kształtowanie nowych kadr dla obsługi ruchu turystycznego.</p> <p>Cel operacyjny 2.3: Rozwój badań na rzecz kształtowania profesjonalnych kadr dla turystyki</p>
	<p>2. Podnoszenie świadomości znaczenia środowiska naturalnego i działań proekologicznych w podniesieniu jakości życia mieszkańców obszaru działania LGD</p>		
	<p>3. Wspieranie integracji i aktywizacji mieszkańców obszaru wiejskiego objętego LSR, budowy społeczeństwa obywatelskiego i kształtowania ich kulturowej tożsamości</p>		

Wizja, cele strategiczne i operacyjne LSR wpisują się również w kierunki rozwoju przyjęte w dokumentach strategicznych gmin objętych działaniem LGD. Przykładowo Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Bieszczadzkiego, podobnie jak LSR określa przy pomocy celów strategicznych postęp cywilizacyjny i wysoka jakość życia, rozwój zasobów ludzkich, oraz ochronę środowiska i

dziedzictwa kulturowego na potrzeby turystyki. Cele strategiczne i operacyjne LSR, wpisują się w kierunki rozwoju (cele strategiczne i operacyjne) obrane w strategiach powiatów i gmin podlegających LGD „Zielone Bieszczady”.

LSR zawiera przedsięwzięcia mające charakter zintegrowany i komplementarny w stosunku do działań, które mają być realizowane przez inne podmioty na tym obszarze. Przywołane wyżej dokumenty planistyczne, zgodnie z instrukcją tworzenia strategii zostały uwzględnione już na etapie diagnozy oraz przygotowania misji, wizji jak i celów pod kątem zbadania ich zgodności z LSR. Wykluczy to ryzyko podjęcia takich samych działań przez różne instytucje w przyszłości.

XV. Planowane działania realizowane przez LGD w ramach innych programów

Oprócz działań wymienionych w rozdziale IV, LGD „Zielone Bieszczady”, zamierza realizować (samodzielnie lub w partnerstwie), przedsięwzięcia w ramach innych programów niż umożliwia oś 4. Leader PROW 2007-2013. Podejmowane w tej kwestii inicjatywy będą miały charakter komplementarny w stosunku do projektów realizowanych w ramach PROW i również przyczyniają się do rozwoju regionu i obszarów wiejskich.

Lokalna Grupa działania zamierza realizować przedsięwzięcia i operacje w ramach:

- **Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki,**

Dążąc do efektywnego rozwoju zasobów ludzkich, LGD „Zielone Bieszczady”, skoncentruje działania na wykształceniu kadr w sektorze turystyki a także na zagadnieniach związanych z rozwojem zasobów ludzkich na terenach wiejskich w tym głównie pracowników firm i organizacji pozarządowych. LGD planuje wdrażać projekty finansowane ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Działań VIII i IX, ze szczególnym naciskiem na „Oddolne inicjatywy edukacyjne na obszarach wiejskich” (9.5.) oraz Transfer wiedzy (8.2.).

- **Regionalnego Programu Operacyjnego**, gdzie planowane projekty dotyczyć będą obiektów infrastruktury turystycznej, w tym m.in. szlaków, tras turystycznych, wyciągów narciarskich, przystani wodnych, kąpielisk i innych form infrastruktury służącej rozwojowi turystyki wraz z infrastrukturą sanitarną, gastronomiczną, noclegową jak i informacyjną, punktów informacji turystycznej, kampanii reklamowych i innych działań informacyjnych i promocyjnych, przygotowania i realizacji programów rozwoju i promocji lokalnych lub regionalnych produktów turystyki kulturowej i przyrodniczej (wyłącznie jako elementu przedsięwzięć infrastrukturalnych),

- **Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka 2007-2013.**

W ramach tego programu, LGD planuje wdrożyć projekty z zakresu zwiększenia innowacyjności przedsiębiorstw, tworzenie trwałych i lepszych miejsc pracy, wzrostu wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych w gospodarce.

- **programy współpracy transgranicznej (Polska – Republika Słowacka, Polska-Białoruś-Ukraina)**

W tym punkcie działania i planowane projekty skoncentrują się na integracji obszaru LGD (jako obszaru przygranicznego) oraz budowaniu relacji i partnerstw z Ukrainą i Słowacją. Głównym celem planowanych w tym zakresie projektów będzie poprawa efektywności polityki, instrumentów rozwoju regionalnego i spójności poprzez wymianę informacji na dużą skalę oraz wzajemne wykorzystywanie doświadczeń.

Wszelkie pomysły projektów i ich tematyka (odpowiadająca potrzebom regionu), zgodna z celami LSR będzie opracowywana w czasie i na podstawie ogłoszonych konkursów.

Realizując projekty finansowane z Osi 4 PROW, jak i innych programów, LGD musi stworzyć mechanizmy zapobiegające realizacji podobnych operacji z dwóch różnych źródeł. Powzięte zostały już

decyzje dotyczące zabezpieczeń przed podwójnym finansowaniem, uniemożliwiający przeprowadzenie wielokrotnego finansowania podobnych lub tych samych działań. Do zabezpieczeń takich należeć będą:

- odpowiednie, zgodne z przepisami, trwałe oznaczenie i opisanie faktur i dokumentów księgowych, informujące o tym, z jakiego programu finansowana jest dana operacja,
- stworzone przez LGD osobne konta dla każdego z programów,
- umowy zawierające szczegółowy zakres obowiązków i zadań, ze wskazaniem programu, na rzecz którego są one wypełniane wraz z kwotą wynagrodzenia pochodzącą ze środków tego programu,
- określenie czasu pracy (części etatu) jaki pracownik zobowiązany jest przeznaczyć na wykonanie powierzonych zadań jeśli pracuje w co najmniej dwóch projektach,
- dobry przepływ informacji między zespołami roboczymi realizującymi projekty,

XVI. Przewidywany wpływ realizacji LSR na rozwój regionu i obszarów wiejskich

Realizowana Strategia swoim działaniem obejmuje bezpośrednio obszar gmin wchodzących w skład LGD. Wdrożenie jej, wpłynąć może w sposób pośredni na rozwój sąsiednich gmin, jak i powiatów. Realizacja celów założonych w strategii jest zgodna z kierunkiem rozwoju jaki wytycza Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego. Główne priorytety, cele strategiczne i kierunki zawarte w Strategii Województwa są zgodne z misją, celami strategicznymi, celami operacyjnymi jak i zadaniami LSR.

Ramy Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020 wyznacza 8 głównych obszarów strategicznych:

- gospodarka regionu,
- infrastruktura techniczna,
- obszary wiejskie i rolnictwo,
- ochrona środowiska,
- kapitał społeczny,
- współpraca międzynarodowa,
- ochrona zdrowia,
- zabezpieczenie społeczne.

Obszary te, jako kluczowe dla społeczno-gospodarczego rozwoju regionu, określone zostały na podstawie wniosków wynikających z aktualnej diagnozy społeczno-gospodarczej regionu oraz analizy zachodzących procesów zmian w różnych sferach aktywności województwa.

W Lokalnej Strategii Działania opracowanej przez LGD „Zielone Bieszczady” zostały uwzględnione postulaty w pełni zawierające się w obszarach strategicznych rozwoju województwa. Są nimi:

- wspieranie rozwoju sektora turystycznego,
- wzbogacania istniejących i kreowanie nowych markowych produktów turystycznych,
- wspieranie rozwoju sektora produktów lokalnych,
- ochronę bogactw przyrodniczych i kulturowych,
- pobudzenie aktywności i przedsiębiorczości mieszkańców regionu,
- przeciwdziałanie bezrobociu,
- wspieranie rozwoju nowoczesnych technik teleinformacyjnych oraz ułatwienie dostępu do nich,
- podniesienie umiejętności mieszkańców poprzez wsparcie szkoleniowo-doradcze,
- podniesienie świadomości ekologicznej i promocji działań ekologicznych,

Tym samym strategia opracowana i realizowana przez LGD, dzięki osiągnięciu założonych w niej celów, przyczyni się nie tylko do rozwoju objętych nią gmin ale i do rozwoju całego Podkarpacia, wpływając poprzez osiągnięcie obranych tematów wiodących, celów ogólnych i szczegółowych na :

- poprawę jakości życia mieszkańców,
- spadek bezrobocia,
- przeszkolenie i rozwój zasobów ludzkich
- waloryzację dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego,
- rozwój aktywności gospodarczej,

- wzrost atrakcyjności turystycznej obszaru,
- wzrost integracji społecznej i aktywności mieszkańców.

W celu oceny stopnia realizacji założonych celów strategicznych a przez to wpływu na rozwój regionu i obszarów wiejskich, dokonywany będzie monitoring dokumentu w oparciu o zaproponowane na poziomie priorytetów wskaźniki. Poziom osiągniętych wskaźników będzie dokładnym, liczbowym miernikiem wpływu jaki LSR miała na rozwój objętego nią regionu.

XVII. Informacja o załącznikach

1.	Lokalna Strategia Rozwoju w wersji elektronicznej – płyta CD	1
----	--	---

PODSUMOWANIE

Lokalna Strategia Rozwoju dla LGD „Zielone Bieszczady”, została opracowana na okres do 2015 roku. Określa ona główne kierunki rozwoju na obszarze działania LGD i ma charakter otwarty. Proces tworzenia został oparty na filozofii, iż żadne strategie nie są „wieczne i niezmiennie” i zawsze należy pozostawić możliwość ich aktualizacji i modyfikacji. LSR jest drogą do osiągnięcia sukcesu a obszary, które chcą zbudować i utrzymać swoją konkurencyjność nie mają innego wyboru niż działanie w nurcie zachodzących przemian.